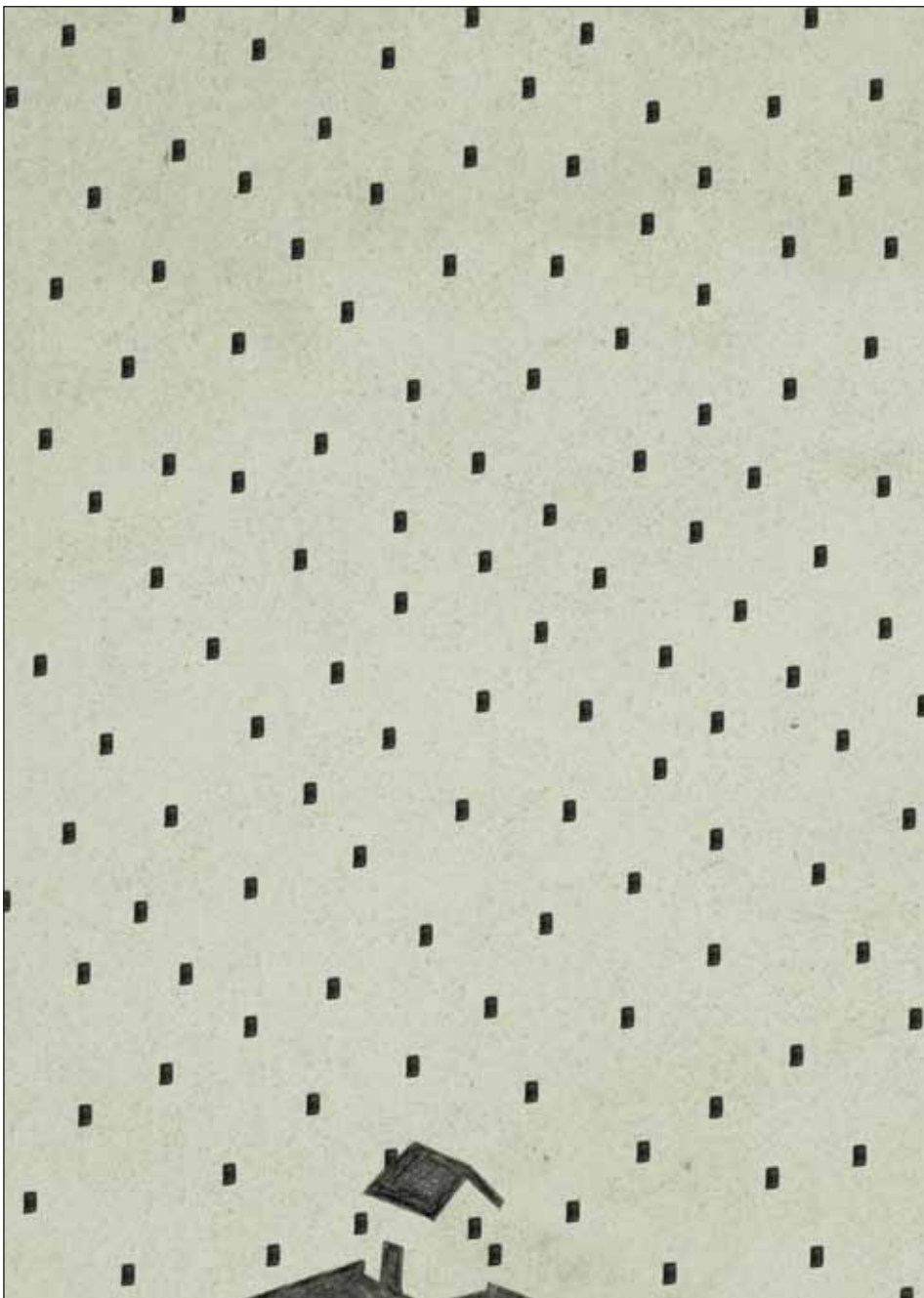

חיה זנים

דו-ירחון לספרות

גיליון מס' 2 / כרך צ' / ניסן תשע"ו / אפריל 2016 / מחיר: 30₪

5	פרוקי רגליים זאב מאור
21	ג'ו מוסרת ד"ש ריטה קוגן
24	אודיו־גייד, או: למה לכתוב בחרוז ובמשקל במאה ה־21? סיון בסקין
29	אתר של פורענות שרון אס
	"אלים מתחלפים", הכמיהה לאלוהות מיתית
36	ב"פתוח סגור פתוח" ליהודה עמיחי צחי וייס
46	שני שירים עדנה שמש
48	שני שירים שירה סתיו
50	מסע בין אודיסאות אילה בן לולו
57	כתמים עודד מנדה־לוי
63	שני שירים אנה הרמן
65	סוף סוף לב נדב נוימן
67	ועכשיו נשוט, לקראת פסטיבל הסופרים החמישי בירושלים לירן גולוד
72	אירופה, אוגוסט 2015 משה סקאל
78	הצייד והמשורר שחר־מריו מרדכי
79	מתוך "הבור או שיעורים בכרדה" איריס אליה כהן
81	ספר משלה מאיה ערד
86	המשתתפים בגיליון

עורך: מתן חרמוני
מועצת מערכת: יו"ר - ד"ר דורית זילברמן, פרופ' אביבה דורון, רנה ורביץ, חיים פסח, ד"ר יערה שחורי
יו"ר אגודת הסופרים העברים: צביקה ניר

גיליון מס' 2, כרך צ' (שנה 90), ניסן תשע"ו, April 2016

Literary Journal - Published by the Hebrew Writers Association in Israel.

Edited by Dr. Matan Hermoni

P.O.B 7111, Tel Aviv 61070, Israel

יוצא לאור על ידי אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל (ע"ר)
בסיוע משרד התרבות והספורט

כתובת המערכת: בית הסופר עלי־שם שאול טשרניחובסקי / רחוב קפלן 6, ת"ד 7111, תל־אביב 61070
טל': 03-6953256/7 / פקס: 03-6916861 / דוא"ל: mozenayim@gmail.com
עריכת לשון: נעה רוזן / עיצוב, סדר והפקה: סטודיו דור כהן / איור השער: "בית" מאת נעמה בניזמן

קוראים יקרים!

בפתח גיליון "מאזנים" החדש אני מבקש להודות לד"ר משה גרנות, העורך הקודם של "מאזנים", על פעילות עריכה מסורה בתנאים לא פשוטים. אני מודה גם לחברי המערכת הקודמת: עדנה מיטווח-מלר, יו"ר המערכת, שלמה אברמוביץ', נילי דגן, נורית יובל וד"ר לימור שרייבמן שריר על תרומתם לחוברות "מאזנים" שהתפרסמו בתקופת כהונתם.

פעילויותיה הרבות של האגודה אינן מוצאות ביטוי תקשורתי הולם, ולצערי, רוב ציבור הסופרים, הקוראים ואוהבי הספר לא נחשפים להן. בתור היו"ר החדש, אני מקווה שנצליח לטפל בנושא זה בתקופה הקרובה לשביעות רצון חברי האגודה. לתפיסתי, אגודת הסופרים איננה יכולה לייצג את חבריה בלבד, ודאי לא בתקופה זו. אני רואה באגודה כוח שתפקידו, בין השאר, להיות גם פה וגם און לכלל סופרי ישראל. עליה לפעול עמוק בתוך ההווה התרבותית בישראל ולקחת חלק מרכזי בה, ובד בבד לטפח, להאדיר ולקדם את הספרות העברית ואת כלל יוצריה ומחולליה. מערכת "מאזנים" החדשה בראשות ד"ר דורית זילברמן והעורך החדש, הסופר וחוקר הספרות ד"ר מתן חרמוני, מכירים היטב את תפיסותיי אלו, ואני סמוך ובטוח ש"מאזנים" בהובלתם יקבל את המקום המרכזי והראוי, יעורר עניין – ואפשר אף מחלוקות – בעולם הספרות בישראל.

"מאזנים" הוא הפנים של אגודת הסופרים, והוא יישפט על פי איכות הפרסומים בו. ככל שפנים אלו ייחשפו יותר בציבור, כך תעלה יוקרתה של האגודה ויתחזק מעמדם של סופרי ישראל כמובילים בשטחי הרוח, המחשבה והחברה במדינה.

בברכת הצלחה

צביקה ניר, יושב ראש

אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל

דבר העורך

אני נרגש ושמח לראות גיליון ראשון של "מאזנים", כתב העת העברי הוותיק ביותר שפועל היום, שיוצא תחת ידי כעורך. בהודמנות זו אני רוצה להודות לד"ר משה גרנות, קודמי בתפקיד, שמילא במשך שנים משימת עריכה מורכבת ומלאת אתגרים. נדמה לי שהספרות העברית ניצבת עכשיו בצומת מרכזי; פרשת דרכים סבוכה שדרכים רבות בה משתלבות בדרך הראשית ונעשות חלק ממנה, ובה בשעה הנתיב הראשי, שהיה ברור כל כך במשך שנים ודורות, מתפצל ומשתנה ומתמזג.

בשדה הספרות העברית פועלים היום לא מעט כתבי עת. אלה מעבדות ספרותיות משוכללות שמפתחות נוסחים שונים, אוונגרדיים וגם מסורתיים, כתבי עת של חבורות ספרותיות ושל עורכים כריזמטיים (מוכשרים וגם מרחיקי ראות), עם פואטיקה וטעם וסדר יום מובחנים. רפובליקת הספרות העברית מתפרשת היום על פני מחוזות רבים. קשה לדעת אם הספרות העברית נמצאת עכשיו על ספה של תקופה גדולה או שהתקופה הגדולה כבר כאן. ימים יגידו. אבל אי אפשר להתעלם מהרחש ומהעבוע, וגם לא מהמהומה.

כנגד כל אלה, מורגש חסרונה של במה מרכזית, מרכזית במובן זה שתיתן מקום וביטוי למגוון הזרמים הספרותיים. וזה מה שמבקש "מאזנים" בגלגולו הנוכחי לשמש. מובן שלעבדכם הנאמן יש טעם וסדר יום, אבל בפסיפס שמרכיב את הגיליון שלפניכם – ואת הגיליונות הבאים – ניסינו להציג תמונה רחבה ומפורטת של העשייה הספרותית היום, על זרמיה, סעיפיה והסתעפויותיה.

קיטס ב"אודה על כד יווני": המנגינות המוכרות הן בעלות טעם מתוק, אך האלם מתוק מהן. השורות הנפלאות האלה של קיטס מזכירות גם את טעמם של השירים שעוד טרם נשמעו, שטעמם, כמו טעמו של האלם, עז יותר. ואכן, המנדט הראשון של כתב עת הוא גילוי של קולות חדשים וטיפוח של סופרים ומשוררים. יצירות כאלה אנחנו מבקשים להביא גם כאן, ובכללן הסיפור "פרוקי רגליים" מאת זאב מאור, שמפרסם כאן את יצירתו הספרותית הראשונה, לצד שירים מאת נדב נוימן וחלק ראשון ממחזור שירים מאת ריטה קוגן, שני משוררים שעוררו עניין רב עם פרסומיהם הראשונים בעת האחרונה.

מקום מרכזי תפוס בכתב העת גם הכתיבה המסאית בכלל והמחשבה על ספרות בפרט; ספרות הזמן הזה, ספרות עברית של תקופות אחרות וספרות בכלל. הכתיבה המסאית היא ז'אנר שמעט נזנח על ידי סופרים ומשוררים, אבל המסות והרשימות הספרותיות הן חלק מתעודת הזהות של סופרים ומשוררים, ובסופו של חשבון גם מפתח להבנת יצירתם שלהם. זאת ועוד, רפובליקה ספרותית מתאפיינת בכך שהיא מבקשת לקרוא לא רק "ספרות", כלומר בלטרסטיקה, יצירות של שירה ופרוזה,

אלא גם "על ספרות", כלומר מחקר ומסה וביקורת. מכוחו של הדיאלוג שבין היצירה הספרותית ובין המחשבה על ספרות נוצרת האבולוציה הספרותית. אנחנו מבקשים לשים את הדיאלוג הזה בחזית כתב העת. שער "מאזנים" בגלגולו הנוכחי יהיה במה למאיירים ישראלים. האיור הפך בשנים האחרונות לזרם אמנותי מרתק. בשער הגיליון הזה מודפס האיור "בית" מאת נעמה בנזימן.

מתן חרמוני

פרוקי רגליים

זאב מאור

ש"מ רוגוף אהב נקניק.

ובשל כך כה נערץ היה על מימי, כלבת שעשועיה הקטנטונת של הגברת רוגוף. למעשה, לא פחות מן הנקניק אהב שהייתה רעייתו היפה מתאוננת על מה שמעולל התחביב לגזרתו. דווקא התוכחה, כך נדמה, הזכירה בו מין רגש. אז היה מלטף את כרסו בביישנות ומצטחק כנער שנלכד בחטא שובב.

מכל מקום, כששב בערב לביתם לרוב חיכתה לו שם רק הכלבונת. וכשחזר אחריה בוורדים של מורטדלה ידעה הקטנה למצמץ לו בעיניה החומות ולסלוח לו על חולשותיו.

קיץ אחד נקלע רוגוף, במקצועו גזבר־תמיד מסור ומאוזן, לגלגול נסיבות שלא היה לו כלום עם שאיפותיו הפשוטות. זה נשאו והושיבו לטלטל רגליים מכס היושב ראש של ועדת הבינוי והפיתוח המחוזית.

כמו אבן במסמר נחרץ גורל במעשה, כך חשבו באותם ימים, ותוכניות רחשו במקומותינו להקמתה של עיר עולים חדשה על קו החוף הדרומי, ועל המפה המנועצת אל אחורי הדלת שבמשרד היו"ר כבר הופיע רמז לאותה עיר עתיד, מצויר בעיגול שחור קטן, כשומה בפרצוף של חול.

לא יצא חודש ורוגוף נישא עם רוח התקופה, ובישיבות הוועדה היה הולם בשולחן באגרופו ומחרף בקצף את החול הארור, זה שלעולם יתנער מעולן של רצועות הכביש שביקשו הסוללים לעגון בו.

"יש לטאטא אותו מכאן באחת ולהפריחו חזרה אל המקום שממנו בא", היה מתריע ונוגס מתוך חרון וייאוש בכריך של סלמי.

שבת אחת, כששקד בביתו על ניסוח יוזמתו הכבירה להקמת נמל מים עמוקים בגבולה של אותה עיר דרומית שהפכה תכלית לשאיפותיו, פקע בו וריד.

פתאום עמד הזמן, ורוגוף חזה כיצד המילים שביקש להניח זו לצד זו ברשימותיו הופכות לקו דק וארוך שזלג מן הדף אל השולחן, וכעבור רגע כבר היה שרוע פרקדן על השטיח והכלבונת מלקקת ביבבה את אצבעות רגליו.

כששבה הגברת רוגוף מבילוי הערב עוד היה מוטל במלמוליו. ובדיוק כשרכנה אליו בטלטול עגילים דאוג, חדל לו העולם, כנקודה שעל מסך הטלוויזיה המתכנסת אל עצמה ונעלמת.

היה זה אפוא מפעל יישוב הארץ שגבה בסופו של חשבון את מחיר חייו של רוגוף, לדאבון לבה של מימי המייללת במרפסת, בשונה מן האיפוק האמיץ שנקטה האלמנה. יצא שגם בוועדת הבינוי והפיתוח לא אחז הצער בכולם. והיה מי שהזדרז להניח יד על התקציב השנתי כשהוא מציג קשרים עם תעשיין מן המרכז לשם הקמת מפעל

טקסטיל חדיש באותה עיר עתיד. הלה, שידע ברגישותו לנחם את האלמנה בשעותיה הקשות (ויש המרננים שעוד קודם), נדחק עד מהרה במסדרונות המנגנון לרשת את מקומו של המנוח ועשה רבות להגשמת תוכנית העיור בדרום, כשהוא פועל בתושייה נפלאה ובחסות פרויקט ההנצחה לזכרו של רוגוף החזון-איש.

מקץ חמש שנים כבר החלו מסתמנים, בהמולת דחפורים ואבק, מתארי דמותה של העיר המובטחת ברשומות. רחוב רוגוף נמתח מבית הספר הממלכתי ע"ש רוגוף, חוצה בנחישות את קימורי החולות והולך צפונה עד למרכז המסחרי של אזור א' – הוא גרעין האכלוס הראשוני – ומשם סובב בתנופה וגולש מערבה לעבר הים עד שנבלם בשעריו של המפעל החדש, "רוגוף-טקסט", שאין כמוהו במזרח התיכון לגודל ולשכלול.

תמונות מן הארכיון שבקופסת הנעליים מלמדות איך נהדף ההווה אל העבר. בצילומי הימים ההם, הנדרשים מחדש עם געגועי אמי לעלומיה ותשוקת אבי לבלוריתו הנשכחת, נראים השניים לעולם במדים כלשהם. הוא בזרועות שמוטות ומבטו נישא נבוך אל הצלם, והיא לרוב בחלוק המפעל התכול, דרוכה להשגיח בנתיבו הישר של חוט כותנה סרוקה שירוץ היישר ללא קשרים ועיכובים במכונת הטווייה האדירה.

"הנה, זאת אני", מבהירה אמי ודוקרת באצבע אדומה את הדימוי המפרפר.

* * *

אבי היה שוחט.

"תנועת היד", הוא אומר, "צריך שתהיה חלקה".

"שים לב", הוא מדגים וזוקר לפניי בוהן אדומה ומצמיד אליה את גבו הקהה של הלהב.

"חד וחלק", הוא אומר, ומעביר במהירות את גב הסכין על פרק הבוהן שהיה עכשיו כמו צוואר מתוח של איזו בהמה.

"הנה", הוא מעביר שוב את הסכין. "שימות לפני שידע".

לרוב תרנגולות כחושות היו אצות להושיט את צווארן תחת סכיני, ופה ושם גם הודו. וכשהיה חוזר הביתה באוזניים אדומות מן השמש היו חתולי השיכון קופצים צמאי בשורה מן הצללים ורצים בעקבותיו זקורי זנב, מרחרחים בסוליותיו, משתאים.

פעם התבקש לשחוט פרה, ונסענו שעה ארוכה דחוקים עם הקצב בקבינה עד שהגענו למושב אחד בהרים. אובך אפור בלע את אופק הגבעות, נוף סחוף וקשוח ניבט מסביב. אבי הסיר את משקפיו וחיבק בכפפות גומי צהוב את העורף החם, מצמיד את לחיו אל צוואר הבהמה שהציצה בו מבועתת בעין שדמתה לכדור זכוכית. האיכר ובניו, קטנים וחסונים, אחזו בראשה הנהדר, והקצב תחב את אצבעותיו העבות בנחיריה. "ברוך התו אדונינו אלוהייני מילך העוילם אשר קידשוני במצוויסו וציווייני

עלו שחיטו", התנשף אבא בקול שהדהד גבוה בחלל הרפת והעביר את המאכלת בכוח ובתנופה אחת על צוואר החיה, וזו פשקה את רגליה, כשלה והתפרקדה ארצה מפרפרת, דם חייה שוטף את הרצפה וניתז על מכנסיו.

כשחזרנו לפנות ערב נשא עמו בארגז של קרח נתח מדמם מן הבשר ושקית ניילון ובה צרור שקדים ירוקים ושעירים. נגסתי באחד וירקתי את העיסה המרירה מן המרפסת, ועד שהגיע הזמן לישון ישבתי אז על הרצפה, ערמת השקדים מתגוללת בין רגליי, והייתי מונה אותם ומסדר בדמות של פרצוף מחייך.

* * *

הילת קרחתו נרכנת לאט בשמש השוקעת, סנטרה נשען חפון בכף היד, וביניהם – במישור השעוונית הפורחת – תל כתמתם של עדשים.

היא בכף היד משטחת, והוא באצבעו נובר להסיע משם את הפגומים ולסלק הצדה רסיסי עלים ופירורים קשים של אדמה.

"זה מזכיר לי סיפור אחד...", הוא עוצם עין אחת ומגלגל אבן קטנה על בהונו. "אלף פעם כבר סיפרת", היא אומרת, ואצבעה הולכת לאט על השעוונית בעיגול שרשמה פעם תחתית של כוס. שרטוט דהוי של מעגל מושלם.

* * *

עוד בטרם אור כבר אוסף האוטובוס הכחול של "רוגוף-טקסט" את אמי אל נול האריגה הממוכן שאין כמותו במזרח התיכון לתפארת השכלול, לעמוד שם על משמרת היום ולהשגיח בקורי הכותנה האצים להתכנס בסליליהם. ואבי, לפני שיצא לפרנסות שליקט לעצמו, מעיר אותי מן השינה ומוביל אותי, מנומנם עדיין, לחדר האמבטיה, וכשכפות רגליי היחפות עומדות על גב כפותיו שלו היה רוחץ את פניי במים חמימים ומקנח אותן בכף ידו. אחר כך הניף אותי לעמוד על אדן הכיור ויחד היינו מצחצחים שיניים, כשדמותנו משתקפת וחוזרת שבורה ואין-סופית בשלוש דלתות המראה של ארונית האמבטיה.

* * *

"הרעב", אמי אומרת, "אין כמוהו לשחרר אדם מעכבות". אצבעותיה הרזות קולפות ביצה, רצות כמו עכביש על גבה העגול. "העולם הזה...", היא מפזרת על ראש הביצה גרגירים דקים של מלח, "יבלע אותך יום אחד, בלי סנטימנטים".

המלחמה היא שהפגישה את גורלותיהם הנמלטים, כשנצטלבו הנסיכות לשאתם יחידים מהריסות חייהם המופצצים ולהסיעם עם אדוות פלטים אל קצווי ארץ. בשיא פריחת עלומיהם היו כשנלכדו במחנה מעצר של הסובייטים, ובמפעל לייצור סוליות לנעלי הצבא האדום נצטוו יחד אצל מכונה שהייתה נוגסת ומהדקת רצועות של עור.

ימים רבים עשו שם, מזינים את רעבון המכונה ומשגיחים בנתיב נסיעתם הישר של העורות אל הלוע ההולם, עד שכבר נתישב שגר חבטות המנגנון ונקישותיו בתואם מופלא עם פעימתו הטבעית של הגוף. וכעבור זמן מה כבר היו מבלי משים מתנודדים יחד בקצב, כמו בתפילה למקדש של ארכובות ברזל מקרקשות. לעתים, כך סיפרה, היה עולה בה חשק מבהיל לקפוץ על גבי המסילה ולהידחס לקובייה אחת מהודקת שתהיה תמצית מרוכזת של עצמה. וגם אבי מספר את נס פגישתם, בשולי ההדף של עולם המתגלגל אל ריסוקו. איך בא ביום הראשון לעבודתו ועמד מכונס במעילו ורק עיניו היו משוטטות הרחק מאופק הקירות עד שנלכדו פתאום בצדודיתה המנערת בשער ארוך כזנב שועל. וסיפר איך עמד במקומו והביט בה מדברת, ובמשקפיו נראו פניה מרוחים מעט, כמו זיכרון. עד שמישהו אמר לה: "תראי איך מסתכל עלייך הרזה הזה".

"איך שראיתי אותה ידעתי", הוא אומר ומנופף באצבעו למעלה, ואגב כך דוקר בהילת הפלורוסנט שכבר החלה מקבצת מן האפלה חרקים תועים ופרפרי לילה שעירים. ואלו, מבועתים ממחוות ההיזכרות, היו טסים פתאום בינינו, מתיזים סביב צלליותיהם. עם הגיעם אל חופי הארץ המובטחת הועמסו ללא שהיות על משאית ונשלחו למחנה קליטה. פקיד הסוכנות הורה באצבעו על שורת צריפים מפח שליטה כגחלים על צלע הגבעה, והעולים, מטושטשים מן המסע והלומים מן האור הגדול, גררו בחול את צרורותיהם.

אמי מעולם לא התרשמה מחזון גלויות ישראל המתקבצות להן להתגולל פה יחד באבק, ושנאה כל רגע ורגע מהווייתה. ואילו אבי, צוהל ונרגש, דווקא ראה זכות לעצמו "לדור בעירם של סנהדרין".

לגישתו, שאותה לא חסך מאתנו והרבה להרצותה ברגעים של נחת ושל חדשות טובות ברדיו, היו הנסיבות שריסקו את חייהם הישנים לא פחות מסימן לנס הרודף את האסון ומתרגש עלינו בזמנים האלו ממש. ואילו בעיני אמי לא היו גלגוליהם אלא שרירות גורל שאין מה לבקש בה, זולת הלקח המעיד כמה מהר עלולים דברים להשתבש. ובכלל, כל אותם הגיונות פלאיים שדרש בהם, הנוגעים אל נתיבו האמיתי של גלגל העולם, היו בעיניה לא יותר ממעשיות לילדים. "ומה יש לנו יותר ממעשיות?" הוא אומר לה. "יש מה שלא מספרים", היא עונה.

"מעולם", היא אומרת, "לא היה לבדו. תמיד מוקף אלוהים. הדוק מסביב כמו הדג שלחוץ במים מכל עבר". "טיפשות הדורות שומרת עליו", היא אומרת, "בזמן שטורפת מסביב את העולם".

* * *

דירתנו שכנה בעורפו של בניין מספר 7 ברחוב רוגוף. ארגונה פשוט היה ותכליתי, וכולו מתרפק אל מרפסת אחת ארוכה הפונה אל חצרו של בית הספר הממלכתי ע"ש רוגוף, ומעבר לו, באופק – הים, מלוא העין רצועה חיה של אור, זעה ומתנוצצת. קירות הלבנים הדקים לא די היה בהם להדוף את השמש הנאגרת כל שעות היום ובערב מתפרקת להלהיט את האוויר הלח ולהאיץ בדרי השיכון כולם לצאת לשבת במרפסותיהם, לצפות לבריזה ולהשקיף אל צלליתו של טור ספינות עצל הרובץ על קו האופק, ממתין להיכנס אל הנמל.

* * *

יסמין בוסקילה, שלדעת הכול הייתה היפה בבנות הרחוב, גרה בקומת הכניסה. אביה, בחליפה שחורה ומגבעת וחולצה לבנה, מלמד בבית הספר הממלכתי-דתי שבקצה העיר, ואמה, בשער השחור הכרוך במטפחת ובחלוק בית הפורח בסגול, הנהיגה את ביתם, ותחום שליטתה מקיף וכולל גם את המבואה שבין עמודי הבניין ואת כל חצרותיו המדובללות, להשיג שם על בנימין, אחיה הצעיר של יסמין בבת עינו של אביו, שהיה גדול ממני אך במעט אולם כבר בקיא בהוויית עולמם של נמלים וחלזונות, של בקבוקים שמחזירים במכולת תמורת מטבע ושל גורים בני יומם שהמליטה חתולה בארון הגן. שעות רבות עשינו בחצר בחוסר מעש מבורך, במשחקי ילדים תמימים ובמעשי קונדס מרושעים בערגה לחיוכיה של יסמין, שהיו מדליקים באחת את עיניה השחורות. ופניה החמורים היו מזהירים פתאום ביופי שהלם בבטני כבעיטה. "רק שלא תתחנני עם דתי", הייתה אמי לוחשת לה כשחשבה שאין שומע.

* * *

צלליותינו מוטלות על הכביש, מאחורינו המכונית הדולפת. ישבתי על כתפיו וחיכוך לוחש בכפות ידיי. "זה הקסטל", הוא מצביע, מטביל בשם את הרכס הירוק, "מאחוריו ירושלים". הבטתי למטה, וראיתי בין ירכיי את מצחו האדום ואת עיגול הכיפה הדהוי בקרחתו, והרגשתי במילים שאמר, כאילו באו לי מתוך הבטן.

* * *

לפעמים, כשהקדים לשוב מעיסוקיו, היה לוקח את ידי, ויחד היינו הולכים דרומה, במורד רחוב רוגוף, עד לגבול שורת השיכונים. ואבי נהג להשתהות שם רגע בקצה הכביש, וכשהוא מצל בכף ידו על משקפיו מפני השמש הנמוכה היה מביט רחוק אל מרחב הגבעות המנוקד צמרות שקמים ובני שיח שאין לדעת אם נאחזים בחול או טובעים בו.

לאט-לאט היה משיט את עיניו סביב כמצפה לאיזה לקח המסתתר בנוף המתפרא מקצות רגלינו ועד לאופק, עד שמצא מה שביקש, והיה אז מניף אצבע נחושה כנגד צמרת אחת, ובדילוגים ובקפיצות היינו פורצים קדימה, קוברים סנדלינו בחול, דוקרים

בהונות בענפים יבשים ומטפסים ועולים לשבת על גבעה לנוכח פני הים המאפיל. שם הייתי מתכרבל בחיקו והוא מלטף את לחיי בכף ידו היבשה ומספר לי מעלילות מלכים קדומים וחוכמת התנאים, ולפעמים גם על אודות סתם אנשים בשיני גורלם הנוקב. וכשהיינו חוזרים בחושך, מגששים אל קו הכביש המואר, רוקעים את החול על האספלט הזורח, היו ברכיי שרוטות וגרביי מלופפי קוצים.

* * *

אבי סיפר לי פעם מעשה במלך, ראש לשבט יהודי במדבריות ערב, שנקלע על דרך אגרופו של הקיסר יוסטיניאנוס שחצה עם גיסותיו את הים האדום להשליט חוקו על המדבר. שמע המלך את קולות מסע המלחמה של הקיסר הקרב אל מחוזותיו, ומיהר עם לוחמיו העזים ובני בריתו מן השבטים השכנים, ובאו לעת שקיעה, ועמדו בקצה נקיף אחד בנתיב הצבא הפולש לקפוץ עליו מן המארב ולהכותו.

עודו רובץ וצופה אל האופק ומשגיח באנשיו שהתפרזו סביב, מהסים זה את זה ומברכים את הסוסים בחול, חש המלך עקיצה בזרועו. הוא השפיל את עיניו וראה אצל מרפקו נמלה אחת בודדת שטיפסה לה בגל של חול עד שנגע נתיבה בעורו והייתה עכשיו עומדת ומשתוממת על המפגש וצובטת בו במכשול המזור.

המלך רכן אל הנמלה וחישב את צעדיה כשם שעושים לפעמים לשם סימן ורמז לעתיד, לאמור: אם תפנה לימין אזי ניתנה בידי המערכה, ואם לשמאל, הרי שנגזר מה שנגזר.

כך היה מתבונן בנמלה ומשער את מעשיה עד שזו חדלה מהתלבט ונסוגה מזרועו, ובנחישות פתאום הייתה מתרוצצת לכאן ולשם ושוב לכאן, ובעצם הילוכה כמו כותבת בחול צורת אותיות ועירות. הצל המלך על החול בכף ידו ומצא שנשקעה בו המילה ים בלשון הקודש.

צינה אחזה במלכות. ובעודו מתחבט לפשר הסימן שמע את קולות אנשיו הצופים מרחוק, כשקיערו כפותיהם אל השמים וייללו כתנים לבשר על טור האויב המתקרב. ידע המלך כי בא הזמן, קם מן המסתור, קפץ על סוסו והפיל עצמו בראש אנשיו אל המערכה.

ברזל בברזל הכה ביום ההוא, והחול הפך לבוץ מהדם שנשפך, עד שנבהל הצבא הפולש ונסוג, ואל עבר הים האדום נדחק במנוסתו.

באותו הלילה שרו המנצחים לנמלה הרושמת גורלות בחול, ולא ידעו המשוררים את שיודעות הנמלים זה מכבר, את הזמן המתהווה ולא חדל להתממש, וכי לא הסתיים המשל עדיין.

אלמלא עמד על דרך הקיסר לא היה אותו המלך ניכר בדברי הימים יותר מנמלה המתספת בגל של חול. ואילו עתה יצאו עלילותיו ובאו בלחישות. ובכל המקומות הנאנקים בעולה של מלכות רשעה כבר היו נוקטים בשמו.

הכיר הקיסר את להיטות האש בקוצי הספר וגמר למחוץ ללא שהיות את כנופיית החולות הארורה ושילמד המדבר את עוצמתו. בעורמה שלח מרגלים לקנות את לבם של ראשי השבטים. אלו בגדו במלך, וכשחזר הצבא הקיסרי הפכו סכיניהם נגדו. זה ניגף עם נאמניו המעטים לחוף הים האדום עד שדהר עם סוסו אל המים ולא נפל בידי אדם.

* * *

בקומה הראשונה בשיכוננו גר בן-ישראל הצייר, שהיה, כך מספרת אמי, תינוק בן שנה כשפרצה מלחמת העולם. הוריו שנלקחו אל מותם החביאוהו בכהילות בגינת כנסייה, ואת שנות המלחמה עשה בחברת יתומים במנזר. את הוריו לא זכר ואת שמו לא ידע. לימים נתגלה על ידי שליחי ההצלה, ושם חדש ניתן לו.

לרוב ישב בדירתו, גבוה וגרום כחרק, ושקד על ציוריו, שדמויות עמומות שחו בהן ברקעים כחולים ואפורים, מחוות בידיהן לצדדים כמו היו חותרות או נכנעות בפני כוח נעלם. אמי היפה הייתה לוקחת אותי לדירתו שיספר לנו על אמנותו, ואילו הוא דומה שהעדיף לעשן בשתיקה סיגריות בעלות ריח חמוץ ולהאזין עמנו לתקליט אחד, אולי היחיד שהיה ברשותו, שנתקרא בשם המאתגר "קינדרטוטנלידר", שאת מובנו טרחה אמי להסתיר ממני.

"הביקורים שלכם מאירים לי את הנפש", הוא אומר ומפנה לנו מקום לשבת בערבוביית דירתו הגדושה בציורים עשויים למחצה, בלוחות דיקט וקרטון, בצבעים ובכוסות קפה שהיו למאפרות.

"בכל פעם אותה הקונצרט?" אני זוכר את תמיהתו הנרגזת של אבי.

* * *

"שם עירנו החדשה נסמך על זיכרון הכפר הערבי שהיה פה לפני, וזה מצדו מזכיר את העיר הפלשתית, שאם נחפור עמוק מספיק נמצא פה גם אותה", כך היה אבי מרצה לנו כשהיינו מזדמנים יחד בטיול אל חוף הים או לגבעת המגדלור.

"כאפיקים בנגב", היה נזכר להכריז בהתלהבות כשהזדמנו אל שפך הנחל הקלוש שהתנמנם כשלולית גשם עכורה בין העיר והנמל, שורץ בני ביצה וקרפדות. ולשמע הכרזתו הנרגשת דומייה של רגע משתררת בעשב המקרקר וקולו של הים נשמע פתאום או רחש התנועה על כביש הנמל, וכעבור רגע כבר שבים ומתחדשים צקצוקי החגבים ושירת הקרפדות וגם קולה של אמי הצוחקת: "כל היום חיכו פה הצפרדעים שתבוא ותשמיע להם איזו חוכמה".

* * *

סופרים כוכבים באפלולית המתעבה.

"יש מספיק", היא אומרת ופונה להעלות אור, ואחרי רגע חוזרת ומניחה לפנינו צלחת ענבים רחוצים שריחם ממלא את המרפסת. והוא יושב בתחתונים, בברכי גמל לבנות, ועיניו רואות אל מעבר לאנטנות, שם

עוד נרמזו בחשכה גגו של בית הספר היסודי ומדרון הרעפים עם גינות הנוי הקטנות של שכונת עובדי חברת החשמל. ומשם עוד רצועה פראית אחת של חול ואשלים, ואז הים – תמיד שם ובחינם.

* * *

בעקבים יחפים היא דוחקת במדרכה, הודפת לאחור את הרחוב, מגלגלת על צירו את העולם. ובהגיע קו החוף היא משליכה את המגבת ודוהרת ומכה במים וצוללת וחותרת רחוק אל העומק. משם אני רואה את ידה המנופפת וגם שומע: "בוא כבר! בוא!" לפעמים היינו הולכים על קו החוף צפונה, עד לשובר הגלים שנכרך בזרוע תמנונית סביב הנמל. שם בולע הים את מי הנחל השחורים. והיא מזהירה מפני הרעל, ובעצמה עומדת רגע קרוב-קרוב בין גוויות כסופות של דגיגים, ואחר כך מסתובבת ומחייכת בעיניים אדומות.

בצהריים היה הרעב מאלץ אותנו חזרה הביתה, נושכים שפתיים ומדלגים יחפים על המדרכה הלוהטת. מבקשים מפלט לכפות הרגליים בצלם הועיר של הדקלים הצעירים הנטועים בשורה, עקומים כשיכורים בשמש, מציצים בתמיהה במחול הניתורים המשונה.

"ארץ מקוללת", היא מזכירה לי. "נגזר לרקוד פה כמו דובים על פח".

* * *

שבת אחת, ממחבואי הקבוע שתחת שיח ההיביסקוס, צפיתי במנחם, השכן החדש, כשהוא מתעסק באופניו. זה לא מכבר השתחרר מהצבא, כבר ידעה אמי, ומאחר שחסך לבנות לו בית בכפר שעל גבול הצפון השקיע הבחור השתקן את מרצו בעבודה, משמרת אחר משמרת, וכמעט לא נראה בבניין זולת כשהיה יוצא באופניים אל הנמל או שב ממנו.

כך רבצתי על האדמה הלחה בצל השיח וצפיתי בו כשהוא משמן את גלגל השיניים מבקבוקון שבתִיבת כליו בתוך שהוא מזמזם איזה ניגון. אחר חיזק פה ושם ברגים במפתח, ניפח את הצמיגים ולחץ אותם בסיפוק בבוהנו. וכשהשלים את עיסוקו הזדקף ועמד ופשט זרועותיו לצדדים ונשא פניו אל התקרה והגביר זמזומו לכדי שירה: "ובלילו ובלילו בתוך חיקו מהלוניי..."

הוא סיים את הפזמון והתיישר, וכשהפנה את פניו ראה אותי מסתכל בו. "בוא, בוא רגע", קרא לי. "אתה יודע למה אני קושר את האופניים?" הוא שאל והצביע בידו על שרשרת הברזל המוטלת על הארץ ומחבקת אחד מעמודי הבניין. "שלא יגנבו?" ניסיתי.

"לא!" ענה בנימת ניצחון. הוא רכן אליי ונעץ בי זוג עיניים יוקדות. "שאם לא יהיו קשורים, האופניים חס וחלילה יברחו מפה. והם יכולים לנסוע לבד כל הדרך לגליל. ושם יבואו לבית אחד במושב ליד הגבול עם לולים ונוף יפה. וכשהאופניים יגיעו אל הבית הזה הם יקיפו אותו מסביב דרך המטע בשביל שלא יפריעו ולא ירגיזו אף אחד, ויבואו בשקט מאחורה לדלת קטנה לבנה שליידה, בעציצים מפה, שיחים של

נענע ושל פטרוזיליה וכוסברה ומה שתרצה. ושם הם ידפקו בדלת, ככה עם הכידון", הוא הדגים, "ויצלצלו בפעמון ויגידו: 'שלום חבצלת נשמה, שלום חיים שלי, באנו רק לשכב פה על הרצפה לידך'". הוא הדגים לי שוב ריקוד מוזר עם הכידון וצלצל בפעמון האופניים שהדהד חזק להבהיל בין עמודי הבניין. עוד רגע עמדנו, ובאוויר הבוקר כבר נמוגו שרידי הצלצול. ומנחם רכן שותק ואסף את כליו ונעל את אופניו בשרשרת, ובלי להביט אליי הלך ועלה לדירתו.

* * *

ערב יורד בראש תלולית של חול, העיר מאחורינו בצלליה מצטעפת, ומבעד לענפי שקמים שבמדרון מבזיק הים. "שער בנפשך...", אבי פותח ואומר, "את שמבקש האלוהים מאברהם אבינו, לאמור: קח את בנך האהוב שבדרך נס נולד ולך לך להעלותו קורבן על אחד ההרים".

וכבר הכרתי מניגון קולו מעשייה נרקמת. והתפרקדתי לידו בחול. את ראשי הנחתי על ירכו ובאור הרך ראיתי עקבות חיים שוקקים וסמויים כמעט; עכברונים היו צצים לנתר בין השיחים ונעלמים מיד, ואי מזה הופיע בשמים בז.

"ואברהם...", הוא ממשיך לאט, נשען בחול על מרפקיו, משקפיו מקופלים באגרופו ומבטו בגבעות מפרפר, "לא נתפלצה דעתו מגחמת אלוהיו ולא שח את הדבר לאשתו ולא לבנו, אלא משכים בבוקר ומבקע את העצים ורותם את החמור ולוקח את שני נעריו ואת יצחק ומוציאם בדרך, מהלך שלושה ימים אל ההרים.

"ורק לנחש נוכל את משאו השותק בדרך", הוא אומר ומחווה בכף ידו מין תנועה ככפני קהל. ומתעכב לעייפה לתאר את נתיבה של המשלחת המטפס ועולה מבקעת באר שבע ומזדחל בנוף גבעות קרחות, ומתגבה בשיני הר חכרון ומתליל בין מחשופי סלע ישימוני וחלקות בעל גדושות אבנים ושיחי סירה קוצנית ובין פסגות עטורות בחורשות אורנים נדכאות, עד שמגיעה הדרך אל גב ההר וממשיכה על שדרתו צפונה, בואכה ארץ המוריה. שם, ביום השלישי למסעם, נושא אברהם עיניו, ומרחוק נראה לו המקום שהיה ליעדם. זה שלעולם יהיה לבקע בין ארץ לרקיע.

"שבו לכם פה עם החמור", הוא מורה לנעריו, ואת יתרת הדרך הולכים השניים לבדם, אברהם נושא אש ומאכלת ויצחק עומס על גבו את העצים.

"ודומה שבשתיקה הם הולכים עד שמפר אותה יצחק בתמיהתו הידועה: 'אבי', הוא אומר, 'הנה האש והעצים ואיה השה לעולה?' ומשיב לו אברהם: 'אלוהים יראה לו, בני'.

"ושער בנפשך את יצחק...", אבי אומר ואצבעותיו נוברות בחול כמו להשריש, "הולך לצד אביו ונושא על כתפיו כצלב את העצים. ולא נדע אם תמימה שאלתו או שמא כבר מתחוורת לו מחשבת אביו הנוראה.

"וכך הולכים השניים עד שמגיעים אל המקום שם בונה אברהם את המזבח ועורך את העצים ועוקד את בנו על העצים. ויצחק, שכבר נתבררה לו תכליתו, מתחזק להיכנע, ושם עצמו להיעקד ועיניו בשמי שמים עת לוקח אביו את המאכלת לשחוט

את בנו. ועיני אברהם דומעות ופיו גועה בבכי לאמור: אשא עיניי אל ההרים מאין יבוא עזרי?"

וכאן אבי שותק מעט עד שאפציר בו להמשיך, והוא ממהר להתרצות, וקולו כמו נטען עכשיו בחיפזון: "ובאותה שעה", הוא מספר, "מלאכי השרת עומדים שורות-שורות ברקיע. והיו אומרים זה לזה: ראינו איש זקן ובנו ורק תקווה עמם – כי היה לא תוכל להיות; כי לא יטרוף האלוהים את צו הלב.

"אמרו המלאכים: 'ראינו עוקד ונעקד בשמך, עצור! למען ידעו בני אדם את גבול יראת האלוהים. עצור!' צעקו אראלים", ואבי צועק עמהם, "'עמוד! כי ניסה אברהם את אלוהים'".

וכאן שתק, הביט אליי רגע כממתין, והמשיך בנימה חגיגית ומסכמת: "ומיד יקרא מלאך לאברהם ויאמר: 'אל תשלח ירך אל הנער'. ואברהם נשא את עינו והנה איל נאחו בסבך בקרניו וייקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו".

הוא סיים את הופעתו, מחה את אפו בשרוול החולצה ושאף בקול מן האוויר הלח שהצטנן בינתיים. סביבנו כבר נתעבתה האפלולית, והירח העולה הדליק גץ של אור בקרחתו שנצצה כשבר של זכוכית בחול המשחיר.

* * *

אני זוכר אותו נשען בגבו אל הגזע. חול מעורב פגרי פירות צייר עיגול תוסס תחת צמרת השקמה.

הוא כיסה את פניו בזרועו. "הנני", אמר, ועוד רגע עבר והדממה שנמתחה מעט כבר נשברה בקול רשרוש, לטאה כנראה, מורטת במרוצתה איזה שיח. וכך הוא עמד שם. איש אחד באפלה מסתיר עיניו ומחכה, והעולם בתנופתו חורק ומקרקש ברעשיו.

* * *

ערב אחד ישבנו יחד מביטים בים, ותחת ידי החופרת נרעד פתאום החול ונתגעש, ומעומקו הופיעה חיפושית שחורה שטיפסה אל פני העולם והחלה צועדת בהם בנחישות תמימה, מרטיטה בחול צללית גדולה ממידותיה.

"גופו של כל אדם", החל אבי מסביר כאילו שאלתיו, "נתמך בשלד פנימי נוקשה הנושא את משקל הבשר והדם המחצינים יחד אל השמש רקמת עור דקה. ואילו לפרוקי הרגלים שלד חיצוני. שריון אטום וקשיח האוגד באריזה נוקשה את המיצים וצינורותיהם ומכוון את החרקים כולם לשוויון נפש בפני העולם".

עוד הוא גואם וכבר ירד החושך, ומצפון הזדהרה העיר, והדרך חזרה התארכה והתארכה והלכנו בחולות כמו נוסעים החותרים אל אגדה – יכולים לראותה מרחוק אך אין ביכולתם להגיע אליה. ודימיתי אז כאילו מתמיד אנחנו כך הולכים שותקים, וכבר שקעו להם אמי והדירה והבניין. ושקע גם בית הדירות החדש והגבוה שבאזור

א' עם דירת הפנטהאוס הזוהרת, ורק הפנס המהבהב באדום שבראשו, רק הוא נותר לבלוט מן החול.

* * *

ילדים לא היו לגברת קאופמן מן הקומה השנייה, אלמנתו של רופא בסניף קופת חולים ובצעירותה אחות מוסמכת באותו הסניף ממש. יום קיץ חם אחד לפני שנים, בהיות הזוג בנופש בבית הבראה של הסתדרות העובדים, קפץ הרופא השזוף והאתלטי לברכת השחייה הצוננת ולא עלה עוד. נותרה בינינו הגב' קאופמן בחיזורונה, בצעיפיה ובשמלותיה הארוכות ובצל שיערה המגולגל תמיד ככדור מעל ראשה. והייתה יושבת לבדה בדירה המואפלת בוילונות ארוכים ומרופדת בשטיחים רכים. ולעתים כשדהרנו בחדר המדרגות הייתה פותחת את דלתה ועומדת בפתח כעגנה בשומה, מלטפת את ראשינו ומחלקת לנו סוכריות מנטה חריפות. אלמנותה וצעיפיה הטילו בי אימה סתומה, ובנימין הוא ששכנע אותי שבהינתנות לליטופיה העצובים הרינו צוברים מצוות ומעשים טובים, ואלו נרשמים לנו ויעמדו לזכותנו ביום החשבון הסופי.

* * *

בקומה השנייה, מול הגברת קאופמן, שכנה הדירה הריקה. ואמי זה מכבר ידעה לספר שהחלל הנעול תמיד שייך ליהודי מקליפורניה ששוכנע ביתרון המשולש שתצמיח לו רכישת הדירה – גם יתרום ברוח היוזמה החופשית לבניין הארץ, גם ישקיע בנכס מקרקעין שכשלעצמו צמוד למדד הגאולה המובטחת, וגם ישכיר אגב כך אי אלו הכנסות ממקורות נעלמים. והוסיפה שהדירה שרכש עוד כשהייתה רק תוכנית משורטטת בעלון לצרכן ננעלה ביום גמר בנייתה ולא נפתחה מאז ולו פעם אחת, ומי יודע אם היהודי עוד בחיים ואולי בכלל שכח.

ואמנם, ככל שארבנו בסתר המדרגה למרגלים ערבים או לשודדי ים שעלולים היו לעשותה לבסיסם, בכל תצפיותינו בחסות המעקה נפש לא נראתה יוצאת ובאה בדירה שהייתה מהדהדת בריקותה את קולות חדר המדרגות. ועם זאת, לאוזן הצמודה לדלת השמיעה לפעמים קולות מלמול רכים וחריקות ומשק כנפיים מבוהל.

* * *

בקומה השלישית, מול דלת דירתנו, גרה משפחת תירוש שעזבה, כמו שאומרת כרמלה תירוש, חיים טובים בקיבוץ. שם יש נוי וברכה וחדר אוכל. וכל זאת בשביל מה? בשביל העצמאות הכלכלית שלא ברור למה היא נחוצה בכלל. ושאת אודי, שבזמן שעבד ברפת עוד הייתה פוגשת בין החליבות ועכשיו כשהוא עושה הון בהקמת קו ביצורים בלתי חדיר בגבול הדרומי, אין לו זמן לנשום. ואם לא אבשלום שיוצא פעם בשבועיים לשישבת היא בספק אם הייתה רואה אותו בכלל.

אבשלום הוא בנם היחיד של כרמלה ואודי, דק גזרה וחיכן שחולם, כך סיפר לאמי, להיות שחקן בתאטרון או בקולנוע. ובהיותו נאמן למסורת בית גידולו מנוער, דרש ותבע ואיים לברוח מן הבית ואפילו לחזור בתשובה, עד שנתרצו הוריו ולפי הכלל

הצבאי אישרו בחתימתם לבנם יחידם לשרת עם חבריו מן הקיבוץ ביחידת העילית הנודעת בחשאי. שם וברחובנו הוא עתיד לעשות לעצמו שם כלוחם עז הלוכש ופושט דמויות ברוב תושייה להערים על אויבינו.

וכרמלה תירוש כשערה כך כולה אש ולהבה, מנהיגה בבניין ימי ניקיון וגינון החצר וצביעת חדר המדרגות, וסוחפת את השכנים כולם בישירותה גלוית הלב ובתובענות שאינה יודעת פשרה.

"השיכון הזה על דייריו הוא בעצמו נס והתגשמות חלום", התפייט אבי לאחר שנתרצה לבסוף לאחוז מברשת ולצבוע בשחור את מעקה המדרגות. "ממש גלויה ציונית", אמי מלגלגת, "רק שבגלויה אמורים הדברים להיות גלויים".

הלוואי ולא היה נודע לי כעבור זמן שאבשלום, נאמן למסורת קיבוצו, נהרג בנגב בעת תרגיל סודי של יחידתו העלומה וכי הפיצוץ שהתרחש פתאום ובשוגג פוגג אותו מן העולם בהדיפה אחת ולא נותר מגופו דבר זולת דסקיות הזיהוי מנעליו וצרור המפתחות שהיה בכיסו. כרמלה תירוש, כך סופר לי, חזרה מאז לקיבוץ בעמק הירדן, ואודי עוד עושה הון בעבודות עפר באפריקה.

* * *

הלחי הלחוצה אל חלון המטבח ואדי הנשימה הרודפים זה את זה על משטח הזכוכית הקר. צליל הטריקה המוכר לנצח של דלת הכניסה בבוקר, כשיוצאת אמי לעבודה, ועקצוץ זיפי הזקן של אבי בלחיי. חצר השיכון המתנשא על עמודיו ונהמת הים בלילה ויסמין היפה וגבעות החול הזוחלות בשקט מסביב.

שנים אחר כך אני עוד הופך בשברי הזיכרון הללו. מאופקיו של זמן אחר אני גורר אותם לחפש בהם דבר. איני יודע עדיין מהו, אבל הוא נחוץ לי כמו אוויר. וכשיזדמן, לבטח אכירו.

* * *

"תאכל, ילד שלי", היא אומרת ומניחה בפניי צלחת מרק מלאה עד לשפתה ומתיישבת מולי בקצה כיסא, כאילו תכף תצטרך לקום. אצבעותיה מחליקות על השעוונית המצוירת ועיניה תלויות בפי.

"נפלנו, ילד שלי", היא אומרת, "הושלכנו פה נידונים לפיכחון, מקוללים לפטפט פה את חיינו".

"תזכור אותי?" היא שואלת.

וזכרתי את מחולות השבת שלך; מתרוצצת סתורת שער ויחפה בחלל הדירה הקטנה, מסחררת כרים וכסתות, מריקה מגרות בצופן עלום.

זמן פנוי מוליד קדחת ניקיון. המולת מעשה שתחריש את הלחישה בחדרים.

וזכרתי איך אמרה לי: "תעמוד בשקט!" ופתחה את הברז והעמידה את פרק ידה

תחת זרם המים. על אדן הכיור נח סכין גילוח, ואני זוכר שרצייתי לחטוף אותו ולבולעו.

"היא חתכה?" אבי התנשף מבחוף, מטיח בדלת את כתפו הדקה.
"היית מת", צעקה לו.

היא ניגבה את ידיה במגבת וירקה אל הכיור.
"גם לזה אין לי אומץ".

הימים המתקצרים כמו מעירים בה דחף אווירי לצאת מכאן, לעזוב. ושוב כדורים מתחת לכרית ועניבות מחבלי כביסה. ומחכים לאוטובוס, הודפים מבטים וחרקים סמויים. והיא צועקת, "תעזוב אותי כבר", והוא שותק, אבל מחזיק בה במותניים חזק-חזק.
ואחר כך בין התרופות מאריקה אל השולחן את רעד הידיים.
"הוא פוחד ממני", אמרה לי כשעברתי על פניה והמילים עולות בפיה גדולות ועגולות כביצים.

כשחזרתי מבית הספר מצאתי אותו יושב בחוף על הגדר, פניו שטים בתנועה העוברת. ענף של פיקוס נטה מעליו, משיר מטבעות של צל על קרחתו.
"אבא, מה קורה?" עמדתי מולו מחפש את העיניים.
"אני עייף", הוא אמר, כפות ידיו ממשמשות זו בזו באוושה יחפה, "אני לא יכול לשאת אותה יותר".

* * *

על רצפת המקלחת כיכרות הבשר המוכשר מונחות בתבנית, כמו זוכרות ימי מרעה במישורי המלח, שם רכנתי משתופף לטבול את קצה האצבע בורזיף הדם המתנקז בשיפוע ונופל עם הצינור להתערבב בחושך.
על רצפת המקלחת מעגל נרות רוקד מן החרסינה. חלב חם בקצה האצבע נקרש כמו זיכרון, כמו גוף המתקרר בנשיפה.

* * *

"בים צללה", הוא מספר לי ובוכה, ועיניו כמו אצה ירוקות.
כשיבוא רעב בארץ, כך חשבת לי פתאום, יפשטו נשים צמוקות על הערים, ינקרו את עיניו של אבא ויאכלון.

לא הייתי בהלויית אמי. נשארתי עם בנימין ועוד ילדים בהשגחתה של יסמין כשנסעו המבוגרים לבית הקברות. ובימי השבעה כשהיו באים והולכים עם כלי האוכל בדירתנו שקטנה פתאום, ישבה יסמין לידי והייתה אוחזת בכף ידי ומלטפת את זרועי ומפטפטת ומזוממת עד כי מפלט ממנה מצאתי רק בארון הבגדים שבחדרי.

* * *

ושוב היא באה בערב ומכבה את האור בחדר ויושבת על שפת המיטה. ריחה קרוב וידיה רצות על פני השמיכה, אוספות ומהדקות אותה אל מתחת לגוף. ועד שאתגלגל אל השינה היא מלטפת את מצחי ומרכינה אליי צדודית נייר שותקת. ושוב היא מתגנבת אל המגרה ומוציאה משם את השקית שלו ומתירה את התפילין וקושרת אותם ברצועותיהם לנעליה. של־ראש בעקב ימין ושל־יד בעקב שמאל. והנה היא עומדת באמצע החדר בעקבי תפילין ומקישה בהם שלוש פעמים ונעלמת באבק.

בחדר עוד רצים זהרורי ירח ובחוץ המולת הים נרגזת וקרובה.

* * *

בבוקר השבעה רתם אבי את עצמו בתפילין למשוך באלוהים אליו למרפסת – לבוא אתו חשבון.

ובערב, אחרי שהלכו כולם וטרח במטבח לבדו, ראיתי בְאֵמַת ידו האוחזת במחבת סימני נחש עקלתוני, וזחל משורש כף היד ומטפס אל הברית.

ובאתי ועמדנו רגע יחד במטבח. ונגעתי בעורו הזוכר, מעגלים מבוקר ועד בוקר. "מלאכים", הוא אמר, "שרים זקופים לאלוהים. ואנחנו", הוא אמר וליטף את עורפי, "עומדים כפופים, מצטופפים את חיינו לספר. תמיד יש עוד יש מקום לנס שייפול בינינו".

* * *

בזה היקום עולם ובעולם יבשת, ושם לחוף של ים באה עכשיו רוח אל בין כלונסאות רגליו של השיכון ועולה לפגוש בחוכמת הדירה הקטנה העשויה כולה חלונות, תמיד פתוחים לרוח. ומעבר למחיצה חדרי, ובו ארון המעילים. בקרקעיתו אני יושב, נושף מילים לתוך שרוול.

* * *

שמש בוקר תפוזית הבהיקה על גג המכונית שטסה ככדור של אש בדממת הגבעות, מחרידה ברחישת צמיגיה חרדונים שהקדימו להשתרע על האספלט המתחמם. ארוזים בבגדיהם הטובים ואפופים ניווחות רצון הזדרזו האלמנה רוגוף עם כלבת שעשועיה והיו"ר הנכנס של ועדת הבינוי והפיתוח דרומה אל הטקס.

בחלון רצו לאחור חוליות עטורות ציצות צומח אפרפר. האלמנה רכנה אל כתפו של הנהג וביקשה להדליק את הרדיו.

"בשמחה", אמר הנהג וסובב את הכפתור.

מבעד לרחשי החשמל ותחנות בערבית נלכדה אמצעיתו של שיר איטלקי, "אמורה סקוזה מי", שרה נערה, וקולה עלה ביניהם, ממלא בתוגה נרעדת את החלל הדוהר.

הנהג פתח מעט את החלון ואוויר קריר שרק פנימה.

"מאוד יפה לך הצעיף", אמר לפתע היו"ר הנכנס.

"אל תגזים", היא חייכה והחליקה בידה על שרוולו.

משני עברי השער התרוצצו דגלים ברוח, ושוער שמנמן הפשיל את המחסום והתנווד לצדם מחווה בידו ומכוון את המכונית אל קצה קרום הבטון שנפרש על פני החול. הנהג יצא ראשון ופתח את הדלת לאלמנה, וזו נתמכה מעט בזרועו כשהתאזנה על עקביה. גם היו"ר הנכנס נחלץ מן המושב ומתח את החליפה על כרסו המוצקה. הוא לא יכול היה שלא לראות כיצד מתעכבות עיניו של הנהג על ישבנה המתרחק. לרגע חש גאווה.

"חג לנו היום", פתח היו"ר הנכנס את נאומו, קרחתו מבהיקה באור העז וימינו נוסעת באוויר כמלטפת את מתאר החוליות המונחות סביב, את הצריפים ואת רחבות הבטון המושקות תדיר.

בבוקר, כשרכן אל הראי שבמקלחת אף אל אף עם בכואתו המתעוררת, כבר דימה את הרגע הזה לפרטיו. ועכשיו, תחת חופת הבד הנבעטת כמפרש ועליה סמל המפעל, נשען היו"ר הנכנס באגרופיו אל השולחן העטוי מפה לבנה ומנוקד בכוסות פלסטיק שכבר מולאו עד החצי ביין ורוד לבל יתעופפו, והשתבח בזכות שנתגלגלה לנו מכוח הצטרפות הזמנים יוצאת הדופן.

"חזון כביר השלכנו לפנים להאיר בו את דרך חיי מעשינו הקטנים", אמר היו"ר הנכנס, וקולו היוצא ממערכת ההגברה נחטף ברוח ועיצוריו טסים להתרפק אל גבעות החול הללו המתגלגלות לאט, ציצי שיחים נדכאים בראשיהן ובבטנן קיפולי קיפולים משכבר.

ודוברו דברים וכבר קרב קצו של הטקס, והיו"ר הנכנס רק עוד מזמין ודוחק בקהל לעמוד עמו לדקה אחת של דומייה וזיכרון והכרת תודה לבעל החזון, הלוא הוא היו"ר רוגוף ז"ל. ובעוד הכול עומדים ומחשים ומוקירים את מזלם הטוב והנה צל רץ שבור על פני החול. ממערב הוא בא, וכבר קרב והולך במהירות אל מרבד הבטון היצוק, והנה ריצד רפרוף בשמש ושחף צהוב רגליים נחת ברעש בקצה השולחן מרעיד את עמוד המיקרופון ואת כוסיות הפלסטיק ומקפיץ לאחור את היו"ר הנכנס, אשר כמעט צנח להתיישב בחיק האלמנה ולנשל משם את כלבתה הנדממת.

מתוך ההמולה וצחקוקים שבקהל נדחק היו"ר הנכנס להשיב את העניינים למסלולם. "לך מפה!" הוא נופף אל העוף בצרור דפי הנאום שבידו, מרחיקם מן הגוף לפנים עד קצה הזרוע.

"קיש־קיש!" הוא חבט בדפיו לנוכח הציפור הגדולה שעמדה בקצה השולחן נוברת בשוויון נפש תחת הכנף.

הקהל כולו כבר היה מרטיט מתענוג, והעוף, שפסק בינתיים מלהתגרד, זקף את צווארו, שילב את כנפיו על גבו והחל פוסע על גבי השולחן כשעינו האחת תועה אל הקהל והשנייה סוקרת בכובד ראש את השורה.

לאט ובכעין ריכוז דרוך צעד העוף על השולחן, כפות רגליו הקרומיות מורטות במפה הלבנה, עד שנתלכד המבט הציפורי בעיניה התמהות של האלמנה. או אז עצר

העוף מהילוכו, הטה את ראשו מעט ונתן בגברת עין אפלה, וכמו לא הייתה שם נפש זולתן עמד ושוב לא זע יותר מהרף של מצמוץ.
לחש עבר בקהל, ורגע אחד דק וארוך עמדו כך הכול, מביטים בציפור ובגברת שקפאו זו מול זו ומבטיהן אחוזים יחדיו כבהתכוונות נואשת.
הנהג, יוצא כוחות הביטחון, היה הראשון להתעשת והשליך את מעילו כרשת ציידים בתנופה אחת על השחף. רגע אחד עוד נאבקה הציפור תחת הכיסוי הפתאומי, פרפור מבעית של גוף ללא צורה. ובטרם הספיק מי מהם לגשת הציץ המקור הנחוש מתחת צווארון המעיל, עוד פרפור אחד וכבר נמלט העוף ופרח משם צורח.

אמי טוענת שהייתה זו נשמה של ערבי, מאלה שגרו פה פעם בחולות.
ואבי מבטל את דבריה בידו, "זו רוחו של היו"ר רוגוף ז"ל", הוא פוסק, "שנתגלגלה בעוף המקנא".

ג'ו מוסרת ד"ש

ריטה קוגן

אין בגדים נכונים למעשה אהבה

אין בגדים נכונים למעשה אהבה
על כלם להקרע ולהשליח
לפנה המאבקת של הספה
להדחק לסדק שבין כרי המושב
להכתש בכפות רגלים מסרנות
שתי וערב וליל חמסין

28.05.2015

אבל לא בהכרח

קורי עכביש של התאהבותי קופאים בחמסין
פתותי אוכרה חומקים מעלה במקום השמים
עצב קיץ מלחך את העור היבש בלשון
גיר זכוכית ומבזיק גמלים על כתפי

קורי עכביש של התאהבותי מעתקים מפנת המטבח -
(פרורי לחם דבוקים למרגלות התנור)
לפנת חדר השנה, שם התקרה ממריאה בעקמומיות מסכנת
מעתיקים מגבר לגבר - גב, רק, זיפים, נשימות לילה שטוחות

אני יודעת לנגן רק עם כריות האצבעות
כששאלתי אותך עת הבשר נמס לתוך הבשר והנפש צפתה ממעל
מדוע שכבנו מהר כל כך (הרי אמרת - אני אטי-אטי)
ענית - נכון, אמרתי אטי-אטי אבל לא בהכרח

29.05.2015

ועל נוחם גופך

ועל נחם גופך ועל מתק שפתיך
אשלים בדקות צפיה דוממות.
רוח קוצר צפונית מחסירה מלותיך
שעל לוח לבי מנחות והומות.

לאלי מיתרים סגידתך יום ולילה,
לקלילות אצבעות ולרעם צלילים.
חרדתי בי פועמת. אך פתע הוקל לה,
כי אני לא מיתר אלא שטף מלים

שעולות בי כמו רוח מזרח מתרגשת
אפופת פתותי שלג, שריקות קטרים,
שדורשות שלום מולדת זרה ועקשת
של תשוקות לא מכאן, של נופים אחרים.

15.06.2015

קח את ידי, מלח #מושגים מעולם השיט 3

קח את ידי, מלח, והצמד
אל קשקשי זנבי. נשחה-נצלל
בין מצרים בדמות מפלצת שאול.
הים עולה. אל לנו לאבד
נתיב מלוט, כי פני הים גבוהים -
גלים עזים של חוף המשועים
לעמק. אשק ברך ומליחות,
ברק-צדפות משנגות-בזכות
אך לשפתיך שסביבן פושה
הלה כחלה וחסוכת מלים.
אפיח רוח קטב לא קדושה
בראותיך - מים אחרים
אותן מלאו בקר בלתי נסלח.
אבל אני אהב אותך, מלח,

אהב רפיון גופך ועצימת עיניך,
את התגשמות בשרך מתוך קרעי בגדיך,
את גסיסתך האנושית כל כך.

12.07.2015

שוכך נפש

שקית ובה סכריות של זמן
צבעוניות, מרות שמגען -
קפוד ימי קהה-קוצים, רפה
על הלשון, בתוך חלל הפה.
תמצית של שכחה בשריון
של צבע מאכל - מכתמת וגבישית -
עת תבלע שלמה בתוך גרון
בדחף סם - תמצית וחרישית -
תכבש בחילה, תמריא ושוב תשקע,
תפקיד מלות חבה קצרות, ספורות
בתוך קפלי עורי, תדליק אורות -
כנריות כחלות בחשכה.

29.07.2015

ונטוטנה #מושגים מעולם השיט 3.0

דמיתי לי תכי כחל-ירק של מלחים.
טפריו נעוצים בכתף שפופה, חנוטה.
מקורו מלכלך משכר ובצת מטבחים.
כנפו השמאלית מרסקת - שגיאת נחיתה.
קולו מנסר באור הכוכב השמיני שעלה זה עתה -
הוא סופר מטבעות רפאים מאים שאבדו ואינם.
עת הושטתי ידי לקחת ממנו פרוטה,
הוא לטף את ידי במקורו הקשה המכתם.

24.08.2015

או: למה לכתוב בחרוז ובמשקל במאה ה־21?

סיון בסקין

בדומה לטירסיאס, היווני העתיק היחיד שהודמן לו להיות גם גבר וגם אישה ועל כן להעיד מתוך השוואה מושכלת שהאורגזמה הנשית שווה יותר, לי ולשכמותי הזדמן להיות בעידינים שונים. התמימות הטכנולוגית של שנות השמונים הוכפלה בחסימת המידע על ידי מסך הברזל; היו לנו תחנות רדיו זרות עם הפרעות מכוונות, אבל לא מכוונות צילום. גישה למכונת צילום הייתה רק לאנשים מיוחסים עם סיווג ביטחוני גבוה, או איך שהם לא קראו למחברים ולפריוילגים. לא רק לנסוע ולראות את רומא היה בגדר מדע בדיוני, אלא אפילו להשיג ספר עדכני עליה. מי זקוק למדריך טיולים כשאינן בנמצא טיולים? לכן, כשבגיל שתיים־עשרה הצלחתי לשאול מחברה מדריך טיולים ברומא, שהיה כתוב באנגלית ומצויד בתצלומים מרהיבים, ורק השד יודע איך הוא הגיע לביתה של אותה חברה, עשיתי את מעשה הגבורה התרגומי שבו אני גאה יותר מכול גם היום, אחרי קילומטרו־מסוים בתרגום שירה ופרוזה: תרגמתי את כולו לרוסית. במחברות בית ספר. ביד. עם מילון. לספר המתורגם הייתה צריכה להיות קוראת אחת בלבד: אני עצמי. מי עוד היה טורח לפענח את כתב ידי מודל 1988, שהעציב את אמא שלי.

המעשה הנואש והבודד הזה, שהביא לי כל כך הרבה שמחה וסיפוק, היה מנותק לחלוטין מהעובדה שהעולם שבצד הנכון של מסך הברזל (אם בכלל יכול להיות צד נכון לחומות בין בני אדם) היה מלא במדריכי טיולים לרומא שנמכרו בחופשיות, ושרומא עצמה שרצה תיירים אז כמו היום. מובן שזה היה מעשה יוצא דופן לילדה בת שתיים־עשרה, אם כי הזמן הפנוי שעומד לרשותן של ילדות בנות שתיים־עשרה עשוי להסביר חלק מהעניין. אבל במובן מסוים המקרה הזה השתלב היטב בעולם שבו חייתי, ולא היה אלא המשך ישיר לפרקטיקה נפוצה בהרבה כגון הקלטת שירים מהרדיו והעתקת מילותיהן – שוב, מהרדיו – למחברת. המשכתי עם זה גם בשנים הראשונות בישראל, כי לא היה לי כסף לקנות דיסקים. פרקטיקה של שחזור תרבות בלתי מושגת באמצעים ביתיים. סבתא שלי תרגמה במחברות דומות אחדים מסיפורי של בשביס־זינגר, גם כן לשימוש פנימי. אמא שלי העתיקה לפנקס את שיריו של גומיליוב. לדוד שלי היה קובץ שירי ויסוצקי, מודפס במכונת כתיבה. בעולם הזה מעטים היו מעודכנים בחידושיה של השירה בשפות זרות, אבל רבים רצו להיות שותפים לחייה של שירה לאחר שהיא נכתבת. בתנאים האלה קריאה, או כל פעילות תרבותית אחרת, הופכת למשימה עתירת זיכרון. אנשים שכתבו בשפה שמשרתת משימה עתירת זיכרון מעולם לא יכלו להפסיק להשתמש במעכבי השכחה, כגון חרוז ומשקל. לכן החרוז והמשקל האריכו ימים בשירה הרוסית, ועשו לה רק טוב.

רצה הגורל ועברתי עולם, וגם העולם עבר עולם. קריסתו של מסך הברזל ומהפכת המידע התרחשו פחות או יותר במקביל, ואילו אני רכשתי את שפתו העברית של העולם החדש שלי, וגם קיבלתי גישה לשירה שנכתבה על פי חוקים אחרים, שאינם תלויי זיכרון עד כדי כך. גם שירה זו – עברית, אנגלו-אמריקאית או אחרת – הייתה לעתים גאונית, מרגשת, מסעירה, עם או בלי חרוז, משקל או כל תבנית אחרת. לעתים אפשר היה לשמוע בתוכה מוזיקה, עם או בלי אותן תבניות שמקרבות אותה לשירת רוק, שאני אוהבת בכל לבי, ולעתים אפשר היה לצרוח אותה עם אוזניות מדומיינות על הראש – שזה בעיניי השימוש הנכון ביותר לשירה אמיתית, כמוזיקה או כאודיו-גייד לכל מצב בחיים. את אפקט האצת התודעה למהירות על-טבעית (על-נגיפית, מתחשק לי לחזור אחרי אבידן, שאמר זאת בנושא אחר לגמרי) ואת אפקט ההאזנה לקצב נשימתו של המשורר – שתי הפונקציות החשובות ביותר של החרוז והמשקל, בהתאמה, שציין בזמנו יוסף ברודסקי – יצרו בשירה הזאת, לעתים בהצלחה, אמצעים אחרים. אבל הזיכרון לא עובד ככה. הזיכרון אוהב צלילים שחוזרים על עצמם, בכל פעם באופן חדש וחמקמק. לזיכרון יש אוזניות משלו. במקרים משוכללים במיוחד הוא אפילו מצליח לזכור את העתיד.

הזיכרון אינו רק פונקציה פשוטה של אי-שכחה של העבר או של המידע; אחרי הכול, בשביל זה יש היום גוגל. אולי דווקא מפני שיש לנו היום גוגל, הזיכרון יכול סוף-סוף להתפנות לתפקידו החשוב באמת, והלא-מידי – כפי שעם המצאת הצילום שוחרר הציור מהחובה למלא את הפונקציה התיעודית. התפקיד החשוב הזה של הזיכרון הוא הטמעת האמנות בתוך אישיות הקורא. כמוכן, זה היה תמיד, אבל כעת אין לנו עוד תירוצים: אנחנו יכולים להרשות לעצמנו לשנות את היחס בין האמנות למידע בתוך התודעה שלנו לטובת האמנות. וזה נחוץ, מפני שאמנות המוטמעת בתוכנו כן עושה אותנו לבני אדם טובים יותר וצייתנים פחות. והמידע – אין מה לדאוג למידע. אותה אמנות עצמה גם תעזור לנו לבחור את המידע הראוי ביותר להשקיע בו את יתרת הזיכרון.

אבל, שימו לב, יכולתנו להכניס יצירת אמנות לתוכנו תלויה ביכולתנו ליהנות ממנה. אינני מתכוונת להנאה מהסוג המלטף את חושינו בהכרח, אלא להנאה שבאותה צעקה עם האוזניות שמתלווה לשיר רוק טוב, גם אם הוא קשה ולגמרי לא מתחנף. וכאן – בנאלי ככל שזה יהיה – החרוז והמשקל יכולים לעזור, גם לצרחה וגם לעצם היכולת לזכור. זה עזר ברוק, זה עזר בשירי הילדים, זה עזר בשירה הרוסית שלא ראתה דפוס מכל הסיבות הלא נכונות, זה יעזור שוב ושוב ושוב.

אבל במשך עשורים אחדים סוג ההנאה הזה לא היה נפוץ בשירה העברית – שוב, עם או בלי החרוז ו/או המשקל, אבל יותר בלי מאשר עם. או במילים אחרות: שטחים נרחבים בשירה הפכו למשעממים, לבלתי מובנים, ולו מבחינה ריתמית, לבלתי נגישים. שימו את סצנת הכרכרה המפורסמת מ"מדאם בובארי" בתוך מדבר ריק, בלי שהכרכרה תנוע בתוך קצב משגע של עצים, בניינים וכיכרות, ומהר מאוד תרגישו שכואב לכם הגב, שאין לכם אוויר, ושתנועות האגן שלכם כבר אינן מייצרות קצב משלהן. מתנצלת לפני כל מי שהיה לו פעם זיון מדהים באוהל במדבר, אתם נמצאים בספר אחר. בלי הכרכרה.

כנערה בשנות התשעים גיליתי את השיממון הזה יחד עם אוצרות השירה העברית, והתחלתי להבין לאט-לאט איך השדה הזה בנוי. אצל מי מעניין ואצל מי משעמם. כתיבה בחרוז ובמשקל, גיליתי לתדהמתי, נחשבה לאנכרוניסטית, מיושנת, ראויה במקרה הטוב לחמשיירי ברכה שאנשים מחברים לעמיתם למשרד שפורש לפנסיה ומקבל שעון במתנה. אבל המסיבה שהחרוז והמשקל הוצאו ממנה בכוח פנים נותרה משעממת בלעדיהם.

חבריי לכיתה, טינאייג'רים קיבוצניקים די פשוטים - ועכשיו תקנאו בי - נצפו מתחברים בלהט לשני משוררים מאוד שונים זה מזו, שממש לא הגיעו אליהם דרך לימודי הספרות בבית הספר: יהונתן גפן ויונה וולך. הייתה זו אחת מנקודות חיבור לא מעטות, יש להודות, ביני לביניהם, כלומר יחסית למהגרת טרייה, חֲנָנָה, נערה אאוטסיידרית באופייה וחפה מכל רמז ליופי חיצוני או לבגדים תואמי האופנה המקומית, מצבי היה סביר למדי. אבל הגילוי המסעיר האמיתי של מקומי בחברת הצעירים הישראלית לא התרחש לפני שהחלפתי ג'ינס שגדול עליי בשתי מידות שמישהו תרם, במדים ירוקים הזהים לכולם (וזאת אמירה ששייכת לגמרי לתחום האופנה ולא לתחום כור ההיתוך, שלא באמת מעניין אותי) והתגייסתי לממר"ם. בממר"ם התברר שגם בישראל יש חנונים אמיתיים. בגיל שבו אני תרגמתי את מדריך הטוילים לרומא הם למדו לבד שפות מחשב, שיחקו מבוכים ודרקונים ושיננו את "מדריך הטרמפיסט לגלקסיה". האנשים האלה יכלו להבין אותי. התשוקה שלי לספרות לא הרתיעה אותם. הם הפכו לחברים שלי לתמיד.

הגילוי המסעיר הבא התרחש בשנת 2001, כשעבדתי כעוזרת סמנכ"ל כספים בחברת היי-טק אחת, היום כבר מנוחה. חלקתי את המשרד עם מנהלת החשבונות המדליקה של החברה, אבטיפוס של אישה מזרחית קשת יום וחריפת שכל ולשון, שתקלה חברתית בלתי נסלחת שלחה אותה להתחתן בגיל תשע-עשרה ולהפוך לאם חד-הורית עם שלושה ילדים שבע שנים לאחר מכן, במקום להגיע למקום הראוי לה שחלמה עליו: האוניברסיטה (הסוף טוב: בעבודה קשה ובקביעת סדרי עדיפויות נכונים היא הצליחה לתת לכל ילדיה עתיד טוב בהרבה). בהפסקת צהריים אחת היא הציעה לי לרדת יחד לחנות הספרים הסמוכה למשרד, כי רצתה לקנות אחד מספריו של אילן שיינפלד. בזמן שחברתי חיפשה (ומצאה) את ספרו של שיינפלד, נתקלתי ב"מיעוט", ספרו הראשון של דורי מנור. פתאום הבנתי שהמסיבה שבאמת רציתי להיות בה נמשכת - אמנם, נכון לאזו, בפריז, אבל בכל זאת, קרוב מאוד אלי, בתוך השירה הישראלית. שלוש שנים מאוחר יותר דורי יצר אתי קשר והזמין אותי לאותה מסיבה, כלומר, ל"הו!", כתב העת שהוא עבד אז על הקמתו. סוף-סוף הכול הסתדר.

עם צאת הגיליון הראשון של "הו!" המבקרים והקוראים הסתערו על הפיצ'ר הבולט ביותר בו, לעין בלתי מזוינת: נחשול החרוז והמשקל. היו מי שהתלהבו והרגישו שזה האוונגרד החדש עם עומק תרבותי ומנה גדושה של כיף ותשוקה; היו מי שתקפו את האנכרוניזם וטענו שצריך לזרוק אותנו מספינת המודרנה. במקביל יצאו לאור

"מעין" ו"מטעם". הם זרקו את החומרים שלהם לתוך השייקר הגדול, שבסופו של דבר החזיר את השירה העברית ממצב של יום הולדת מנומנם, שבו כולם יושבים על הספות ובולסים במבה עם שאריות של פשטידת בטטה, למצבה (הטבעי, אעז לומר) של מסיבה שמחה ומשולהבת, שבה רוקדים, מנגנים, משתכרים ופורשים בזוגות לחדרים צדדיים. אני זוכרת שהוזמנתי לפני כמה שנים לאירוע שבו הופיעו אחדים מהמשוררים הצעירים (או צעירים מאוד) שמאוחר יותר החלו לפרסם ב"הו!", ונדהמתי עד כמה הם טובים ומעניינים, כל כך הרבה יותר טובים ומעניינים מכפי שהיינו אנחנו בגילם, ועד כמה חזרו והמשקל לא היו עניין גדול בשבילם. הם יכלו לכתוב עם או בלי, והרעיון שהחרו והמשקל – או היעדרם – יכולים או צריכים להיות מסומנים כאנכרוניסטיים לא עלה בדעתם. הם פשוט היו פתוחים למלוא המגוון של האמצעים השיריים הקיימים, המציאו עוד כמה משלהם, ולא מדדו אמנות בחדשנות, וחדשנות בהיעדר טכנולוגיה כזאת או אחרת. הם לא חשבו – כפי שאני אינני חושבת – שיש לאמנות תאריך תפוגה. הזיכרון שלהם, שפחות או יותר נולד לתוך הגוגל, עובד מצוין. הכתיבה שלהם בלעה את הקריאה שלהם, והקריאה שלהם בלעה הרבה מאוד ממה שהיה לעולם להציע. הרגשתי אז שהייתה לנו השפעה ממשית על מישהו.

אם כן, למה לכתוב במאה ה-21 בחרו ובמשקל? בעיניי השאלה הזאת אינה שונה מהשאלה "למה לכתוב במאה ה-21 ללא חרוז ומשקל?" שאלות דומות יכולות להישאל גם בעולם האמנות הפלסטית, שם יש מתח דומה בין ציור או פיסול פיגורטיבי לבין פחות או יותר, כל השאר. אפשר לחשוב באותו אופן גם על המתח בין מוזיקה מנוגנת למוזיקה אלקטרונית. הדילמה הזאת מדומיינת, מפני שלפני כל אמן – ובייחוד במאה ה-21, שבה, כאמור, יש גוגל וכל מה שגוגל מסמל – ניצבת כיום הקשת המלאה של האמצעים שהומצאו משחר ההיסטוריה ועד היום, והוא מוזמן להשתמש במה שירצה ולהוסיף המצאות משלו. לאף אמצעי אמנותי אין תאריך תפוגה (ועכשיו, כשאמרת את זה, ממש מתחשק לי לקחת פיסת פחם וללכת לצייר כמה ביוונים באיזו מערה. אני יכולה לצייר ביוון די יפה). למה יש תאריך תפוגה? בעיקר לתופעות חברתיות ופוליטיות בזויות: אפליה מגדרית, ניצול עובדים, מסכי ברזל, כלכלה ליברטריאנית (או קומוניסטית), קולוניאליזם. על כל הדברים האלה מתנוסס תאריך תפוגה שחור ושמן, יותר שחור ויותר שמן מהביוון, וכולנו מתחלקים, פחות או יותר, לכאלה שרואים אותו וכאלה שמתעקשים לא לראות ולהמשיך לקיים את כל הרעות החולות הללו. אבל לא כך המצב באמנות. פג תוקפו של מסך הברזל שבגללו היינו צריכים להקליט שירים בדרך לא דרך, פג גם תוקפה של הקלטת המגנטית שעליה הקלטנו אותם, אבל לא פג ולא יפוג תוקפם של השירים עצמם.

במקום לעסוק בשאלת האנכרוניזם של אמצעי אמנותי זה או אחר, מוטב שהקורא או המבקר פשוט יקבל שבחירתו של האמן היא בחירה אישית בעיקרה, ושלאמן יש אלף סיבות לבחור כך או אחרת. הסיבות האלה מעניינות כשמנסים להבין איך הראש שלו עבד לקראת היצירה, אבל הבנתן לא תורמת להבנת היצירה עצמה יותר ממה

שתורמת לה הידיעה שסופר מסוים (קרה לוויקטור הוגו) התחיל לכתוב רק מפני שנתקע במקרה עם כמות גדולה של נייר ודיו. שיהיה ברור, תרומתן של שתי פיסות המידע האלה אינה אפסית. אבל נחוץ לגשת אליהן עם קנה מידה סביר כלשהו. לקחת אותן בפרופורציות, כמו שאומרים. מה שמעניין באמת הוא הבחירה האמנותית עצמה. במקרה הפרטי שלי, הבחירה בחרו ובמשקל היא אישית לחלוטין: מה שעניין אותי הוא לכתוב שירים שאני עצמי נהנית לקרוא. אבל רוב השירים שנהנית לקרוא בנעוריי לא נכתבו בעברית, ואילו אני רציתי לעשות את אותם דברים בעברית. אסוננסים מגניבים בעברית. מבני בית מיוחדים בעברית. חריזה בין מילים עבריות למילים זרות בכוונה, אפילו מפגש של ממש בין שפות. הבחירות שלי הן חלק קטן ממגוון האפשרויות שעומדות לרשותו של משורר. אבל הן שלי, ולכן – גם – של הזמן שלי.

באופן כללי, לא יהיה זה מוגזם להציע שנפסיק להתרפס לפני זמננו. אפשר לחשוב, המאה ה-21! כאמור יש לכך משמעות פוליטית וחברתית ("Because it's 2015", על פי ג'סטין טרודו), ודווקא אותה הקהל נוטה לשכוח – בעוד שהאמנים מתבקשים כל העת לבחון את עצמם ביחס לזמנם – כאילו מבחני הנאמנות למיניהם אינם גרועים דיים. בעיניי זוהי שטות גמורה. האמנים יוצרים את זמנם, כותבים את שפתו, מרחיבים את הגדרותיו, לא פחות מאנשי הטכנולוגיה והפוליטיקה, לא פחות מהמוני האנשים מן השורה שמצביעים או לא מצביעים בבחירות, מגדלים את ילדיהם ועובדים למחייתם. אין לנו סיבה להתנצל על יחסינו המורכבים עם זמננו, אך גם אין לנו סיבה לחמוק מהאחריות עליו. אנחנו משתתפים ביצירת המציאות, או לכל הפחות הפסקול של המציאות, גם אם מספר הקוראים שלנו מצומצם. יתר על כן, אנחנו משתתפים ביצירת העתיד. בלי להשוות, כמה אנשים קראו בזמן אמת את סאפו או את גתה, משוררים שהגדירו את זמנם והשפיעו על עתיד התרבות כולה? כלומר גם סאפו וגם גתה זכו להערצתם של בני דורם, אבל הרי זו טיפה בים ביחס לרובם המוחלט של בני דורם שכלל לא ידעו קרוא וכתוב. אבל ברור לי שמסתובבת בינינו סאפו של מחר, ומישהו תובע ממנה, ברגעים אלה ממש, להשתנות, להתאים לדרישות השעה, או לעוף מהבמה. ככה זה: התרופות של אתמול הן הסמים של היום, התרופות של היום הן הסמים של מחר, המשוררים הדחויים של היום הם הקלאסיקונים של מחר, והאוונגרד של היום נבנה לעתים מהאנכרוניזמים של אתמול. ובכלל, מי ייטיב להבין את הזמן יותר מאנשים שמתעסקים במשך כל ימיהם עם קצב של נשימות, עם מפגשים מדודים ומפתיעים בין משמעויות, עם סימון הימים על פני העץ או על פני קיר תא המאסר באורך תקופת חיים שלמה? מי, אחרי כל זה, יכול ללמד אותנו משהו על הזמן, למעט עמיתינו למקצוע – מכל הזמנים?

או, במילים אחרות: בעוד שתהליכים מעוררי השראה בפוליטיקה אפשר ורצוי להסכיר ב-"because it's 2015", באמנות, כרגיל, הכול הפוך. It's 2016, מפני שכולנו היינו כאן כדי לספור.

אתר של פורענות*

שרון אס

"אני מרגישה לא טוב", אומרת אלף. "בשום פנים ואופן, לא שוב פעם", גוערת בה בית. "נוזל לי מהאף, אני חושבת שאלך לשכב קצת", משיבה אלף, ומתעלמת מרוגזה של בית. "יש לך בדיוק חצי שעה לשכב לנוח, אחר כך את צריכה לצאת ולהביא את הילד", הילד, גימל, גם מרגיש לא כל כך טוב אבל בכל זאת הלך לבית הספר. הוא ילד. לפעמים הוא מקבל תנאים טובים יותר מאלף ובית ולפעמים גרועים יותר. הבוקר, לפי דבריו, היה "הגרוע בחיי", אבל הן היו צריכות לעבוד ושום כאב ראש של גימל לא היה בא בחשבון, אבל אז צלצלו מבית הספר.

בית הפסיקה לאחרונה ליטול כדורים שחילצו אותה מדיכאון חרדתי. כדורים שמחצית האוכלוסייה, כך הכריזה, נוטלת אותם. אלף לחצה על בית להפסיק ולקחת את הכדורים. לאלף יש חרדה מכדורים. באדיקות היא יושבת וקוראת את העלונים המסופקים על ידי היצרן. "תראי", היא אומרת לבית, "נוק בלתי הפיך לכבד". נימת הניצחון בדבריה מעצבנת את בית. התיאור הוא בסך הכול תיאור של כדור האקמול שאין בררה ולפעמים נזקקים לו. כל השמועה הזאת על איברים פנימיים נראית לבית כמעט מופרכת. מה שמטריד את בית בעיקר הוא החרדה הדיכאונית שעכשיו הולכת ומשתלטת עליה שוב. "יש לי אוכלוסייה פנימית לא טובה", אומרת בית. "למי אין?" מחזירה אלף, וממשיכה כמו לעצמה, "אולי לדלאי לאמה, אבל הוא דאג לחסל אותה באימונים מפרכים מגיל צעיר". "אם ככה, אז אולי אחזור לקחת את הכדורים", מציעה בית, "אני לא הייתי באימוני חיסול אוכלוסייה פנימית גרועה מגיל שלוש".

הן כל הזמן נותנות עצות זו לזו כיצד לנהוג על מנת לשמור על בריאות תקינה. עצות לגבי כמות אלקהול, מספר כוסות המים שיש לשתות ביום, האם כדאי למרוח קרם פנים כבד ללילה, נזקיו של חלב הפרה, מדוע אין לאכול ביצה בכפית כסף, ירקות ופירות אורגניים בעד ונגד, קריאה עד אמצע הלילה, מתי צריך להפוך את שמיכות הקיץ לשמיכות צמר, ומתי את שמיכות הצמר לפוך וחוזר חלילה, איך מנערים אבק מהספרים ומי מנער אותן, האם קטורת טובה נגד ריחות רעים, והאם כדאי שבלוני הגז יוטמנו באדמה. הן עדיין לא שוחחו על האם יש להסיר טבעות זהב לפני שנכנסים לים, אפשרות לעבור לסדום בגלל אוויר נקי, משקה הכלורופיל תועלת מול נזק, כוכבי השביט וסכנת פגיעתם בבית, האם להפסיק את המינוי לעיתון בגלל הדפוס שמלכלך

* בעקבות לידיה דייויס

את האצבעות, והאם יש להאמין למומחים ולהתחיל ללכת עם משרוקית תלויה על צוואר למקרה שיילכדו תחת גל הריסות ברעידת אדמה.

"כף רוצה לקחת טסטוסטרון", אומרת בית בשעה שלובשת פיג'מה. כף היא חברת ילדות אדומת שער של בית. "איזה שטויות", נוחרת אלף בבזוז, "כף וטוסטרון". "את אפילו לא יודעת איך קוראים לזה, זה לא טוסטר קטן. טסטוסטרון. היא שוקלת להפוך לטרנסג'נדר". "אפילו בצחוק זה לא היה מצחיק אותי אם את היית רוצה להפוך לגבר", אלף אומרת. "תארי לעצמך את כף כגבר קטן, שעיר ומקריח". אלף מחבבת מאוד את המראה של בית. בית יכולה להיראות כמו אנדרוגיניוס מופז בימים שבהם אינה סובלת מסינוטיס, כאבי בטן, עייפות גמורה ודלקת במפרקי אצבעות הידיים. בית פשוט לא מאמינה כמה אלף בורה בכל ענייני המגדר, ולמרות שהסבירה לה שוב ושוב מונחים כמו ג'נדר, טרנסקסואל ואהבה פוליאמורית, אלף ניגשת בחביבות לידידה משותפת שכבר שנים מסתובבת עם שפם קטן, מכנה אותה בשמה הישן, הנקבי, ומנשקת אותה על הלחי. בית רוצה למות ממבוכה. בית נחשבת מומחית ואלף, בית חושדת, מביכה אותה בכוונה. לא יכול להיות שמישהו לא יבין עניינים כה בסיסיים. "אבל לו לא היית יכולה לדמיין אותי גם כגבר לא היית חיה אתי". ואלף מסכימה.

אמא של אלף מצלצלת מדי יום מאז שאלף עזבה את הבית, לפני בערך שלושים שנה, ומדי יום פותחת את השיחה, אם היום הוא יום מוצלח במיוחד, ב"תשמעי איזה אסון קרה". רשימת האסונות יכולה לנוע מחבלות קטנות, כמו חתך מסכין מטבח או תולעים בפרי שהוגש לאורחים, עבור דרך גירושים, קלקול רדיאטור המכונית של חברה שהייתה בדרכה לחתונה, וכלה כמובן במוות, על צורותיו השונות ובגילאים שונים. מאז שאביה של אלף נפטר טון השמחה לאיד פחת במקצת אך רשימת האסונות שומרת על כמותה הבסיסית. השמירה מתאפשרת בין השאר כי אמה של אלף מקפידה על שני כללים בסיסיים. האחד, שאין הגבלה על רדיוס הקרבה או הריחוק. האסון יכול לפקוד חברה של עוזרת בית שנפטרה לפני עשר שנים, ועדיין אמה של אלף זכרה את שם החברה שפגשה בבת מצווה של הבת של העוזרת. והאסון יכול לפקוד גם קרוב משפחה. זרועותיו שלוחות לכל עבר, ומספיקה היכרות חלקית ורחוקה על מנת לעורר הד וצורך דיווח. הדבר השני שאמה של אלף מקפידה לעשות הוא לקרוא מדי יום את מדור מודעות האבל, ובדקדקנות. מכיוון שאמה של אלף מנויה על עיתון בעל תפוצה נמוכה יחסית, לעתים חברותיה מדווחות לה על מקרי מוות שהתפרסמו בעיתונים בעלי תפוצה רחבה יותר, ואז תגיע שיחת טלפון מתקנת אחרי הצהריים. אבל לרוב פציעות, גירושין ומוות מדווחים על הבוקר.

אלף הייתה מרבה להתלונן בפני בית על שיחות הטלפון האלו ובעקיפין גם לחזור על הדיווחים. מאז מות אביה, מוות וצרות של אחרים מתישים את אלף. אם פעם

צרות של אחרים היו סימן כי ניצלה, היום הן סימן ללשון העתיד. ובית מוטרדת דייה. אלף מעדיפה להטריד את בית בצרות שמעניינות את אלף. בינתיים היא כמעט אינה מאמינה שמדי בוקר היא עצמה החלה לקרוא את מודעות האבל. היא לא סיפרה לבית בינתיים. בינתיים היא קוראת את מודעות האבל עם הקפה ושוכחת.

כשגימל נולד אלף ובית הסכימו שגימל נראה כמו יודה, הלוחם הזקן והגמדי ממלחמת הכוכבים. וגימל, כמי שיודע שהגיע לעולם שאינו עולמו, לא ישן. אלף הרבתה לבכות, ובית מצאה לפתע את עבודתה כמנוחה מחוץ לבית. לתדהמת שתיהן הן לא היו חולות בשנה הראשונה להולדת גימל ולו פעם אחת. אך מאז השנה הזו הן החלו שואלות זו את זו בבוקר לא מה חלמת הלילה אלא איך ישנת הלילה.

לבית אין זמן. אין לה זמן לכתוב את זיכרונותיה. אין לה זמן להמשיך בשיעורי פיתוח קול. אין לה זמן ללכת לשחות. אין לה זמן להירשם לחוג הקיאקים שהיא חומדת מזה שנים. אין לה זמן ללכת לטיפול פנים. אין לה זמן לקחת את גימל לרופאת השיניים. אין לה זמן ללכת עם אלף לבחור וילונות. יש לה זמן לבקר את אמה הזקנה, ללמד, לקנות חולצה צבעונית בדרך הביתה, ללכת להסתפר, לענות על שליש מהודעות המייל, לכתוב מכתבי המלצה, להנחות שלושה דוקטורנטים, לקחת את גימל לחוג פעם בשבוע, להזמין אוכל מהמכולת, אבל לא לבשל, כל מה שהיא מוצאת לו זמן ממלא לה את הזמן באופן כזה שהיא רק יכולה לחלום על זמן בתוך הזמן. אלף אומרת לבית שאולי זה הזמן, ככה נכנעים לו, אבל ככה גם כורתים ברית עם החיים, עם עמידה או חוסר עמידה בזמן. "אין לי זמן להקשיב לך", אומרת בית ומפקת. בית לא מאמינה שהיא חיה בבית עם מישהו כמו אלף, מישהו שפשוט יכול לשבת בכורסה כל היום, ובעצם לא לעשות כלום. "אבל אני עושה", מוחה אלף, "כדי לכתוב אני חייבת לבזבז את הזמן, בנחת, אחרת איך ימצא הזמן ההכרחי לכתובה?" בית שואלת את עצמה איך העלתה על דעתה שאפשר לחיות עם אלף, עם מישהו שלא מוכן לזוז מהר. אבל בעצם היא יודעת שגם היא פעם זזה לאט מאוד. וזה עבר. אלף אומרת לבית שבעצם קשה לבהות בחוסר דאגה. בית לא מאמינה למשמע אוזניה. "איך שוב פעם", היא אומרת לאלף, "גם כשחייך טובים יותר לדעתך הם קשים יותר". לאלף תמיד הכי קשה. זה אחד מהכישרונות הגדולים שלה. וככל כישרון גדול הוא בא לה בחוסר מאמץ. "הלוואי שהייתי יכולה להיות שוב רווקה", אומרת בית לאלף.

אלף נפלה במדרגות ושברה את הרגל. הימים ימי החופש הגדול, גימל תאב שעשועים ואלף זקוקה לאלף ואחד שירותים. בית במאמץ רגעי לנקודת מבט אומרת, "זה כמעט ולא מצחיק" על העובדה שאלף מספרת במרץ לכל מצלצל כיצד נפלה בגרם חשוך בעודה משחקת וזמבי ורודפת אחרי גימל. אלף שואלת את בית אם בית כועסת. "כן",

עונה בית. "את נפלת בכוונה. האף שלי נזל ואז את נפלת". אלף נדהמת, ומתוך דמעות שואלת אם גם הזקנה כשתגיע תגיע בכוונה. בית מסרבת להמיר מצוקה בברק טטורי. היא יודעת שכשאלף שואלת את השאלה היא מדמיינת את בית חסונה ומטפלת בה, דמנטית או משותקת. בית מתבוננת באלף ולא מאמינה שאלף שוכחת באותו רגע שהזמן מניע את שתייהן קדימה, ושאלף מדמיינת איך בית הצעירה לנצח מסרבת לתמוך בה, באלף הקשישה.

כשגימל היה תינוק אלף ובית הצליחו לחבק אותו ממש ולהתבונן בערות אל פניו רק כשקדח מחום ושכב בחיקן. בדרך כלל, ביומים, היה זו כה במהירות שלא היו מצליחות ממש לראות אותו. ולו החזיקו בו רגע, היה מפרסם ונמלט.

כשאביה של אלף, דלת, מת, גימל שאל איפה סבא עכשיו. "סבא בלב שלך", ענתה אלף. "אז איפה הדרך ללב שלי?" שאל גימל.

לפני האזכרה הראשונה לאביה של אלף, אלף נשכבה במיטה ולא זזה יום שלם. היא חיכתה לבית ולגימל שיחזרו מהבית ספר וידליקו אתה נרות נשמה. גימל התעניין באש לכבוד סבא דלת ושאל שאלות על האזכרה הצפויה. "למה אתן הולכות לחפור את השלד של סבא ששתלו אותו באדמה?" "חס וחלילה", ענתה אלף. "מי שטומנים אותו באדמה מכניסים אותו ככה גם לשמים ולא מפריעים לו יותר". "אז לדעתי", אמר גימל, "אתן לא צריכות ללכת מחר לאזכרה. אתן לא צריכות להטריד יותר את סבא".

בית הזמינה את זין, חית וטית לארוחת ערב. אלף מבשלת. בית עוזרת בהכנות. אלף רוצה שלכבוד אורחיה של בית הן גם יחליפו אהיל שנקרע לפני שנה ויפנו את כל הבגדים והחפצים שנערמים ליד דלת הכניסה. בית לא מבינה מדוע יש לטרוח מעבר לטרחה ההכרחית של הכנת האוכל וקניית האלכוהול וקצת פרחי חמנית. אלף לא מבינה את חוסר הבושה של בית להכניס אנשים למהומה של החיים שלנו. בלי לטרוח שיהיה להם נעים זה לא שווה "לאף אחד", אלף מדגישה. זו הסיבה שבית ממעטת להזמין. כל אירוח כרוך במאמץ לסדר ויופי. אלף צריכה לנקות את הבית ולסדר ולתקן כדי שבכלל תוכל לחשוב על מה לבשל. בית נחרדת מבזבז הזמן. "אם זה בזבז, זה בזבז שמעמיק את יסודות הבית", אומרת אלף בטון סמכותי. בית לא מבינה מדוע לאלף נחוץ לעשות תנועות גדולות על מנת להגיע לתנועות הקטנות. "הרי את תשכבי במיטה לפני שהאורחים יגיעו ותאיימי שאין לך כוחות יותר וששש אתם לבד", זועפת בית. הפעם היא מנסה לשתף פעולה עם טקסי הניקיון כי התברר שכל אחד מאורחיה רגיש למאכל כזה או אחר ואלף נאלצת לבשל לכל אחד מנה נפרדת. לזין אסור חלבונים מהחי, וחית אלורגית לקטניות, וטית בדיאטה. לפחות מי שלא מעשן, שותה. אלף שואלת את האורחים אם מרק הגזר לא מלוח להם מדי ואם הסלט לא זקוק

לתיבול נוסף. אלף לא רוצה להרשים באוכל. היא רוצה שיאכלו ויהיה טעים, אבל היא אומרת לבית, "את חייבת לעזור לי הפעם. אלה האורחים שלך, ואת לא יכולה רק לשתוק ולהיות יפה". בית משתדלת לזכור שתוך כדי שהיא אוכלת ושותה היא גם צריכה לשוחח. היא דווקא אוהבת ארוחות בחברת אנשים שהיא מחבבת, אבל עוד יותר היא אוהבת לאכול בשקט. קשה לה גם וגם. בית מודה לאלף אחר כך על כל הטרחה ועד כמה אלף שעשעה את האורחים. ולפני שבית מספיקה לומר לה עוד איזו מילת ליבוב אלף אומרת שהיא מרוצה. במיוחד שהחליפו את האהיל. צריך שוב להזמין אורחים בזמן הקרוב, היא אומרת, כי צריך להחליף את הספה. הריפוד כבר מלא כתמים.

יום אחד ריש תאמר לאלף ובית, "מרגע מסוים הגוף הופך לאתר של פורענויות". בית תאמר שריש תמיד אוהבת להגזים, כמו אלף. אלף תחשוב שריש היא מהאנשים הבודדים המנסים לדייק. לפני כמה שנים תיארה אלף בפני ריש איך כל תופעה בפניהם של אנשים שזועזעה אותה כשהייתה קטנה מתרחשת בפניה שלה, של אלף. ואלף משוכנעת שצלקות בפנים, סנטר כפול, שערות דלילות, הכול הכול קורה לה מכיוון שהביטה והמראה נדבק בה כמו חיזיון עתידי של פורטרט עצמי. ריש הסכימה אתה מיד שאנו מסתכלים בילדות על פנים שיבשרו אותנו, "מעין קללה". "ומה עם היופי", בית מנסה לחלץ אותן מתוך חוקי האפוקליפסה. "כיעור מידבק. יופי לא", פוסקת אלף.

אמה של בית, קוף, למרות שכבר כמעט אינה שומעת ודקה כמו ענף יבש, עדיין יפה מאוד. "האמהות של שתינו היו יפות מאתנו", אלף אומרת. קוף מעולם לא השתמשה באיפור משום סוג. היא חמורה עם עצמה ועם הזולת. כשהייתה צעירה יותר יכלה לשתוק חודשים רבים ולא לשוחח לא עם בתה, בית, ולא עם בעלה, וו, אם הרגישה שהם עלבו בה. לא עלה בדעתה לשים את בעלה במוסד מהרגע שלקה בשיתוק ובדמנציה, והיא טיפלה בו בבית עד ליום מותו, או בלשונה, "עד ליום בו קרה מה שקרה לו". לא מתקבלים על דעתה של קוף לא המחלות ולא המוות, והיא נוהגת בהחרמה מוחלטת של התופעות הללו. הן העלבון האמיתי מבחינתה לקיום. העמידה הזקופה שלה, הבלתי נכנעת, כמו גם הטינה והמסירות שהיא רוחשת, הופכות אותה לנערצת. אך מכיוון שאינה מוכנה לשוחח על שום פגם גופני שכרוך בתנועת הזמן, והזמן הוא גם סוג של פגם, אומרת אלף לבית, החירשות של קוף היא כמו התקפה מטפורית על הגוף, חושבת אלף. מה שאינך מוכן לשמוע אי אפשר ברגע מסוים שתשמע. בית חושבת שסוג כזה של חשיבה הוא סימטרי מדי. "אי אפשר לקרוא אנשים כאילו הם טקסט", אומרת בית לאלף. "יכול להיות", משיבה אלף, "אבל אז הם יישארו עוד פחות מדי מובנים". "לא צריך להבין אותם", אומרת בית, "צריך לקבל אותם, בטח כשהם מתקרבים לתשעים".

אלף יודעת שהיא חייבת לנסות ולקרוא אנשים, ובעיקר את אמה, כטקסט. משאלת המוות לגבי ההורים כל כך חזקה שרק התשוקה להפוך אותם למערכת שניתן כביכול לפענח תחליש את המשאלה. לא האהבה. הסקרנות להבין אותם. אם אבין את אמי אולי אצליח לסלוח לה שלא זינקתי מראשה, חמושה, ולא אדרוש, ככל הכותבים, מכל עובר ושב, נדבות אהבה, חושבת אלף בערך משהו כזה. אביה של אלף כבר מת, אבל הטקסט שהותיר אחריו עדיין לא מפוענח. "את, בית, מעולם לא השתוקקת שהוריך ימותו", אומרת אלף לבית. "זו אינה שאלה. זו עובדה. ועובדה נדירה", אומרת אלף לבית. בית היא האדם היחיד שאלף מכירה שאין לה משאלת מוות לגבי הוריה. אלף אינה יודעת איך להסביר זאת. בית אינה טקסט עבורה. והיא לא מנסה לפענח אותה. מדי פעם היא יודעת עליה דברים. וזהו מדי פעם הן אומרות זו לזו מה כל אחת. אבל אין בזה הרבה תועלת. כשאת חיה עם מישהו, בית חושבת, צריך פשוט ללמוד להניח לו. וזה קשה מאוד, קשה לפחות כמו להפסיק לעשן, היא יודעת.

צדי, ידיד יקר של בית שחי רוב הזמן בנסיעות, נפגש אתה לארוחת ערב. לרוב אלף ובית מבלות בנפרד. רוב החברים שלהן אינם משותפים. אבל בחוזרן מפגישות הן אוהבות לשבת במטבח ולספר על מה שוחחו עם החברים הנפרדים שלהן. בית מספרת לאלף שצדי אמר לה, לבית, שככל שעובר הזמן מה שהוא מגלה שנחוץ לו יותר ויותר זה פשוט לבהות. לא במסך, לא בסרט, לא בספר, לא תוך כדי שמיעת מוזיקה. אלא פשוט לבהות. "ואני מבינה ללבו", ממשיכה בית, "ורצוי שבבהייה יהיו עלי".

לפני שנים רבות פרופסור לספרות אנגלית שהייתה יקרה לשתייהן אמרה להן באחת הפגישות בטרם מתה מטרשת נפוצה, איך ברבות השנים פרחים חביבים עליה פחות ועלים וריבוי צורות העלים יקרים יותר ללבה. עם השנים אלף ובית נוכחות לדעת עד כמה עין צדקה. פרחים אישיים יותר, רגשיים, תובעניים. העלים מגוונים יותר בתזוזות קטנות, ניתנים לראייה מתוך מנוחה, מתוך התפרטות חוזרת ונשנית. אחד ועוד אחד ועוד אחד. שפע שאינו קורא לבעלות. עין הייתה הראשונה שלימדה את אלף איך לא מתנפלים על טקסט ברגש, אלא מחפשים בו דוגמאות, זיקות וצורות. יותר מכול אלף זוכרת שקראה במאמר של עין שמעולם לא הפנתה אותם למאמרים, אלא אך ורק להתבוננות בסיפורים עצמם, את תכונת הקור. אין תכונות שליליות או חיוביות, כתבה עין, רק בויקה לדברים. בירה קרה טובה יותר מבירה חמה. הבירה הקרה הזו, על הקור היקר למשקה, הייתה עבור אלף פריצת דרך לדרישה הבסיסית של טקסטים להיקרא ברמת הפשט שלהם. הניסיון בטרם האידאה.

"איך צדי מצליח לבהות אם כל הזמן כואב לו הראש", שואלת אלף את בית. בית עונה שצדי עסוק בטיפוס הרים אטי שאמור להפחית את כאבי הראש המענים. "מעניין אם אפשר להתנתק מכאב בתוך הכאב", אומרת אלף. "תשאלו אותי", עונה בית. אבל

כשיוצא לאלף לפגוש את צדי תמיד יש דברים מעניינים יותר לדבר עליהם אתו. צדי תמיד מאוהב, או מפקפק בטעם החיים יחד, או מזמן אהבות של לילה אחד או שבוע. צדי נע בין משפט כמו "איך אספיק לנשק את פה בכל מקום בגוף. נדמה לי שהקפתי אותו ופתאום עוד מקום מתגלה" לבין "עדיף שפה ואני ניפגש פעם בחודש לשבוע. הוא כל הזמן מול המחשב. אפילו כשאנחנו אוכלים. אני מנסה לאמן אותו לשוחח אתי שעה ביום כשאנחנו יחד בלי שבמשך הזמן הזה הוא יסתכל אפילו פעם אחד בנייד. איך התאהבתי באיש כל כך פלרטטן ולא שקט? הוא מעיף אותי"...

בית כותבת לנזן שגר מעבר לים. שנתיים או יותר לא היה ביניהם קשר. נזן עוד מעט יוצא לפנסיה. הוא הדוניסט שאוהב את תלמידיו ללא חשש מהרשויות, ומקפיד לחלק את השנה בין מקום מגוריו לפריז או ברלין או אמסטרדם. שם הוא גם כותב את הספרים שלו. למשל על קאמפ או בושה הומואית. נזן עונה שהוא חושב שכמעט לא ראוי לחיות בעולם שבו בית היא אדם מבוגר. בית שמחה בתשובה, אבל בבוקר למחרת היא מרגישה שלו הייתה הופכת לבן הייתה מצליחה גם להפוך לאדם מבוגר, כזה שמרגיש שהוא מקור של סמכות, וגם לשמר נעורי נצח. בית מרגישה שזוהי היא מקור של סמכות. "גם כשהוא לבד, אפילו באמבטיה?" אלף מתעניינת. בית חושבת שאלף מבטלת אותה. אבל אלף מתעניינת בנושא של סמכות. היא אומרת לבית שמשוררים ידעו תמיד שסמכות היא עניין של שערורייה. זו שערורייה לומר אני, אבל אולי החוכמה היא איך להמשיך לומר אני ושהאני ימשיך להדהד את השערורייה של הפרדה מאיזה מקור אבוד. אולי בגלל זה בית מתעניינת בכך הרוצה להפוך לבן, איך ממשיכים לומר אני ויהיה בזה טעם מאושש, כמו סוף־סוף הפנים מדברים ולא המסכה. גימל רוצה לדעת איך נראים החיים שלאחר המוות. מה האות שאחרי האות תו. והאם סמך החתול יחכה לו שם.

”אלים מתחלפים”

הכמיהה לאלוהות סתית ב”פתוח סגור פתוח” ליהודה עמיחי

צחי וייס

האחרות היא האלהים. האחרות הרגה אותו
(”עכשיו ובימים האחרים” #1)

.א.

יחס שירתו של יהודה עמיחי אל דמות האל האורתודוקסי, כמו אל מוטיבים יהודיים־דתיים אחרים, נידון לא מעט במאמרי ביקורת שנכתבו על יצירתו. הרטוריקה האירונית המעמידה למבחן את מעמדו של האל חוזרת ונשנית ביצירתו של עמיחי, ומרבית המבקרים סברו כי היא מחלנת את האל בשעה שהיא ממירה יסודות דתיים ביסודות הומניסטיים ואקזיסטנציאליים. ראוי לציין כי היו גם מבקרים שהצביעו על יחס מורכב יותר של שירת עמיחי לנושא, אשר לצד הדקונסטרוקציה שהיא עושה לאל ולמונחי היסוד של היהדות האורתודוקסית, היא עושה להם גם רקונסטרוקציה ומבנה מחדש את משמעותם בעולם המודרני. אולם למרות ההבדלים שיש בין המחקרים ומאמרי הביקורת שנדרשו לנושא, נראה כי יש להם מכנה משותף אחד: הם מניחים שיש מושג ברור של אל יהודי שאליו מתייחסת שירתו של יהודה עמיחי. בדברים הבאים אבקש להציג תמונה שונה של היחס של שירת יהודה עמיחי אל דמות האל היהודי, ואתמקד בספרו האחרון, ”פתוח סגור פתוח”. ספר זה, שאחדים מהמבקרים הגדירו magnum opus של שירתו, מרבה לעסוק בדמות האל, ועל כן הוא מקרה מבחן טוב ליחסה הכולל של שירתו לנושא.

ההנחה של חוקרים ומבקרים שקיימת דמות ברורה של אל יהודי ששירת עמיחי מתעמתת אתה אינה עולה בקנה אחד עם דרך התפתחותה ההיסטורית של המחשבה היהודית. הדת היהודית הרבנית כפי שהתפתחה מספרות חז”ל ועד ימינו לא הצליחה מעולם להעמיד דוגמות תאולוגיות ברורות. דמות האל לבשה בספרות היהודית צורות מגוונות הנעות בין תפיסות מופשטות וטרנסצנדנטיות לתפיסות פיגורטיביות ומיתיות. על רקע תוכנה זו ראוי לבחון איזו דמות של אל הייתה מוכרת ליהודה עמיחי ומה קרה כאשר הוא מרד בה בשיריו.

יהודה עמיחי נולד בשנת 1924 כלודוויג פפוּיפר (Ludwig Pfueffer) בוורצבורג שבגרמניה למשפחה יהודית אורתודוקסית. בשנת 1936 הוא עלה עם משפחתו לישראל, לפתח תקווה, וכעבור כשנה, ב־1937, עבר לירושלים והתחנך בבית הספר מעלה, מעוז חינוכי של האליטה האורתודוקסית המרכז אירופית בירושלים. ככל הנראה בגלל מוצאו המרכז אירופי וחינוכו בתוך תוכי האליטה המשכילית הירושלמית, דמות האל שהייתה

מוכרת לעמיחי הייתה של אל טרנסצנדנטי, מופשט ונטול תארים, גרסה מסוימת של אלוהי הרמב"ם. זהו אל שאין לו גוף ולא דמות הגוף, והוא נסתר מבני האדם. בדברים הבאים אבקש להצביע על תהליך מעניין מהפרספקטיבה התאולוגית-ספרותית שהתרחש בשירתו של יהודה עמיחי: הרטוריקה האירונית שבה משתמש עמיחי בשיריו כחץ שלוח אל דמות האל מכוונת לדימוי מסוים של האל שאותו הכיר: האל היהודי משולל התארים. אולם בעצם פעולת המרד, בתהליך הדקונסטרוקטיבי שעושה עמיחי לדמות האל, הוא מעלה דמות אחרת של אל שהוא בעל מאפיינים אנושיים, פיגורטיביים ומיתיים, מאפיינים המוכרים ממסורות יהודיות אחרות בעלות אופי מיתי-קבלי יותר. אנו עדים אפוא למהלך מעגלי שבמסגרתו עמיחי המורד במסורת התאולוגית של אבותיו שב, בבלי דעת, למקורות התאולוגיים שהם דחו.

ב.

אני מבקש אפוא להתחיל מסע זה בעמידה על דמות האל המופשט ונטולת התארים שהייתה מוכרת לעמיחי. על תמונה זו של האל אפשר ללמוד, למשל, משיר שכתב עמיחי על ההבדל בין האל הנוצרי, האל המוסלמי והאל היהודי. השיר נסב על נקודה מעניינת שלפיה הזהות היהודית של האל נוכחת בנצרות, שם התגלמותו של האל הייתה בבשרו של יהודי. על יסוד זה מוסיף עמיחי משלו וללא בסיס כלשהו כי גם באסלאם דמות האל היא של יהודי ההולך במדבר. לעומתם נדמה לו אלוהי היהודים כדמות מרוחקת ומופשטת שאין לה יסודות אנושיים, ועל כן היא גם נטולת מאפיינים לאומיים – האל היהודי הוא פחות יהודי מאלוהי הנוצרים ומאלוהי המוסלמים:

אלהי הנוצרים הוא יהודי, קצת בכין,
ואלהי המוסלמים הוא יהודי ערבי מן המדבר, קצת צרוד,
רק אלהי היהודים הוא לא יהודי.
כמו שהורדוס האדמי הובא להיות מלך היהודים,
כך הביאו את האלהים מן העתיד האין-סופי
אל מִפְשֵׁט לֹא פֶסֶל וְלֹא תְמוּנָה לֹא עֵץ, לֹא אֶבֶן.

("אלים מתחלפים, התפלות נשורות לעד" #8)

כפי שאפשר לראות מהשיר, אלוהי היהודים מתואר כאל מלאכותי, מרוחק בזמן ובמקום: "העתיד האין-סופי". האל היהודי מצטייר כמנוכר, אל טרנסצנדנטי באופן מוחלט: "אל מִפְשֵׁט לֹא פֶסֶל וְלֹא תְמוּנָה לֹא עֵץ, לֹא אֶבֶן". לבד מהביקורת שמביע השיר על האל היהודי המרוחק, אנו שומעים גם כמיהה לאל אחר שאין זה משנה אם הוא נוצרי או מוסלמי או דמיוני, העיקר שיהיה אנושי יותר, אחד משלנו כיהודים וכבני אדם.

אני מבקש להביא דוגמה נוספת לשימוש מתריס כלפי האל היהודי משולל התארים בשיר שכתב עמיחי על השואה. בעיית התאודיצייה, צידוק האל, היא יסוד לכל שיח תאולוגי על השואה. אולם בעיה זו מתעוררת ביתר שאת ככל שדמות האל מופשטת פחות. דווקא אל מיתי הנוטה להתערבות ישירה בעולם ולהשגחה פרטית יישא באחריות לחורבן עמו ולמותם של מיליוני היהודים. בשיר המסיים את מחרוזת השירים "אלים מתחלפים, התפללות נשארות לעד" עמיחי מתאר מחד גיסא אל מופשט ונטול תארים, כזה שהיה מוכר לו; ומאידך גיסא הוא מבקש להאשימו במאורעות השואה. במהלך מתוחכם מאשים השיר את האל לא באחריות למאורעות השואה, אלא בניתוק מבני עמו בפרט ומהעולם בכלל. רצח היהודים בשואה מלמד שאין אל שאפשר לפנות אליו. המספרים המקועקעים על ידיהם של היהודים בשואה הם כמספרי הטלפון המנותק של האל חסר המענה והכתובת. היעלמותם של היהודים מהעולם מסמלת את האל היהודי שאין לו דמות גוף ואין לו גוף. באותם ימים אפלים של השואה, כאשר היהודים היו באמת זקוקים לאב שיגן עליהם, הם נסמכו על אל מופשט, דמיון של אב במקום אב:

אחרי אושויץ אין תיאולוגיה:
מאֲרבות הוֹתִיקֵן עוֹלָה עֶשֶׂן לְבֵן,
סִימֵן שֶׁהַקְרֵדִינְגִים בְּחֵרוֹ לָהֶם אֶפִיּוֹר.
מִמְשָׁרְפוֹת אוֹשׁוֹיץ עוֹלָה עֶשֶׂן שְׁחוֹר
סִימֵן שֶׁהָאֱלֹהִים טָרֵם הַחֲלִיטוֹ עַל בְּחִירַת
הָעַם הַנִּבְחָר.

אחרי אושויץ אין תיאולוגיה:
הַמְסַפְּרִים עַל אַמוֹת אֲסִירֵי הַהֶשְׁמָדָה
הֵם מִסְפְּרֵי הַטֵּלְפֹּן שֶׁל הָאֱלֹהִים
מִסְפְּרִים שְׁאִין מֵהֶם תְּשׁוּבָה
וְעַכְשָׁו הֵם מִנְתַקִּים, אַחַד, אַחַד.

אחרי אושויץ יש תיאולוגיה חדשה:
הַיְהוּדִים שְׁמַתוּ בְּשׁוֹאָה
נִעְשׂוּ עַכְשָׁו דּוֹמִים לְאֱלֹהֵיהֶם
שְׁאִין לוֹ דְמוֹת הַגּוֹף וְאִין לוֹ גּוֹף.
אִין לָהֶם דְמוֹת הַגּוֹף וְאִין לָהֶם גּוֹף.

("אלים מתחלפים, התפללות נשארות לעד" #27)

לסימומו של חלק זה אני רוצה להביא שתי דוגמאות למתח טקסטואלי שעמיחי שם אליו לב, ואשר גם הוא מעיד על סלידתו מהאלוהות היהודית נטולת התארים שאליה נחשף

בילדותו ועל כמיהתו לאלוהות מיתית יותר. את המתח מעלה עמיחי מתוך היכרותו עם ספרות המקרא. בתורה בפרט ובמקרא בכלל האל אינו נטול תארים. זה אל בעל "יד חזקה וזרוע נטויה" (דברים ה, לד), אל המתגמל את עמו ומעניש את אויביו. לעומת האל המקראי הוויטאלי, האל שהוכר לעמיחי בילדותו היה אל מופשט, מרוחק ונטול השפעה על העולם, וכך מתברר המתח בין שתי תמונות האל:

אַהֲבַת הָאֱלֹהִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הִיא אַהֲבַת הַפּוֹכָה.
בְּתַחֲלָה גִשְׁמִית וְגִסָּה בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרוּעַ נְטוּיָה
נְסִים, עֲשָׂר מַכּוֹת עֲשַׂרְת הַדְּבָרוֹת, כְּמַעַט
בְּעֲלִימוֹת, בְּלִי לְדַעַת אֲפֵלוֹ שְׂמוֹת.
אַחֲר־כֵּן יוֹתֵר רְגִשִׁית יוֹתֵר, רוֹחֲנִית יוֹתֵר
בְּלִי גּוֹף, אַהֲבַת נְכֻזְבַּת אַהֲבַת גְּעֻגוּעֵי נֶצַח
לְאֵל לֹא נִרְאָה בְּשָׁמַי שָׁמַיִם. אַהֲבַת אַבּוּדָה.

("אלים מתחלפים, התפלות נשארות לעד" #22)

דוגמה נוספת למרחק בין אלוהי התנ"ך הגשמי ובין האל היהודי שמכיר עמיחי באה לידי ביטוי בשיר המתאר את אירוע מתן תורה, שהוא גם האירוע שבו נוטש האל את עמו, ומותיר אותם עם תורה לבדה:

כְּשֶׁאֱלֹהִים עָזַב אֶת הָאָרֶץ הוּא שָׁכַח אֶת הַתּוֹרָה
אֶצֶל הַיְהוּדִים וּמָאָז הֵם מִחְפְּשִׁים אוֹתוֹ
וְצוֹעֲקִים אַחֲרָיו, שְׁכַחַת מִשְׁהוֹ, שְׁכַחַת, בְּקוֹל גְּדוֹל
וּבְנֵי אָדָם אַחֲרִים חוֹשְׁבִים שְׂוֵהֵי תַפְלָתָם, שֶׁל הַיְהוּדִים.
וּמָאָז הֵם טוֹרְחִים לְמַצָּא רְמִזִּים בְּתַנּ"ךְ
עַל מְקוֹם הַמַּצָּאוֹ כְּמוֹ שְׁנַאָמֵר, "דִּרְשׁוּ אֲדָנִי בְּהַמְצָאוֹ,
קִרְאוּהוּ בְּהִיטוֹ קְרוּב". אֲבָל הוּא רְחוֹק.

("אלים מתחלפים, התפלות נשארות לעד" #5)

כפי שכבר ראינו, דמותו המופשטת ונטולת התארים של האל איננה מקבלת רק ביקורת. לצדה מופיעה כמיהה לאל אחר, אל מיתית ובעל תכונות מואנשות. בדברים הבאים אבקש להדגים את הכמיהה המובעת בשיריו של עמיחי לאל זה ואת הלגיטימיות שלה בזרמים תאולוגיים יהודיים שעמיחי ככל הנראה לא הכיר, או לפחות לא הכיר היטב.

האירוניה הרטורית המופנית כלפי האל בשירת עמיחי בוחנת מחדש משמעויותיהם של מילים וצירופי מילים. אירוניה זו מובילה אותו בכמה משיריו לעמוד על כך ששמו של האל מבטא ריבוי, וכך הוא שואל באחד משיריו: "ומדוע אלהים הוא בלשון רבים" ("לשון אהבה ותה על שקדים קלויים" #1), או קובע בשיר אחר כי "געגועים בלשון זכר רבים, כמו אלהים" ("דיוק הכאב וטשטוש האשר מגע געגועים בכל" #17). השם אלוהים – כמו השם אֲדוֹנָי בעברית – מבטא ריבוי, וככל הנראה מקורם בתפיסות לא מונותאיסטיות מן המזרח הקדום. אולם אין מדובר רק בשיירים של מסורות קדם-מקראיות. מסורות לא מונותאיסטיות מלוות את התאולוגיה היהודית לכל אורכה, החל במסורות פוליתאיסטיות קדומות, דרך מסורות הנותאיסטיות המאמינות בריבוי אלים ומחויבות לאל אחד, המשך במסורות ביניטריות הסוברות כי קיימות שתי רשויות אלוהיות, וכלה במקורות קבליים מימי הביניים המאוחרים המשרטטים פלרומה אלוהית סבוכה המורכבת מעשר ספירות או שלוש-עשרה מידות. מבחינה מחקרית אף העלו כמה חוקרים את השאלה אם הכינוי "דת מונותאיסטית" בכלל הולם את הדת היהודית. אינני סבור, כאמור, שעמיחי הכיר מסורות יהודיות, מסורות קבליות למשל, לעומקן, אלא שעצם הבחינה הלשונית בשירתו חושפת את המשמעויות הטמונות בשפה העברית על מטעניה, ומובילה את המחבר במרדו אל חיקן של גישות יהודיות שונות מאלו שהכיר בילדותו.

דוגמה לבחינת גבולותיה של האמונה המונותאיסטית באל הטרנסצנדנטי נוכל למצוא בשיר שבו תוהה עמיחי מה יקרה עם נחליף את תארו של האל, ונהפוך אותו מאל בלתי נראה לאל נראה ומאל רואה לאל עיוור, וכך הוא כותב:

[...]

אֲנִי רוֹצֵה אֶל נִרְאָה וְלֹא רוֹאֶה, שְׂאוּכַל לְהוֹבִילוּ
וְלִסְפֹּר לוֹ מֶה שֶׁהוּא לֹא רוֹאֶה. וְאֲנִי רוֹצֵה
אֶל נִרְאָה וְרוֹאֶה. אֲנִי רוֹצֵה לְרֹאוֹת
אִיךָ הוּא מְכַסֶּה אֶת עֵינָיו, כְּמוֹ יֶלֶד שֶׁמִּשְׁחַק עוֹר.

[...]

("אלים מתחלפים, התפללות נשארות לעד" #2)

מקריאת השיר עולה כי הוא מבקש למרוד בתפיסת האל המוכר לעמיחי בשני מישורים: להפוך אותו מאל בלתי פיגורטיבי לאל פיגורטיבי ומאל חזק כול-יודע לאל חלש, ילדותי ותלתי שעניו מכוסות. במקרה זה עמיחי ה"מרדן" אינו מרחיק נדוד אל מעבר לתפיסות יהודיות מוכרות. דימויים פיגורטיביים של האל ותיאורים פיזיים של מיסטיקאים המביטים בדמות האל נפוצים במסורות יהודיות. גם תיאורו של האל

כדמות חלשה הנוקת לחסדי בניה הוא נפוץ מאוד. זוהי תפיסה המכונה במחקר המחשבה היהודית "תאורגית", ומאות רבות של דוגמאות לה אפשר למצוא במקורות היהודיים מספרות המדרש ואילך.

כדי להדגים כמה קרובות התפיסות ה"מרדניות" שעמיחי משרטט בשיריו לתפיסות יהודיות קודמות אני רוצה לבחון שתי דוגמאות שבהן מתואר טיב היחסים שבין האדם המתפלל ובין האל שעומד לפניו. בתארו את אביו המתפלל כותב עמיחי כי לא אביו התנועע לפני האל, אלא האל התנועע לפני אביו – האל התפלל אל האב:

גַם לְתַפְלֵת יְחִיד צְרִיכִים שְׁנַיִם:

תְּמִיד אֶחָד שֶׁמִּתְנוּעֵעַ

וְהַשְּׁנִי שֶׁלֹּא נָע הוּא הָאֱלֹהִים.

אָבִל כְּשֶׁאָבִי הַתַּפְלֵל הוּא עֹמֵד בְּמִקְוֵמוֹ

יְקוּף וּבְלִי נוֹעַ וְהַכְרִיחַ אֶת הָאֱלֹהִים לְנוֹעַ

כְּמוֹ סוּף וְלִהְתַּפְלֵל אֶל אָבִי.

("אלים מתחלפים, התפללות נשאות לעד" #12)

תיאור דומה נמצא בהמשך הספר בשיר המתאר את תפילת חנה לפני האל במשכן שילה, אותה תפילה מפורסמת שבה שפתיה נעו וקולה לא נשמע (שמואל א, יג):

הַתַּפְתָּחוֹת בַּתַּפְלֵת חָנָה: מִבְּכִי בְּקוֹל רֶם

בְּמִרְנֶפֶשׁ עַל שֶׁבֶן אֵין לָהּ, לְבַכִּי שֶׁקֵּט

וּמִבְּכִי שֶׁקֵּט לְתַפְלָה בְּקוֹל וּמִתַּפְלָה בְּקוֹל

לְתַפְלָה בְּשֶׁקֵט, רַק שֶׁפְתֵיהָ נְעוֹת וְהִיא שְׂכוּרָה

מִן הַתַּפְלָה בְּתוֹךְ גּוֹפָהּ, וְעַלִּי הִכְהֵן חֹשֵׁב

שֶׁהִיא שְׂכוּרָה מִיָּן. וְהַתַּפְתָּחוֹת אֶחְרוּנָה:

הִיא יוֹשֶׁבֶת וְאֱלֹהִים מִתַּפְלֵל אֵלֶיהָ, תַּפְלֵת חָנָה.

("תנ"ך תנ"ך, אתך אתך, ומדרשים אחרים" #12)

חלקו הראשון של שיר זה מתאר את תפילת חנה במקדש ואת טעותו של עלי אשר חשב שהיא שיכורה. אולם חידושו המדרשי של השיר, שהוא שיאו והוא מבטא את מרדו בנרטיב המקראי המוכר, הוא בפרשנותו לצימוד "תפילת חנה". תפילת חנה, לפי השיר, איננה תפילתה של חנה אל האל, אלא תפילתו של האל אל חנה.

עמיחי מציב אלטרנטיבה חתרנית בעלת אופי הומניסטי למושג התפילה: לא האדם הנמצא בשוליים מתפלל אל האל הנמצא במרכז, אלא האל מתנועע כקנה סוף ומתפלל

אל האדם הנמצא במרכזו. אולם תמה הומניסטית בעלת אופי אנתרופוצנטרי זה אינה זרה למסורות יהודיות שהציגו את האלוהות היהודית כדמות חלשה הנוקטת לחסדי המאמינים. לשם דוגמה, באחד המדרשים התאורגיים המפורסמים בספרות חז"ל מסופר על ר' ישמעאל כוהן גדול שבשיאו של יום הכיפורים נכנס לקודש הקודשים, חדרו הפרטי של האל, כדי לבקש רחמים על עם ישראל. בדרמטיות רבה מתאר המדרש את ר' ישמעאל העומד לפני האל, שיושב בעצמו על כיסא רם ונישא. באותו רגע דרמטי שבו מביט ר' ישמעאל באלוהים ועומד לבקש רחמים על עם ישראל, פונה אלוהים אל ר' ישמעאל ומבקש ממנו שיברכו הוא:

תניא: אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים וראיתי אכתריאל יה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי – "ישמעאל בני ברכני". אמרתי לו – "יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפנים משורת הדין", ונענע לי בראשו (בבלי ברכות ז, ע"א).

איני סבור, כאמור, שעמיחי הכיר את המסורות התאורגיות העומדות ביסוד המדרש האחרון על ר' ישמעאל בן אלישע כוהן גדול, וגם אינני חושב שהדמיון שבין שיריו של עמיחי ובין המסורות היהודיות המיתיות והמיסטיות הוא מדויק, *verbum pro verbo*. לעומת זאת, אני חושב שאנחנו עדים לתהליך מעניין יותר מבחינה היסטורית וספרותית. עמיחי מורד במסורות הדתיות הרציונליות שהכיר בביתו, ובבלי דעת הוא שב למסורות יהודיות אחרות שהאליטה היהודית הרציונלית ביקשה להרחיק מעצמה.

דוגמה נוספת המלמדת גם היא על דמיון מבני בין התפיסות המרדניות שמפותחות בשירת עמיחי ובין מסורות יהודיות מוקדמות יותר, ועם זאת עולה ממנה שעמיחי לא שאב את תובנותיו ישירות ממסורות יהודיות מוקדמות, אפשר להביא משיר של עמיחי על התפילה. בשיר זה מתוארות תפילותיהם של בני האדם כמי שיצרו את האל, והאל מצדו יצר את בני האדם שיצרו את התפילות. ישנה אירוניה רבה בתמונה מעגלית זו ששמה ללעג את הצורך בתפילה היוצרת את האל, ובאותה נשימה מבקשת את עזרתו. אולם ראוי לזכור כי לעתים קרובות חוסר ההיגיון והאירוניה הם גם מקור כוחה של הדת, שאינה מבקשת להציג תמונה קוהרנטית של המציאות האנושית, אלא רואה בחוסר ההיגיון רז מסתורי המאפשר למאמינים לחרוג אל מעבר לסדר הדברים היומיומי:

אָנִי אוֹמֵר בְּאִמּוֹנָה שְׁלֵמָה
שֶׁהַתְּפִלוֹת קָדְמוּ לְאֱלֹהִים.
הַתְּפִלוֹת יָצְרוּ אֶת הָאֱלֹהִים
הָאֱלֹהִים יָצְרוּ אֶת הָאָדָם

וְהָאָדָם יוֹצֵר תְּפִלוֹת
שְׂיוֹצְרוֹת אֶת אֱלֹהִים שְׂיוֹצֵר אֶת הָאָדָם.

(“אלים מתחלפים, התפלות נשארות לעד” #3)

בדומה לתפיסה המעגלית של יחסי האדם והאל המתוארת בשיר האחרון על התפילה
אנו מוצאים באחת התמונות המדרשיות המפורסמות ביותר, זו הפותחת את בראשית
רבה, שהאל מתואר כמי שברא את העולם באמצעות התורה שבה מתואר כיצד ברא
האל את העולם, וזו לשון המדרש:

[...] התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בנוהג שבעולם מלך
בשר ודם בונה פלטין ואינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא מדעת אומן, והאומן
אינו בונה אותה מדעתו אלא דיפטראות ופינקסות יש לו לידע היאך הוא
עושה חדרים ופשפשים, כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא העולם, והתורה
א' [=אומרת] בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא תורה [...] (בראשית רבה
[תיאודור-אלבק] א, א)

לסיום, אני מבקש לדון במוטיב מעניין מאוד מבחינת תאולוגית בשירת עמיחי, והוא
היחס המרומז בכמה משיריו לאלוהות נשית. "פתוח סגור פתוח" יהודה עמיחי
אינו מעלה במפורש את האפשרות שהאל היהודי או נוכחות מסוימת שלו הם בעלי
אופי נשי, אולם בכמה משיריו הוא מבכר את העולם הדתי הנשי על פני זה הגברי.
כך, בבלי דעת, הוא מפתח מוטיבים סימבוליים שנקשרו במסורות יהודיות מוקדמות
יותר לדמותה של הנוכחות האלוהית הנשית, השכינה. דוגמה לכך היא שיר שבו
מביע המספר, מבעד לעיניו של ילד, כמיהה לצאת מעזרת הגברים בבית הכנסת
האורתודוקסי ולהשתלב בעזרת הנשים:

לְמִדְתִּי אֶהְבֶּה בְּיַלְדוּתִי בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁל יַלְדוּתִי
בְּעֶזְרַת הַנָּשִׁים בְּעֶזְרַת הַנָּשִׁים שְׂמֵאֲחוּרֵי הַמַּחְצָה
שְׂכֻלָּאָה אֶת אִמִּי עִם כָּל הַנָּשִׁים וְהַנְּעָרוֹת.
אָבֵל הַמַּחְצָה שְׂכֻלָּאָה אוֹתָן, כְּלָאָה אוֹתִי מִן הַצַּד הַשֵּׁנִי,
הֵן הֵיוּ חִפְשִׁיּוֹת בְּאֶהְבְּתָן וְאִנִּי נִשְׁאַרְתִּי
כְּלוֹא עִם כָּל הַגְּבָרִים וְכָל הַנְּעָרִים בְּאֶהְבְּתִי וּבְכַמִּיהָתִי,
וְרָצִיתִי לְהֵיוֹת אִתָּן שֶׁם וְלִדְעַת אֶת סוּדוּתֵיהֶן
וְלִכְרֹךְ "כְּרוֹךְ שְׂעִשְׁנִי כְּרִצוֹנוֹ" אִתָּן. וְהַמַּחְצָה,
וִילוֹן מְלַמְלָה לְבֶן וְרֹךְ כְּשִׂמְלוֹת קִיץ וְהוִילוֹן
זו הַלּוֹךְ נוֹשֵׁב בְּטַבְּעוֹת וּבְלוּלָאוֹת,

לו לו לו לולאות, לו לו, קולות אהבה בחדר הסגור.
ופני הנשים כפני הלכנה שמאחורי העננים
או המלאה בהפתח הוילון כמו במערכת
קוסמית קסומה. ובלילה ברכנו ברכת
הלכנה בחוץ ואני חשבת על הנשים.

(“אלים מתחלפים, התפלות נשאות לעד” #25)

העדפת המספר את עזרת הנשים מעזרת הגברים בשיר מלמדת על מרד המתקיים בלבו של העולם הדתי הפטריארכלי, והעדפת העולם האלטרנטיבי הנמצא כביכול בשוליו. עולמן של הנשים משרטט מסגרת דתית אלטרנטיבית, יקום מקביל, שבו דת אחרת, אנושית יותר, יכולה להתקיים. עזרת הנשים כמרחב פיזי הופכת במשחק הלשוני של עמיחי לעזרה תאולוגית שמושטות הנשים לילד הרגיש אשר מעדיף את הבדים הרכים ואת המתקת הסודות של החדר הסגור. הילד המתואר בשיר מרגיש מודר מאותה דתיות אלטרנטיבית ורואה בכליאתן של הנשים ובברכתן “שעשני כרצונו” ארצות שאותן יראה ואליהן לא יוכל לבוא. מפרספקטיבה של תולדות המחשבה היהודית, האלטרנטיבה שמציעה עזרת הנשים לילד-המספר אינה ספקולציה סתמית; זו אפשרות תאולוגית מעמיקה שחוזרת ועולה במקורות יהודיים בדמותה של השכינה. יתר על כן, מוטיב הלבנה המוזכר בשיר הוא מהסמלים המובהקים של השכינה בספרות הקבלה, וברכת הלבנה נחשבת לברכתה של השכינה המתחדשת בכל חודש ומסמנת את אופייה הדינמי של הנשיות האלוהית. למרות הדמיון המבני והסימבולי שבין שירו של עמיחי ובין הדרך שבה עוצבה דמותה של השכינה במקורות קבליים, ואף אצל כמה סופרים עבריים בראשית המאה העשרים, כדוגמת עגנון וביאליק, אינני סבור גם כאן שמדובר בהשפעה ישירה או בהיכרות מעמיקה של עמיחי עם דמותה של השכינה. לשון אחר, אף שעמיחי בוודאי שמע על השכינה, שיר זה, שיש לו מקבילות נוספות ב”פתוח סגור פתוח”, מבטא מרד ראשוני בדת הפטריארכלית שהמשורר הכיר, ואינו נראה כצידוד במסורת אלטרנטיבית. לא השכינה משכה את עיניו של עמיחי, אלא סלידתו מהדת שעוצבה בעזרת הגברים שבראשה הוצב אל גברי יחיד, מרוחק, שאין לו דמות הגוף ואין לו גוף, והוא משולל כל תואר עצמי.

ד.

יהודה עמיחי, שהיה משורר רגיש מאוד לבני אדם ולמילים, מרד בעולם הדתי שבתוכו ומתוכו הוא גדל. אולם מתברר שתנועתו של האדם המורד, שסבור שהוא בורא את עצמו ונמלט מהשפעתו הלופתת של אביו, לעתים לא פחות אירונית מהאירוניה מלאת הביטחון העצמי שבמרד. לעתים בעצם מעשה המרד, במנוסתו של האדם ממקום מושבו של אביו, הוא חוזר לנקודת המוצא של מסע המרד של אביו: המקום שאליו

אנו בורחים הוא לעתים המקום שממנו נמלטו אבותינו. יהודה עמיחי הנמלט מאלוהי אבותיו שב, ככל הנראה בבלי דעת, אל אלוהות יהודית אחרת, אנושית, חלשה ונשית. אני סבור כי אף על פי שעמיחי לא היה לגמרי מודע ליסודות התאולוגיים שאליהם מכוונים שיריו, הוא הבין, כאדם מפוכח ואירוני, שהמרד האמוני שלו הוא מעגלי באופיו, וכך מנוסחים הדברים בשיר שכתב על המרד באלוהי אברהם:

אֲנַחְנוּ כְּלָנוּ בְּנֵי אֲבֹרָהִם
אֲבָל אֲנַחְנוּ גַם הַנְּכָדִים שֶׁל תְּרַח, אֲבִי אֲבֹרָהִם.
וְעַכְשֵׁיו אוֹלֵי הַגִּיעַ זְמַן הַנְּכָדִים לַעֲשׂוֹת
לְאֲבֵיהֶם מַה שֶׁהוּא עֲשָׂה לְאֲבִיו
שֶׁשָּׁבַר אֶת תְּרַפְּיוֹ וְאֶלִּילָיו, אֶת דָּתוֹ וְאֲמוֹנָתוֹ,
אֲבָל גַּם זֹאת תִּהְיֶה הַתְּחִלַּת דֵּת חֲדָשָׁה.

(“אלים מתחלפים, התפללות נשארות לעד” #23)

שני שירים

עדנה שמש

.1

*

היא אבדה את יפיה ברחוב.
רוח בא מימים והלך אל ימים
גרף את יפיה אל ביבים נעולים,
ושכך.

ומה אחר כך? איך ימצאו לה מלים
לבקש את שאהבה נפשה
במרצה;

היא אבדה את יפיה כמו שמאבדים
שטר חוב, כמו שמפקיעים מאדם פסת קרקע
מוצקה שהיתה פעם שלה על-פי-חק
ועכשו נעשתה גבה-גלית.

בבתי עבוט ברחוב אלנבי

בקשה את יפיה, מאחורי סורגים
משכו ידם ממנה, אדישים.

לבדה יצאה אל הרחוב מכת קיץ ועכשו.

אולי ישרך יפיה מאחוריה, שכל אור
אולי זיק זעיר,

ששב ממרחקים גדולים במהירותו הנודעת,
או יתגדל בה בדל הינומה, חפת תחרה
שפעם עמדו תחמיה שניהם, יפים ונרעשים,
והבטיחו הבטחות.

עיניך, תנועת גורד
לאבא

בְּבֵית הַחֹלִים
קָצַת לִפְנֵי כְּלֹת
הַכֹּל
חֹטְטוּ בְּךָ הָאֲחִיּוֹת
כְּאִלּוּ הָיִיתְ עֲדָשִׁים שִׁישׁ לִפְלֹת.
וְאֲנִי רְאִיתִי בְּחֹטֶף
תְּנוּעָה פְּלֵאִית אַחַת
שֶׁעָשָׂה גֶןֶךְ
כְּשֶׁהוֹשִׁיבוּ אוֹתָךְ לְהֶרֶף-עֵין
עַל הַסֵּדִין.
מֵה פִתְאוּם פְּלֵאִית:
הִנֵּה בְּתִנוּעַת גֶּןֶךְ אֲבִדוֹן
וּבְתִנוּעַת רֵאשֶׁךְ
קָבַלְתְּ הַדִּין
וְהָאֲחִיּוֹת הִפְכוּ בְּךָ וְהִפְכוּ
כְּאֶבֶן שֶׁאֵין לָהּ הוֹפְכִין.

וּבְעֵינֶיךָ הִתְקַבְּעָה כְּכָר אֲזוּ מֵאֲפֵלִיָּה,
עֵינֶיךָ צָמַד זְגוּגִיּוֹת וִיטְרוֹז' חֲלִבִּיּוֹת
שֶׁלֹּא הִבִּיטוּ עוֹד לְאֵי-מְקוֹם,
תָּלוּ גְלוּיּוֹת בְּמֶרְחָקִים,
לִהְיוֹת בְּמִטְחֹי אֵין-רֶקֶץ, בְּאַרְץ נִשְׁיָה,
עֵינֶיךָ שָׁרוּ בִּי אֶהְבָּה עֵינֶיךָ שָׁרוּ בִּי זִיקִים.

כָּל חַיִּי אֲשָׂא
תְּנוּעַת רֵאשֶׁךְ הֵהִיא, מִשְׁבִּי-הַמַּסָּע,
וְאֵין-אוֹנֵי שְׁנֵי אִישׁוֹנֶיךָ, מִכְּבֹד-הַמִּשָּׂא,
כְּצָמַד אֲזָקִים.

שירה סתיו

*

אולי היינו שני בקבוקים, חום וירק,
התוית קרועה בשניהם בדיוק באותו המקום
הנוזל הכהה נמזג ונמסך, הגוף הסגור
חצי שקוף, מרוקן, אוגר עוד
טפות אחרונות, אבל לאחד פיה שבורה,
ולא אצלי.

אל תצטער שלא חזרתי מעולם
לא למדתי את שפת הגעגועים,
חלפתי דרך אנשים ומגעם
לא הותר בי סימן,
הגחתי מתוכם כפי
שנכנסתי, חסרת כל,
עירמה.

*

אהובים שנשטשו נשאים צעירים לתמיד,
כמו חללי מלחמה. בתמונות הם
מחייכים, מחבקים אותנו בנרוע אחת, שפתייהם
מתוקות, וידנו שלנו בכיס, ממתינה בכלי דעת
לגוף הבא. אם נראה אותם היום
באמצע הרחוב לא נכיר
אותם עוד, מבעד לעור
שהתקשה, שהשחיר, לא נדע את
הפנים, את הגוף שנשקנו
בלילות הארזים, אבל הם
יזהו אותנו, עיניהם יפלו אל עינינו,
במצרמינו יראו אותנו, ואת העירם שמתחת

לְעוֹר, אֹר הַיּוֹם יִזְמַן אֶת הַחֹשֶׁךְ שְׁבוּ כָרְעֵנוּ
מוֹלָם, נְבוֹכִים וְדוֹמְעִים, אֶת הַקּוֹל הַנְּסוּג
הַנְּפָרֵד שׁוֹב, מְגַמְגֵם נְכוֹן,
סְלִיחָה, מְמַהֵר,
בְּרַחוּב הַפּוֹנֶה מְטָה.

מסע בין אודיסאות

דברים שנאמרו בהשקה לספרה של רחל פרץ

אילה בן לולו

כיפה אדומה | רק תני לו אויב

פרולוג

23.12.2015

רחל, אני קוראת את ספרך. אין לי מה לומר, אני רק יכולה לדווח על התחושה שלי, כמו להיות בתוך קופסה או בתוך חדר קטן ורבע וחסר חלונות שיש בו שני מדורים וביניהם מחיצה, ובכל פעם אני נחבטת בקירות ומיטלטלת, ואז נסה על נפשי למדור האחר.

03.01.2016

נמלטתי בעור שיניי מספרך לפני כמה ימים, והיום בבוקר שבתי אליו. כמו ציפור אני מנקרת זעיר פה וזעיר שם ומנתרת מעמוד לעמוד. לכד אותי בכלובו השיר "הבית שלך מעבר לכביש, פרררר". כל מה שאומר יהיה מסולף כי זהו שיר שמתנגד לצורה ומנסה תודעת מעוף. ובכל זאת יש שם איזו סכיזואידיות תודעתית המנסה לשוב לביתה. היא שינתה שפה ומהות, היא מרפרפת סביב הבית ורוצה אולי לשוב כמו פרפרי עש המתדפקים על החלון בחצות הליל ומבקשים להיכנס לתוך מקור החום והאור. מיד כשקראתי את השיר הזה נזכרתי בכאב בשיר של דליה רביקוביץ ששם טוב לוי הלחין: "שובי לביתך".

17.02.2016

סיימתי עכשיו לכתוב טיוטה של הדברים שאני רוצה לומר על ספרך. הדברים נכתבו אצלי בך, ותוך כדי התקדמות בקריאה ראיתי שהם נכתבו כבר אצלך בשיר. זה היה מוזר.

ארכיטקטורה

ארכיטקטורה לולאתית של מעטפת

דמיינו ספר בצורת גליל שבו הדף הראשון והדף האחרון מתחברים זה לזה. על גבי שטח הפנים הנוצר - כמו בכלוב אוגרים - מתרחשת התרוצצות לולאתית אין-סופית.

חלק ראשון - כיפה אדומה
ארכיטקטורה של הבית, נוף עירוני - כתלים עקורים

חלק שני - רק תני לו אויב
ארכיטקטורה של היער, נוף אנטי-עירוני

אודיסאה בחלל - הנפילה
השורות האחרונות בשיר הפותח את הספר:
פיו, פיו, מואי מואי, השמיעי קול, תינוקת נפילה, ספרי כיפה אדומה רהוט
ופשוט

ומיד בשיר אחריו:
מטה מטה פלי למגמה, מטה מטה פלי, כתלים עקורים ילווך כפמליה, מטה מטה
פלי לקולם הנשבר, הדוהר ותובע, מטה מטה פלי

"מטמטפלי" - אברה קדברה, הוקוס פוקוס, מילת כישוף - התינוקת נופלת, אך לא
כמו עליסה בארץ הפלאות, היא אינה פוגעת בקרקע יציבה ומוסיפה ליפול וליפול
אל החלל, אל חור שחור, אל הערווה ואל הפה, ובד בבד עם נפילתה מתרחשים כל
מיני דברים.

היכוני, צונחת, היכוני, בורחת, היכוני, זה יום בשורה,
פגישה לך נכונה, נצרי הלשון, זו העת לקלקל את השורה

תינוקת נופלת וניגפת בשורות ובכתלים. עוברים ושבים, ספות, כיסאות ורהיטים
שולחים אליה יד לשבש את נפילתה, אבל תינוקת דיוניסית בשלב גרגורים ומלמולים
מוסיפה לרחף חסרת גוף וכוח כבידה בחלל החיצון.

מיד אחזור לתינוקת ואענה לשאלה מה היא מבקשת?
עמוד 18 -

מחה את אהובי ממני, מחה את אהובי, פרע את בהונותיי,

....

ונשוך את זנבך נשוך את זנבך נשוך את זנבך

לכאורה שיר אהבה ובו מבקשת האהובה מהאהוב לנשוך את זנבו. גוף האהוב הנחשק
והממשי מתגלם בזנב, שהוא מרכז כובד המושך אליו את התינוקת באודיסאת נפילתה.
זנב כוכב שביט מנצנץ לרגע ונעלם בחלל. אם כן, הגוף מתגלם בבדל גוף שמותירות
מאחוריהן לטאות בשעת סכנה.

האהובה מבקשת מהאהוב לאכול את זנבו ולהיכחד. בקשתה בלתי אפשרית. האהוב

המאכיל עצמו בזנבו שלו מזין בכך את גופו שלו, ומעשהו זהה לקריסה חלזונית גלקטית של הגוף העוברי שוב ושוב לתוך עצמו, כאשר הראש מקופל בין הירכיים כדי להגיע לזנב.

אם כך, מה אותה תינוקת נופלת "פיו פיו" מבקשת מאתנו מתוך אודיסאת נפילתה בחלל?

תן לי נמען, תן לי נמען

נמען שיעצור את אותה נפילה אין־סופית ויקלוט את גופה.

עמוד 19 -

ככל שאני מתבוננת בו הוא מתבונן בי

תינוקת אומניפוטנטית חסרת שפה וגוף שבהרף רצונה בוראת את השד ואת מעיין החלב, בוראת נמען פנטזמטי שהוא התגלמות האושר עלי אדמות. "...ככל שאני מתבוננת בו הוא מתבונן בי". אישוש קיומי הדדי בתוך מעגל דיאדי־זוגי שבו מבטי הולך אליו ומבטו הולך אליי, אני משוקעת בגופו והוא משוקע בגופי. האם תיעצר הנפילה?

אבל למה להוסיף שקר על שקר, ככל שאני מתבוננת בו שמו הולך ומתרחק ממנו.

עצם בחלל, נצנוץ, רק עין בורקת מתבוננת בה. התינוקת מוסיפה ליפול בחלל שבו ההתפשטות היא אין־סופית. לא מתרחשת התגלמות בכשר, עצמים ביקום מתרחקים זה מזה. גוף הנמען ושמו הולכים ומתרחקים, ואנו נותרים עם חור בלתי מתמלא: "איך ייתכן שטרם הומצא מספר לזה שבין אחת לאחת, האומנם מצאתי דרך לחמוק מקריאתו, או בדיוק ההפך, עתה זו אני שטרם הומצא לה סימן המלופפת כגולם בעל כורחי בפינת החדר ההוא שהיה אי אז חדרי, חדרו, ואין האור נופל עליי".

תינוקת חסרת גוף ושם מחפשת מרווח בינה לבין עצמה, מנסה להיחלץ מקריסתה האין־סופית, מנשיכת זנבה. ההלוצינציות האומניפוטנטיות שלה נשלחות לחלל החיצון תוך כדי נפילה ואין הד מאשש שחזור ופוגע בה. אין בת קול, אין קרן אור.

כיפה אדומה - הארכיטקטורה של הבית

"פיו פיו" התינוקת ההיולית נעה ממקום למקום, מבקשת להתגלם לפחות בגוף הטקסטואלי, אבל גם בגוף הזה אין גאולה וההתרוצצות נמשכת: הטיות הגוף משתנות תדיר, בבית אורח הופך מארח, רבים ליחיד, זכר ונקבה פושטים ולובשים את מינם, היחיד הופך לרוח, ובתי השיר וכתליו האמורים לשמור על הגוף זזים כל הזמן. אנחנו הולכים קדימה ואחורה בין השורות, מאבדים את נקודת הייחוס (כמו ב־Unseen...).

בנפילתה האין־סופית נחבטת התינוקת שוב ושוב בקירות הבית והורסת אותם,

וסביבנו נשקף נוף עירוני מפורק ואפוקליפטי, אלו הם תאי גוף המוסיפים להתחלק עד אין־סוף. תודעת "פררר" שהיא כוכים, ספות מהוהות, בדלי סיגריות, מזרנים ומרפסות.

פרט: מרפסת

"על סף הרחוב", חלל מפולש, ספק בית ספק חוץ, הוא החדר המשמעותי ביותר במרחב העירוני הביתי, ממנו ואליו נכנסים ויוצאים: חתולים משוטטים, נוודים, אורחים בלתי קרואים, קוראים והגוף שיוצא ונכנס.

פרט: רגליים

מאפיין נוסף וחשוב של ארכיטקטורת הבית הוא הרגליים.

איך איש אוהב אישה שרגליה עקומות?
יש ימים שאני רואה רק רגליים
גלויות, מצטיירות מבעד לאריגים דקים כעור
או נחבטות באריג נוקשה של מכנסיים
וכולן כורעות תחת נהמת הנשגב כמו ספנים על חרטום
ומספרות על התמלאות נימים בדם כחול
ועל התרופפות העור במפשעה
ועל המלח שנדבק אל עקביהן וניזון מן העור
עד שמחליף אותו ומתבקע
אבל בינתיים הן עוד רכות
בעיקר בחיך הרפה מאחורי הברכיים -

המבנה חומק, והקורא נופל לתהום. כתלים רופפים אינם יכולים לשאת את משא הגוף, הבית, את משאת הנפש. קירות קורסים מובילים לבית חסר גג שאל המרכז הליבידינלי שלו מובילות רגליים עקומות. מקום הצטלבות הכתלים הוא הערווה - חור. אם כך אנחנו מוסיפים ליפול...

רק תני לו אויב - הארכיטקטורה של היער

אנחנו יוצאים מן הבית לפוש בחיק הטבע ומצליחים להסדיר מעט את הנשימה בתוך אגדת יער של מבנים פרוזאיים ארכיטקטוניים מלבניים (מבנים מרקסיסטיים-קומוניסטיים, הייתי אומרת אפילו). אנחנו ביער, אבל בתוך נוף ארכיטקטוני שבו גוף הטקסט נטוע עמוק במודרנה, שלהי המאה התשע-עשרה תחילת המאה העשרים. וביער נעצרת הנפילה של התינוקת.

בתוך החלק השני של הספר אני רוצה להתמקד בשני דברים:

- תני לו אויב – חוק היער וחוק הבית
- אנו עוברים ממסע בחלל לז'אנר הקינון או הטפילות.

רוח הרפאים של התינוקות, אותו גדם בשר באין לו גוף משל עצמו משתלט על כיפה אדומה, וכעת הוא יכול לנטוש את ה"פיו פיו", לדבר דרכה ולומר את דברו, שהרי זיכרונותיו שלו הם "עיי חורבות".

רק תני לו אויב – כדי להבין מדוע ההתגלמות בבשר מתאפשרת פתאום, ומדוע נעצרת הנפילה ביער, עלינו לבאר מיהו זה שניתן לו אויב. ומיהי הנותנת לו אויב. לכאורה אמירה מוזרה, הרי אנו יודעים היטב שהזאב הוא האויב.

אם נחזור לתינוקת –

רק כאשר תצא מהבית המתעתע שבו אויב נדמה לידיד, רע מעורבב בטוב ואין בו חלוקה בינארית מושגית בין גופה לגוף האחר, היא תוכל לבנות גוף. בתוך מושג בית שקרי, המתהדר בשם נרדף לביטחון וקורת גג, התינוקת אינה יכולה לבנות גוף ובית. כך אנו מוצאים בחלקו הראשון של הספר שירים, שברי זכוכיות, פיסות איברים, רהיטים, פיות, זרועות ואיברי מין. הם מנסים להתרומם כמו בובה על חוט, וכל הזמן קורסים למרצפות המתנדנדות, נותרים מוטלים כגולם חסר רוח חיים.

תני לו אויב – כדי למצוא גוף, שומה עלייך, תינוקת, לתת לגופך אויב, ואת זאת תוכלי לעשות רק לאחר שתצאי אל היער. עלייך לחזור לחלוקה הבינארית הבהירה של טוב אל מול רע כדי שהגוף יוכל להתאחד ולאסוף את איבריו הפזורים כחיילים ולצאת למלחמת חורמה באויבו. בעמוד 25, בסוף החלק הראשון, הם צועדים אל היער:

אני וכל צבאיי צועדים משער החומה,

מתחבטים גוף בגוף בפחד, בבכי...

מפוררים ליחידים נטושים, שלוחים רצועי אוזן להידרס

תחת שורות של דיבור אחרון, ככה וככה, הכול בר כיבוש,

שתיקה היא ניצחונם של חסרי האויבים

מדוע היה זה כה קשה לתת לגוף אויב עד עכשיו?
כי אין אדם השונא תינוקות, איך אפשר? זה בלתי אפשרי! וקשה לתינוקת עצמה להאמין ולהבין שבתוך הבית המתעתע קם אויב שרוצה להרע לה.

החלק הראשון של הספר מסתיים בנפילה. כל עוד התינוקת אינה מגיעה ליער ואינה מגדירה את אויבה היא מוסיפה ליפול:

ואני השתהיתי למרגלותיו של כיסא כבוד.

הרמתי ראש והוא היה כיסא נהדר.

ישבה שמה אחת מיניאטורית זורחת.

שאלתי מה עניינים אתך...

...

כי הכיסא הזה, עם כל הכבוד, עומד על שום דבר, וענתה, טיפשה, הרי הוא נופל כל הזמן.

פרט: כיסא

כעת בשלה השעה לקחת אל היער את הכיסא – אותו רהיט בית העשוי עץ שאינו חדל ליפול. להתחקות על מקור החומר הטהור של הכיסא וללכת אל האגדות הקמאיות הצרובות בבשר. עלינו לטייל בנופי היער הקדום ולחזור לזירת הפשע, אל המקום שבו התבצעה כריתת הגוף ועץ הפך לגדם.

כמה מתרוצצים במשחק הכיסאות הזה, כיפה מחליפה את אמא, חוק היער מחליף את חוק הבית, הזאב מחליף את סבתא...

המוזיקה מתנגנת, כאב ראש נורא ואיום. וכשהיא פוסקת, שוב הם מחליפים ביניהם תחפושות, אבל לפחות פה ביער כיסא ממלא את ייעודו ואנו יכולים להתחקות על הגוף גם כאשר הוא פושט ומחליף זהויות, שלא כמו הכיסא שהוא בבית שנופל, וכל הזמן הכול מסתחרר סביב העיניים והופך להיות בליל של גופים וצבעים חסרי מובחנות ורק רוח נושבת בפנים.

אנחנו מגיעים אל היער מקור העץ, והגוף ההיולי המתרוצץ חוזר לאגדות הילדות העתיקות להיוולד.

הגוף הטפיל

הוא חודר לגוף אחר. זה לא יחזיק מעמד כי הטפיל בטורפנותו וברעבונו האין-סופי להתפשטות סופו שהוא משנה לגמרי את המארח, את הגוף הטקסטואלי שבו הוא מקנן. הוא משתמש בו לצרכיו ומרוקן ממנו את תכניו האנושיים. הוא השתלט על זיכרונותיה, על רגשותיה, היא עכשיו פועלת רק על פי הטפיל:

אני שבתני אליה רק כדי למצוא אותה סתורה ופרועה ומוכת אלם ומכוסה נמלים,

טרופת שכחה

ובשיר החותם:

כיפה שמוטת איברים, לשונה כמעט משורבבת, היא מתבוננת.

גופה המארח של כיפה אדומה הרוס, ורגע לפני שהיא מתה לגמרי (אם היא תמות הוא ימות עמה) הטפיל בורח ויוצא לחפש גוף אחר לקנן בו. אולם הטפיל אינו חוזר לנפילה המוחלטת, בכל זאת התינוקת למדה דבר או שניים ביער, ואולי אולי הפעם זה יצליח. והנה הוא חוזר בתנועת לולאה אל הבית ואל חלקו הראשון של הספר. הוא אינו

חוזר בידיים ריקות כי טפיל נותר טפיל, הוא לוקח אתו את השם: כיפה אדומה.

אודיסאוס שב הביתה ממסעותיו עם שם (ללא גוף). הוא טועה לחשוב שמתוך הזמן שעשה עם חוקי היער במחיצת החיות הוא יכול עתה ללמוד על חוקי הבית, הוא טועה

וחושב שלאחר כמה שנים של קינון בגוף אחר הוא יכול עתה ללכת בכוחות עצמו. הוא חושב שהשם שהוא לקח אתו יגן עליו מקריסה מוחלטת ושכעת הוא יוכל לספר את הסיפור שלו, אבל משענתו היא משענת קנה רצוף של תינוקת שאינה יודעת לדבר, ובכל זאת תנועת הלולאה חזקה ממנו ושוב אנו בתוכה עמו ושבים אל השיר הראשון וקוראים:

ספרי כיפה אדומה פשוט ורהוט

היא נכשלת. כיפה אדומה היא מהגרת בסביבה של ארכיטקטורה עירונית. ישראל, בטון, שוק לוינסקי, זונות, הומלסים, נרקומנים. תחושת הניכור היא עזה. היא אינה יכולה לספר סיפור קוהרנטי בעל גוף, ושוב הכול מתפרק ועל התינוקת לשוב אל היער כדי למצוא גוף.

תינוקת שמגררת "פיו פיו" אבל כעת יש לה שם. ויש גאולה והיא מצויה במעשה הקריאה הלולאתי: ההתרוצצות בין גופה של כיפה אדומה לבין שמה שוב ושוב על גבי המעטפת בסופו של דבר מייצרת מטא-טקסט, מטא-גוף.

אני זוכר שיעור שחייה ראשון בברכה הלימודית ברמת אביב. בזמן שפשטי בזהירות את המכנסיים חשבתי כמה יפה כיפת הכוכבים הצופה אל הכביש הגדול בדרך חזרה הביתה. אמא לא ידעה לשחות, ואבא שחה על הצד, כמו אז כשניסה לברוח בפעם המי יודע כמה מהמחנה בקפריסין, והאנגלים תפסו אותו שוב ושוב. "אתה צריך כבר לדעת לשחות", הם אמרו לי, אבל יותר משהפחידו אותי המים העמוקים, התביישתי מכתם הלידה שלי, כתם חום וארוך שעטר את הצד הימני של החזה. פלומת שער שקופה כמעט נבטה ממנו אל מול כל העולם כולו, ואני רק רציתי שהכתם ייעלם, ואהיה, סוף־סוף, עודדי חלק ויפה. במלתחה ספוגת ריחות כלור ושתן ילדים בני גילי השתעשעו עירומים בין מים לספסל, ושילחו זה אל זה כרסות קטנות. שרשרת אגמים זעירים נקוותה לאורך המרצפות, שכבר שקעו מעט והשחירו ליד פתח היציאה אל הברכה. באחת הזוויות ישבתי, ומדי פעם שלחתי עיניים דוממות אל הדי הקולות והצווחה. חולצה לגופי, קשרתי והתרתי קצוות של חבלים שחיברו בין מצופי קלקר לבנים. בשיירה ארוכה הובלנו אל רחבת הברכה. מים של תכלת עמוקה סנוורו את העיניים, וביקשתי לחמוק מן השורה ולהתקרב לאמא ואבא שישבו עם קבוצת הורים על פיסת דשא קטנה. שריקת משרוקית החזירה אותי קרוב אל הילדים, ולאחר שמדריכה צעירה בבגד ים אדום קראה "כולם להסתדר", נעמדתי אחרון באחד הטורים, והנחתי את ידי על המצופים הלבנים שהידקתי היטב לגופי. המדריכה בבגד הים האדום הסתובבה בין הטורים, נעצרה לידי ושאלה בקול גבוה, "מה זה? מצופים?" ואחר כך אמרה, "תוריד. וגם את החולצה, ילד". מבויש עזבתי את הטור והתקרבתי לאחת הפינות ליד גינת פרחים קוצניים. אמי עשתה בידיה תנועות של הפשלת חולצה והנהגה בראשה. אבי נעמד והניח למשבים קלים של רוח לשחק בשערותיו. כשניסיתי להשתחרר מהמצופים הורדתי דמעה גדולה על קדקוד של סלע. כשחזרתי על קצות האצבעות אל הטור, נזהר לא להחליק, הדבקתי את כף ידי הימנית על כתם הלידה. הילדים קפצו אל המים, ואני עמדתי לבדי לנוכח הברכה. השמש כבר זרקה זוהרה ארצה. במרחק נראה איש פותח ברוז, וממטרות התעגלו על גזעי העצים ועילפו רסיסי מים על פנים לוחטים של קיץ. המדריכה בבגד הים האדום התבוננה בי ארוכות, וגלגלה עיניים אל ענן. רוח קרירה הפתיעה פתאום, וצמרות העצים רעשו. מבטם של ההורים נדרך, ופניהם של אבות סמקו כשהפליאו מבטיהם אל המדריכה בבגד הים האדום שהשתרעה על מגבת חוף חלומית. הם השעינו מרפקיהם לאחור, מכנסיים קצרים האהילו אל השמש. המדריכה בבגד הים האדום השיטה את מבטה על פני המים שעורם סמר. דממה נשפה ברוח הבוקר הקרירה, וכל העולם כולו שתק. אט־אט החל מבטה להתכנס. לרגע הרכינה

את ראשה ועיניה ננעצו בחזייתה האדומה. לפני שהסתובבה במהירות והפנתה את גבה עוד הספיקה לתפוס חיוכים שגלשו מן הפנים. התבוננתי באבי. המדריכה בבגד הים האדום השתתה רגעים אחדים, אחר כך קמה, ידיה שלובות. ואני, קפצתי למים, שתי ידיי פשוטות לפנים דגדגו לשמי התכלת שעננים קטנים נזרעו בהם. מאמצע הברכה ומכל הפינות בא צחוק גדול שהלך ונחנק, שקע ונשתתק. המולת קריאות ויללות עוד הגיעה אליי פחותה ומסוננת, וידעתי שהמים מכסים הכול. כשפקחתי עיניים ראיתי המוני ילדים והורים רוכנים עליי ומלטפים את ראשי. ראיתי את הוריי. כשהמדריכה בבגד הים האדום הופיעה ואחזה בגבי כולם החלו לצאת מן הברכה. היא הניעה את גופי שנטה חליפות למטה מפני המים ומעל. כשהגיעה לשפת הברכה והניחה את ראשי תחת זרועה, מקרבת את פניה אליי, ידעתי שכתם הלידה החום, יחידי רוחץ עכשיו למול השמש.

12

אני זוכר שלבשתי מכנסי צמר כחולים עם כיסים מעל לברכיים. את המכנסיים קיבלתי מבת דודה של אמא שביקרה בארצות רחוקות, וחזרה גבוהה וערפילית. כל הימים קימרתי את גבי כי לא רציתי להוציא את הידיים מהכיסים. ילדים ראו ורכבו עליי, חשבו משחק, אולי חמור ארוך. אני זוכר איך נהגתי להזדקף פתאום ולהפיל את כולם כמו זבובים בסיפור על החייט הגיבור שאבא סיפר לי במרפסת. כשהסתובבתי ליד הכיתות בקומה השנייה של הבניין הקטן ילדות חייכו אליי כמו אז כשקיבלנו את ספר התורה והושטתי למנהל את ידי השמאלית ללחיצה. בחוץ ירד גשם חזק שנשמע כמו קולות מסרט מלחמה שראינו באחד מימי השישי באולם ההתעמלות של בית הספר. במסדרון בולמוס אחד ונשימה אחת. מן החלון ראיתי רחובות רחוצים, ואנשים שלפו מטריות צבעוניות מסוף אל סוף. תלמידים מכל הכיתות הילכו בין קירות, לרגעים עצרו, הדפו מבט אל הכיתה והמשיכו ללכת. קולות מסיפור ישן נשמעו מדלגים מפינה אל פינה: "הנה השוטר יצא לשטור, מצוחצח כולו, נוצץ כל כפתור". לידי ראיתי כל הזמן את הילד הרזה והחיוור. דרכנו על אותן מרצפות, והוא לא הפסיק לדבר. בגלל הרעש הגדול לא שמעתי מה אמר, רק שפתיו, אדומות, התרוצצו על פרצופו. מדי פעם נעמד, מחא כף בפליאה, ונצמד קרוב־קרוב אליי. מכיסי המכנסיים הוצאתי את קלפי הספורט כדי להראות לילד הרזה והחיוור את דני אלקיים מהפועל תל אביב, שקיבלתי תמורת שלומית ניר, השחיינית היפה מאיילת השחר. במסדרון נתמעט האור, וחשכה דקה פשטה על טיח הכתלים. שוער המילואים של הפועל לא עניין את הילד הרזה והחיוור, וכשהחזרתי את הקלפים לכיסי הספקתי לראות אותו מרים את חצאיתה של ילדה שאהבתי. אני זוכר שצחקתי, אבל לא רציתי לצחוק. היה קר וריח של גשם הרעיד את רגליה. ראיתי את התחתונים הלבנים שהיו הדוקים לגופה, והברחתי את מבטי אל קישור התכלת שבצמתה. כשנכנסתי לכיתה כבר שמעתי אותה בוכה ונושמת בכבדות מילים שלא הצלחתי להבין. המורה הופיעה, והחיוך היפה שליווה אותה תמיד

היה זרוק עכשיו מחוץ לדלת באפלת הבוקר של בית הספר. היא קראה לילד הרזה והחיוור, לקחה אותו לפינה ודיברה בלחש. הוא הרכין את הראש ואמר לה משהו. כשהמורה קראה לי לגשת אליה דממת עולם בלעה אותי, והכול סביבי התרחק וקפא. חשבתי עכשיו על אמא שמשרה גרביים בגיגית ורודה ולא יודעת דבר. "עמוד", היא אמרה לי, ודיברה אל הכיתה. אבל אני שמעתי אותה רק כשאמרה: "תראו, הנה", פנתה אל הילד הרזה והחיוור, התכופפה לעברו, והורידה את מכנסיו. על כיסאות עץ קטנים ישבו הילדים רוחשים כמו פיות פתוחים של פצעים. כשבאה אליי גבוהה, ושילחה ידיה לעבר כיסי המכנסים, ידעתי שבחוץ על גגות ערפל נופל. הילד הרזה והחיוור עמד שם, מכנסיו המשולשלים כרוכים לרגליו, ובלטיטה קטנה בתחתוניו. אני זוכר שדחפתי את המורה ולחשתי בכוח: "לא עשיתי כלום". היא לא הקשיבה, ורק התנשפה כשהיו עליי ידיה. מחלון פתוח באו רוחות טרופות ודפדפו בספרים. ניערתי את הידיים, משכתי, הפכתי ורועותי, הדפתי והרחקתי אותה ממכנסי הצמר הכחולים. לרגע קטן כשגהרה עליי וגופה התעגל ורטט, ראיתי מבעד לפתח בחולצתה עטרה ורודה צפה על קצף גל לבן. הילדה החלה לבכות, וקולה פורר את מבטי. "איכס", צעקתי וחמקתי מחוץ לדלת אל המסדרון, שכבר נראו בו שלוליות קטנות וכתמי בוץ. נכנסתי אל שירותי הבנים והתבוננתי במראה. "איכס, איכס", אמרתי, והרמתי בזהירות את החולצה. כתם הלידה החום הופיע מתגרה כמו לשון שלוחה. התחלתי לשפשף את הכתם בקצה האצבע, ואחר כך באצבעות לחות ובשורש כף היד. כשזווחות ילדים נשמעו קרובות סידרתי את בגדיי ויצאתי למסדרון. ילדים אדומי פנים באו אליי ואמרו: "לא הורדת, מה". "לא ירד", אמרתי.

13

אני זוכר ששכבתי על הספה בסלון כשבטלוויזיה בלון גדול רדף אחרי איש, אבל לא הצלחתי להתגבר על העייפות ונרדמתי. כשפקחתי מעט את העיניים התקשיתי להבין איפה אני. דבר לא נמצא במקום הרגיל, ותחושה עדינה של זרות עטפה אותי. אני זוכר שאבא רכן מעליי ונשף מתוך מאמץ. עצמתי במהירות את העיניים, והרגשתי איך הוא משחיל את זרועו בין הספה לעורף, וזרוע השנייה חובקת את רגליי. הוא התרומם ונשא אותי על כפיו לאורך המסדרון הארוך, השכיב אותי במיטה, והדליק אור קטן. האזנתי לצעדי מתרחקים, והתאפקתי לא לצחוק. כשאמר: "סְפִי" הבנתי שהוא כבר בסלון, ואומר לאמא שאני ישן. רק אז שבת ופקחתי את עיניי. אני זוכר שחשתי בנעימות הקרירה והמרגיעה של המיטה. הכול היה במקומו. ארון הפורמייקה הגדול, שולחן הכתיבה שלצד המיטה, והסירות הדקות, לבנות הכנפיים, המרחפות על פני גלים לאור מגדלור בתמונה שעל הקיר. רק כתם דיו ישן שעל הדלת, שנראה פתאום כמו פרצוף של ילדה כחולה, הפחיד אותי. ידעתי שאני משקר ופחדתי מהילדה. עצמתי את עיניי ולחשתי: "סְפִי, סְפִי, סְפִי, סְפִי".

אני זוכר שהחופש הגדול הגיע, ונשים לבשו חצאיות קצרות ומחייכות. אבא פתח לרווחה את התריסים במרפסת, ורקד עם אמא טנגו עמוק ומתייפת. בערב חם אחד הילדה עם הגומות, שגרה בצד השני של עץ השקמה הגדול, נישקה אותי על שפת הברכה עם המזרקה הגדולה. כשהיא נתנה לי במתנה עיפרון שתקוע לו בקצה גלובוס קטן במקום מחק, רסיסי מים קישטו את הפנים. כל הזמן ישבתי ליד שולחן הכתיבה, וחשבתי על כתם צבע מיוחד רק שלה ושלי. סובבתי את כדור הארץ עם האצבע הקטנה, ועיניי סחררו צבעים של יבשות וימים. כשהכדור הקטן התרוצץ והסתובב על קצה העיפרון שילחתי שוב ושוב אצבע פתאומית לעצור אותו על ישראל, אבל לא הצלחתי, והאצבע נפלה תמיד למים. פעם, כשטיילתי לבדי שעות שלמות בנגן יעקב, עליתי וירדתי במדרגות הגדולות, ורפרפתי בידי על ראשים של פרחים, ראיתי איש במכנסיים קצרים ואישה בשמלה דקה ופרחונית סוככים את עץ השקמה ומתיישבים על הספסל הקטן. בצעדים זהירים הלכתי מסבך לסבך, הסתתרתי והסתכלתי על גזע העץ השמן, על הספסל ועל האישה והאיש שהתיישבו עליו דבוקים. פחדתי שיגלו אותי, שיוקרו לעברי אצבע ארוכה, שישאלו: "ילד, מה אתה עושה פה?" אבל הם דיברו בשפה חשאית, ורק גוונים קלים של צחוק באו ממנה. כשהוא שלח לאוזנה לשון אדומה וחרישית היא התפתלה והתעקלה ודחקה אותו מעליה. כשחיך האישה כבר התגוללה על הספסל ולחצה את ידה בין רגליה. האיש התעוות ופלט "הו" גדול ועמוק, וסמטאות הגן מלאו תמיהה גדולה. האיש הפנה אליה את גבו והתבונן ארוכות במכנסיו. היא צחקה צחוק גדול שהרעיד עולמות. חשבתי כמה היא שמחה עכשיו. כשיצאתי מן המחבוא והכול סביבי להט, ירדתי לכיוון הרחבה הגדולה, והתיישבתי על מעקה הברכה. מרחוק ראיתי את הילדה עם הגומות. רציתי לספר לה על המשחק עם הגלובוס, אבל אז הופיעו ילדים שלא הכרתי רכובים על אופניים, לוטפים כידונים מבריקים עם פעמון ופנס, ודיברו אתה. ביד אחת הקצפתי את מימי הברכה, הרטבתי את מכנסיי, והלכתי אל הילדה עם הגומות. כשהגעתי קרוב אליה פשטתי את ידי לצדדים ונגעתי כמעט בפס תכלת של רקיע. הילדה ראתה אותי ונסוגה לאחור בלי לדבר אליי. "הו", קראתי לפניה, וקיוויתי שתצחק. אבל אז החלו הילדים חגים סביבי במעגלים, נוהמים, מסובבים גלגלים לכיוון סנדליי, ואבזמי הנחושת בחגורות העור שלהם נצנצו לשמש השוקעת. בלב נואש הלכתי הביתה והתיישבתי עם הגלובוס ליד שולחן הכתיבה. סובבתי את כדור הארץ במהירות ושילחתי שתי אצבעות לעצור את הכדור. אצבע ואגודל נחו על ירוק וצהוב, שני כתמים רחוקים בשתי יבשות שונות, ואני כבר ידעתי שמים רבים מפרידים בינינו.

אני זוכר שהשאלתי לילד בעל ראש הזהב את "עוז יעוז נגד תניני פרעה". הוא בכלל לא הכיר את הסדרה, אבל אחרי דפדוף קצר הוא אמר לי: "זה ספר טוב."

רואים". "עוד לא קראת כלום", אמרתי לו, אבל הוא לא התבלבל, ובביטחון של אחד שיודע לנגוח בכדור הוא הראה לי כתם חום. זה היה כתם עגול, יבש ומחוספס שכיסה כמה מיילים באמצע הספר. הכתם הפריע לי לקרוא, וכל מה שרציתי לעשות כשהוא התפרץ פתאום בין הדפים זה להנחית לילד שהכתים את הספר מכת-לילה טוב, בדיוק כמו של עוזו יעוז, ישר בין העיניים. אבל התעלמתי, והסתחררתי בין השורות, מפליג בלילות ללא ירח שבהם מבריק לו אור ומי יודע אם הוא כחול, ירוק, אפור. קראתי ודלקתי אחרי אור סכין ושמה מרסל, וחשבת, אולי היא חבויה עכשיו בנרתיק של עור, קשורה היטב לגופי, ממש מתחת לבית השחי. "זה כתם של קובה", הוא אמר לי. "קובה אדומה, והילד שקרא בטח לא הפסיק לקרוא גם בזמן האוכל". הוא סיפר לי שקובה זה אוכל שעיראקים המציאו, וזה בטח הולך טוב עם ספרי הרפתקאות וריגול מעבר לקווי האויב. למחרת, עם ערב, כשהלכתי לספרייה ברחוב כרמיה, חתולים דרוכים בקצה הגינה הקטנה הזכירו לי: החתול הולך בנחת ויודע ניקיון, וחלב מכל צלחת מלקלק לתיאבון. יללו, צעקתי להם, יללו אל הלילה הבהיר, התפרעו באבק, נתרו אל החול האפל. הספרן, שלבש כמו תמיד חליפה חומה, שקד על הספרים בדממה כמו האיש השקט, ראש ריגול-נגד-ריגול 9, ששמו אינו ניתן לפרסום. קיבלתי ממנו את "עוזו יעוזו נגד החבלן המרקד", וכבר בדרך הביתה ידעתי שנחש טוב זה נחש מת. כשסיפרתי לאמא ואבא שאני רוצה לאכול קובה אדומה עם הספר החדש שהבאתי מהספרייה, אבא הלך מיד למטבח והכין לי כוס תה עם לימון בדיוק כמו אז כשהיו לי הרבה כתמים אדומים בגוף, וכמעט חודש נשארתי בבית והתאפקתי לא להתגרד. זה קרה כשהרופא הקירח עם ראש הירח, שידע לשרוק אופרות, נתן לי לבלוע כדורים שאסור. אמא ואבא לא נתנו לי קובה, ולא הרשו לי לאכול עם הספר. בוא, ספרנו היקר, נעטוף אותך בנייר, ותהיה נקי תמיד, רע לנו, גם ידיד. ניסיתי להרחיק מעלי את הזמזום המתנגן של המילים מכיתה א', וידעתי שאני לא מאמין להן יותר. חשבתי לעצמי, הלוואי שיכולתי להתחבא בתוך הספרים, וכשאקרא בהם אשלח לשון לחה אל שולי הדפים. כשאמא ואבא לא היו בבית הלכתי למטבח ולקחתי מהתבנית הגדולה שנחה בתנור שתי בוריקיטס עם גבינה, וגם גואוֹו חמינדו מהסיר הקטן שעל הכיריים. בזקתי מעט מלח על רצועות של מלפפון טרי, וידעתי שסבתא גאה בי עכשיו. כשקראתי בספר פיורורים של בצק שמנוני נספגו בדפים, ופתיתי חלמון ריקדו בין השורות, התעגלו, השחירו וכמעט נעלמו. נדמה היה לי שהספר גדל ותופח, ופחדתי מסאלים חאג'ידה, החבלן המרקד. ידעתי, הוא בריא כמו קרנף אפריקני, ערמומי כמו שועל סורי, זריז כמו חתול בר מקסיקני, אכזרי כמו נחש סיני, ונועז כמו נמר הודי. וגם ידעתי, אני פושע מבטן אמי. כשהחזרתי את הספר לספרן השקט הוא נשם פתאום בכבדות. כמוש ויבש נפל הקיץ על הארץ. גבוה כמו עמוד חשמל דק הוא נעמד ואמר לי: "תודה רבה לך, עודד". חשבתי שאעז ואשאל אותו מתי כבר יגיע "עוזו יעוזו נגד הגרמני השזוף", אבל המרגל בחליפה החומה התקרב לעברי והושיט לי יד. לא ידעתי מה לעשות. לחצתי את ידו, אמרתי לו: "בתיאבון", ורצתי לגינה להמריא עם נדנדות.

אני זוכר שהקריין הודיע בחדשות שדוד בן-גוריון מת. זה היה בשבת, וישבנו לאכול צהריים במטבח. אבא הניח על מחבת גריל קציצות של קבב בולגרי שקנה ביום חמישי אצל בורצ'ו, ואמא הכינה אורז אדמדם, כמו שרק היא יודעת. הייתי בן עשר, והייתה לנו מחנכת חדשה שלא אהבתי. היא הייתה מבוגרת, ובשמלתה הירוקה כתם ישן של זיעה הכה בעיניים. קצת לפני חנוכה, כשגשם ורוחות חזקות פרעו שער ראשיהם של אנשים, היא סיפרה לנו בגאווה שהיא שוחה ומתעמלת בכל מזג אוויר, ואפילו עומדת על הראש בחוף הים. ישבתי ליד ילדה יפה בשורה השנייה ליד החלון, ואמרתי לה שאם המורה עושה עמידת ראש אני פרנץ בקנבאואר. הילדה התקרבה אליי והניחה את שפתיה על שיפולי אוזני. משבים קטנים של אוויר חם דגדגו כשלחשה לי: "מי זה פרנץ בקנ...?" "כשניסטה שוב לבטא את השם המורה הסתכלה עלינו ושאלה אותי פתאום: "מה היא אמרה לך?" נבהלתי. היא תפסה אותי לא מוכן. גירדתי את כתם הלידה שלי, שנח שקט מתחת לחולצה, וחשבתי, מה היא רוצה ממני? ידעתי שהמורה לא מכירה את הקיסר של באירן מינכן, ואמרתי לה: "בן-גוריון. היא אמרה לי שגם בן-גוריון עמד על הראש". הכיתה צחקה, וחשבתי כבר על הגרוע מכול. הרגשתי שהילדה רוצה להגיד משהו, ובעטתי לה ברגל, שתשתוק. המורה, שיום קודם ראיתי אותה נוהגת בפיאט 127 צהובה וצחקתי נורא, חייכה מאוזן לחלון, ואמרה: "יפעת, אני גאה בך!" אבא דחף לפה עוד קציצה של בורצ'ו כשאמר לנו: "אני ראיתי את בן-גוריון בבולגריה, בעיר חאסקובו. זה היה ב-1944, ב-1 בדצמבר. כמו היום. הצלחתי להיכנס לאולם שהיה מלא ביהודים קומוניסטים. אנשים שם אמרו, הנה המלך שלנו. אבל מישהו שם צעק לו בעברית שעתיד היהודים בבולגריה". "מה בן-גוריון עשה?" שאלתי. אחי לא חיכה שאבא יענה, ואמר: "הוא עמד על הראש, זה מה שהוא עשה", והתחיל לצחוק. "שתוק", אמרתי לו. קציצת קבב שמנונית החליקה מן הצלחת, וכתם נורא התפשט על החולצה החדשה שאבא קנה לי ב"סולוג". "מה קרה לך?" העזתי לצעוק על אחי, "זה בכלל לא מצחיק, הוא מת".

שיר זה כל כך מעט לעומת חלב אהבה

1

בשביל לחיות צריך להתאבד.

2

לעולם לא אשקר לך,
שלא יהפוך לקרח
מעין החלב שנבע
משדיך מרב אהבה.

לעולם לא אשקר לך
כי אם יום אחד אשקר לך
יהפוך החלב לקרח.

3

את ידעת בדיוק מה הייתי צריכה
לכן פשטה והלכה
רטיבות על פני החזיה שלך
ונהר של חלב
הלך וקלח.

4

אני נתתי לך ספר
ואת נתת לי חלב.
חצינו את קו התפר
שנמלים הולכות עליו.

5

מה יש שם מעבר לנמלים?
הנמלים עוקצות.
מה יש שם מעבר למקום הרדום?

6

אינני מסגלת לדבר
כי מה שקורה לנו קורה
מתחת למים.

7

אני נותנת לך להחזיק לי את הראש מתחת למים
כמה שתרצי.

הנשיקה

נשקת אותי. לקחת אותי מתחת
למים, לכחל המגילן,
אל המקום שמת בי מפחד,
אל המקום שבו המות לך.

אבל כשאת נשקת אותי, הפחד
הלך, התרדות הלכו כלן.
היית אתי. היינו שם ביחד.
כי שם במצולות שאין משלך

היה הפחד כמו איבר בגוף.
נתתי לך לגעת בו, לפתח.
ואת נשקת כמעט עד להמית,

ממש עד אפיסת אור וכח.
היינו במקום הכי שקוף.
עמק מאד בתכלת המימית.

סוף סוף לב

בלילה הזו נשמע רפרוף כנפי צפור.
הן אינן נושקות או נוסקות. פעלים אלה
שיכים לעולם אחר. מתברר
שצפור היא דבר רך יותר. לפעמים.
על כל פנים, אינני מדיק.
בלילה הזו נשמע סוף סוף לב דופק
ברכות כנפי צפור שמתגנבות בחרכים
אל בית אבן מסק, בנוי על צלע הר.
מוזר איך פני שמים על מדבר
מלויים הלילה את הפחד בדרכים
עד סף הדלת, שם הוא נעצר.
עכשו אתה תבחר: לפתח
או להשאר עם מסך נסוד של קר על הפנים.
אני איני מבין בכאלה ענינים. אני מבין
בהודחלות, התגלמות והתפארות בזוג כנפים
מנפנפות בשקט, באימה,
הלילה סוף כל סוף
בחשך לב נשמע.

בדבר תודעת המוות של עידו בריאל, העיתונות והמשורר

"לפני עשר שנים עבר בריאל אירוע לב קשה,
שהשפיע עליו כמו שלעתיים קרובות משפיעה תודעת המוות –
גרם לו לרצות להספיק יותר." ("הארץ", "גלריה", 4.12.2015)

בין נולד, עשה ו(עוד לא) מת
מופיעה תודעת המוות, קורצת
מבעד נייר העתון (נייר איכותי, אמנם)
כאלו כך המוות – מעט מנמנם, וכך התודעה
פורצת פתאום. איך לא מת קדם, איך
חי עכשו, איך נכתב רגע פסגתו של התם
בכ"ב מלים, כמו אותיות – אמנם העולם, אמנם כל הבריאה,
אך מה עם טהר, אורות; אלהים לשלטון
בחרתנו, או אולי ליגון? להספיק יותר –
בלי מלאכים, אהבה, אם ואחות,
להספיק עוד ועוד
בכמה שפחות.

ועכשיו נשוט

לקראת פסטיבל הסופרים החמישי בירושלים

לירן גולוד

במקום שבו גדלתי זרם נחל. ראשיתו בלבנון ואחריתו בירדן, ובין לבין הואיל בטובו להעתיך מקצפו על אדמת העמק. בשעות המעלפות של שעמום קיץ, הפתרון הטוב ביותר להעברת הזמן היה מסע אבובים. כולם בכפר ידעו כי קיימים שני מסלולים: המסלול הרשמי, אשר גודר ונתחם והוכרז ואף קיבל חותמות על ניירות כאלו ואחרים – שם הוקמה תחנת אבובים מסודרת, חולקו חגורות הצלה, ונערים מקומיים חשופי חזה שמטו אל המים את הצמיגים השחורים המנופחים בקפידה. המסלול הרשמי הזה היה יפה. אנשים ישבו על אבוביהם וישבנם טובל בקור המפכה, מרכינים ראשם מפעם לפעם מפני ענפי הדולב ושיחי הגומא השלוחים, ממלמלים בהתפעלות אטית, ניגרת. מדי פעם היו רואים סרטן או צב מים על אחת הגדות, וכמובן דגים, המון דגים, משייטים תחת רגליהם, אבל אף פעם לא נוגעים.

והיה את המסלול השני. אנחנו קראנו לו "המסלול הארוך", ויש אשר כינו אותו "המסלול האמיתי". המסלול האמיתי נחבא בצורה מושלמת בסבך שיחי פטל במקום לא קרוא, ולהגיע אליו היה קשה. הדבר דרש הליכה מאומצת בחום המלוהט עם אבוב כבד על הכתף, שחרץ על בד החולצה סימני גומי שחורים שלעולם כבר לא ירדו בשום כביסה. תוואי הנחל במסלול האמיתי היה פראי ובלתי מרוסן. מבחינה רשמית הוא לא התאים למסע אבובים. למרות זאת היינו קופצים שם אל המים בעליזות אין קץ, וכל חוויית שיט הייתה שונה מקודמתה. זו הייתה הרפתקה שיש עמה הימור ואף סיכון. הזרם היה חזק, התוואי פחות מוכר והמים ערמומיים. לפעמים התהפכנו עם האבוב, קיבלנו מכות יבשות מן הסלעים ושריטות רטובות משיחי הפטל, איבדנו אבובים והלכנו לאיבוד בעצמנו, אבל זה היה שווה את זה. היינו מאושרים.

* * *

פסטיבל הסופרים הבינלאומי החמישי יתקיים השנה במשכנות שאננים בירושלים בסוף מאי. ההזמנה להיות המנהלת האמנותית של הפרויקט הגיעה ממוטי שוורץ, מנכ"ל משכנות שאננים ומנהל הפסטיבל, אשר יזם מהלך של רענון, פתיחות והכנסת רוח חדשה למשכנות. הפנייה הזאת הגיעה אליי בתקופה לא קלה של התאקלמות בארץ לאחר שנים של מגורים מחוץ לה, והסתגלות מחודשת לחיי הכפר שבו נולדתי וגדלתי, שנדמה היה כי לא מזהה אותי עוד, ואני צריכה לרכוש מחדש את אמונו. אם כך, ניצבתי במקביל מול שני האתגרים הללו, שהשליכו זה על זה; כשקיבלתי על עצמי לנהל את המפעל החשוב והמסובך הזה נדרשתי גם לבחור מסלול.

פסטיבל הסופרים במשכנות שאננים הוא הפסטיבל הספרותי הבין-לאומי היחיד

בישראל, והוא מתרחש באחד המקומות היפים ביותר בארץ. תאמרו אולי שאני משוחדת, שאני מדקלמת סממאות, אבל אני מהגליל באתי, ובכל פעם שאני מגיעה למשכנות שאננים הנשימה קצת נעתקת - משהו בנוף הזה, האור שנוצר מן המפגש בין ריבוא האבנים לשמש הקרובה כל כך, כך נראה, כמעט מנשקת את קצות המגדלים, הפעמונים, האוויר, משהו יפה וקשה ועצוב ושלם וגם שבור מאוד.

ולאחר שאמרתי כן, ישבתי לבדי בביתי שבכפר וחשבתי כיצד להתחיל. פתחתי קבצים בוורד, יצרתי טבלאות באקסל, כתבתי רעיונות ומחקתי ושוב כתבתי, ואז הבנתי - או ליתר דיוק נזכרתי ושמחתי וגם נתקפתי חרדה קלה - שזהו זה, וכאן צריך לבחור: המסלול הארוך. המסלול האמיתי.

החלטתי להפוך את מה שחשתי כחיסרון בולט, את הזרות שלי בארץ, תחושת חוסר השייכות, ליתרון. ההגעה מבחון וההתבוננות המעט מרוחקת מולידות אפקט של הזרה, וזו בתורה מובילה, כך אני מאמינה, להתחדשות ולשינוי.

כל פסטיבל ספרות מוצלח חייב, לפי ראייתי, להכיל אלמנט כזה של תחושת חוסר שייכות, חוסר היכרות. הסופרים המתכנסים יחדיו מכל רחבי העולם יוצרים בקולותיהם המגוונים את ה"שלם" שהוא יותר מסך חלקיו. המפגש שלהם מייצר ריבוי של נרטיבים שמזינים ומכילים זה את זה, משום שהם מתקיימים בבעה. בעה זמנית אמנם, אבל כזו המאפשרת גם להם וגם לקהל את המפגש הבלתי אמצעי עם הסיפור הלא מוכר. סופר שמגיע לראשונה לארץ שלא היה בה מעולם הוא קצת כמו מסר בתוך בקבוק שנשטף אל החוף. ניסיון לתקשר עם הלא נודע באמצעי שיש בו גם ילדותיות וגם היקסמות, גם צורך להכיר בחשיבות ה"מסר" החבוי בבקבוק, ובד בבד ההבנה שכל מסר שנקבל כך יעניין וירגש אותנו. הסופר המדבר אלינו שונה במהותו מכל דובר אחר - יש בו רגישות מיוחדת לכוחן המכשף של המילים ולסיפורו של האחר, ובתיווכו אנו יכולים לחוות את המציאות באופן אחר לחלוטין, ואולי גם לבחון אותה מחדש.

בשנות עבודתי כמנהלת תחום ספרות ואמנות במחלקת התרבות של הקונסוליה בניו יורק הכרתי סופרים רבים, ישראלים ובני לאומים אחרים כאחד. עבדתי עם מנהלי פסטיבלים, הוצאות לאור, מוסדות תרבות, כתבי עת ואוניברסיטאות. הדבר החשוב שלקחתי אתי מכל עשרות הפרויקטים המשותפים הללו הוא שהצלחה נמדדת במידת שיתוף הפעולה המתקיים בין גופים שונים ונמשך גם הלאה, לאחר שהמסיבה נגמרה. חשוב ליצור "ביחד" מתמשך, חברי, מתואם ואפקטיבי, שיבטיח כי ההתרחשות התרבותית שנוצרה אינה חד־פעמית, כי אם אבן דרך שכל הרואה אותה מניד בראשו וממשיך קדימה - יודע שהוא בכיוון הנכון במסע.

היה לי חשוב להבהיר לכל אנשי המפתח הפעילים בנוף הספרות בארץ כי אנחנו רוצים לפרוש את המניפה עד כמה שאפשר, ולשם כך זקוקים להם לצדנו. ביקשתי מכל ההוצאות לאור ומהסוכנים לקבל מידע על ספרים עתידיים שצפויים לראות אור לקראת הפסטיבל, על סופרים חדשים בארץ ובחו"ל שכדאי לשים לב אליהם, ועל כל יוזמה או מחשבה שהיו רוצים לחלוק עמי. מובן שהמגבלות הן רבות ואי אפשר לקיים

כל אירוע נחשק או להגשים את משאלותיהם של כולם, אך ככל שנפתח האופק מלוא העין גיליתי גם מה היה חסר ומה אפשר עוד לחשוף.

בשיחותיי עם אנשי ספרות עלתה הטענה כי שמות המשתתפים חוזרים ונשנים לאורך השנים, ללא גיוון וללא הכנסת קולות חדשים. על כך אני משיבה כי מובן שסופרים בולטים שהם עמודי התווך של הספרות הישראלית יופיעו תדיר בפסטיבלים שכאלו. עם זאת, הפסטיבל בהחלט אינו משויך למחנה כלשהו או ברנז'ה מסוימת, ואת הסופרים שנבחרו להשתתף השנה הזמנו על שום האיכות הנדירה של כתיבתם, משום שהם התאימו לתמות המופיעות בפאנלים השונים, ומשום, ואגיד זאת בפשטות, שיש להם מה לומר ולתרום לשיח התרבותי בארץ ובעולם. וכך, לצד "החשודים המידיים", תופיע גם שורה ארוכה מאוד של סופרים וסופרות נהדרים, קולות חדשים ומרתקים בשדה הספרות בארץ שלאחדים מהם זוהי חשיפה ראשונה בפסטיבל הסופרים – דקלה קידר, לאוניד פקרובסקי, תהל פרוש, נגה אלבלך, אסף שור, יערה שחורי, תמר מרין ועוד רבים.

לצד המשתתפים הישראלים, תגיע קבוצה נפלאה של סופרים מכל רחבי העולם, אשר לרבים מהם זו הפעם הראשונה שבה הם מבקרים בישראל: חואן גבריאל ואסקס מקולומביה, אחד הסופרים המצליחים ביותר כיום בעולם הספרות הלטינו-אמריקאי; חסוס קראסקו מספרד, שהנובלה שלו "תחת כיפת השמים" גרמה ללבי להאיץ פעימות; גארי שטיינגרט, הוודי אלן של עולם הספרות האמריקאי, שלא יכולתי להתאפק מלהזמינו פעם נוספת לאחר קריאת הממואר "כישלון קטן"; מאי ג'יה, איש מודיעין ותיק ואחד הסופרים המצליחים ביותר בסין, אשר זכה לאחרונה גם להצלחה ניכרת במערב. אותי אישית הוא מרתק גם בכובעו כנשיא איגוד הסופרים הסיני במחוז מגוריו ג'ג'יאנג; שלי אוריה, ישראלית-אמריקאית המתגוררת בניו יורק, עובדת גם כמאמנת אישית לסופרים ולאמנים; אנתוני מארה, שם חם בשמי הספרות בארצות הברית, שספריו זכו לביקורות מהללות וצופים לו עתיד מבטיח; קולום מקאן, הסופר האירי המצליח ביותר כיום; אניטה וקירן דסאי מהודו, אם ובת ברוכות כישרון ועטורות פרסים אשר יגיעו גם לרזידנסי במשכנות שאננים; גל זינק, אמריקאית שהיגרה לגרמניה, בת טיפוחיו של ג'ונתן פרנזן וחובבת ציפורים; לילה עזאם זנגנה, סופרת איראנית המתגוררת בפריז, דוברת שמונה שפות ומתמחה ביצירתו של ולדימיר נאבוקוב, ועוד.

* * *

הפסטיבל הזה נושא עמו כמה סיכונים והימורים שנשקלו בכובד ראש ומבעוד מועד, ועדיין. ראשית, צוות הפסטיבל החליט כי הוא יתקיים לראשונה בסוף שבוע. זו לא הייתה החלטה של מה בכך בעיר שמוציאים בה צווי סגירה למרכזים בשבת. עם זאת, כחלק מרעיון "פרישת המניפה" שעליו כתבתי קודם לכן, חשוב היה לנו לאפשר גם לאנשים מכל רחבי הארץ, שעובדים במהלך השבוע, להגיע לירושלים וליהנות משלל האירועים, שרבים מהם יתקיימו לאורך כל יום השבת.

שנית, וכאן אני מגיעה אל לב לבו של העניין, ישנו כיוון חדש של הפסטיבל

מבחינת תפיסת עולם והתוויית מסלול עתידית. כפי שאני רואה זאת, הפסטיבל הוא פלטפורמה שיש למנף אותה לשיתופי פעולה ויוזמות שיחרגו ממפגשים חד-פעמיים עם סופרים המדברים זה עם זה ואחר כך הולכים איש-איש לדרכו, כמו דגים חולפים בזרם. אני מבקשת "להרגיש את המים" – ליצור רצף מתמשך שיוביל אולי לשינוי חברתי מסוים, ולכל הפחות לשיח על שינוי תפיסתי ולדיון בתפקידה של הספרות כמשקפת ומתווכת את פניה של חברה במשבר.

קולום מקאן, אחד המשתתפים המרכזיים בפסטיבל, למשל, הוא נשיא ארגון ספרותי ששמו "נרטיב 4", שעובד עם בני נוער בחברות בקונפליקט בכל רחבי העולם ומאמין כי באמצעות "חילופי סיפורים" יבינו הצדדים טוב יותר את סיפורו של האחר. מקאן פועל למען הקמת תשתית של הארגון גם בישראל. הוא הסופר הראשון שישתתף במקביל בפסטיבל פלפסט (Palfest) לספרות פלסטינית ובפסטיבל הסופרים הישראלי, המתקיימים באותו זמן. אלינו הוא יגיע מיד עם תום ביקורו בפלפסט, ויחלוק עמנו את מחשבותיו על תפקידם של הסופר והספרות כמנוע לשינוי חברתי. הפסטיבל מעניק במה להצגת יוזמה זו של מקאן, מתוך שאיפה לחבור ולשתף פעולה עם פרויקטים עתידיים בתחום זה ובתחומים אחרים.

עוד נעסוק בנושאים בוערים ונקיים פאנל בנושא יחסי עבודה וכלכלה בישראל, שיציג אספקטים שונים של הקשיים הכלכליים-חברתיים בישראל וכיצד הם באים לידי ביטוי בספרות הישראלית; נדון בשאלות של הגירה ושייכות למקום בעקבות אירועי הטרור בעולם ומשבר הפליטים; נקיים דיון על חברות הנאלצות לחיות בצלה של אלימות תמידית, ועוד. אחדים מהנושאים נפיצים, מעוררי מחלוקת ורגישים, אבל אני מקווה שייוצר דיון ממשי וקשוב.

לצד כל זאת, יש גם מתוק. כשהתגוררתי בניו יורק זכיתי להיחשף לעושר אין-סופי של אירועי ספרות ופסטיבלים בכל רחבי העיר. אני מאמינה שפסטיבל הסופרים בירושלים יכול וצריך להימנות בנשימה אחת עם פסטיבלים חשובים בעולם כגון אלו שבסידני, בג'אפפור, במונטריאול וכמובן בניו יורק. לשם כך אנו צריכים להפנות את פנינו החוצה, להראות לעולם מה יש לנו להציע, אך גם להביא את העולם אלינו. השנה, לראשונה בתולדות הפסטיבל, נקיים שיתוף פעולה עם סדרת הספרות המצליחה ביותר בניו יורק, Happy Ending. הסדרה, המשלבת ספרות, מוזיקה ואמנות על במה אחת, זכתה לכל שבח אפשרי והוכתרה כטובה ביותר בעיר על ידי "ניו יורק טיימס", "ניו יורק מגזין" ועוד. התארחו בה מיטב הסופרים והמוזיקאים וטובי המאירים, ומה שמאפיין אותה הוא הומור פרוץ ושנון וערב משוגע במקצת שאיש אינו יודע כיצד ייגמר. אמנדה שטרן, מייסדת הסדרה והאוצרת שלה, תגיע לישראל לקיים שני ערבים של "הפי אנדינג ג'רוזלם" במסגרת הפסטיבל – סנונית ראשונה בדרך לשיתופי פעולה נוספים מעין אלו בפסטיבלים הבאים.

קצרה היריעה מלפרט את שאר האירועים, אך אוכל רק להגיד בקצרה כי נציג

פרויקט מיוחד עם אלכס אפשטיין שיגיע לרזידנסי של ארבעה ימים במשכנות שאננים; נקיים סדנת קונג פו עם אסף שור; ארקדי דוכין ישיר ויבצע משיריו של סמי מיכאל (כן, הוא כותב גם שירים) במסגרת ערב מחווה מיוחד; נקיים מפגש ספרותי-מוזיקלי עם אהוד בנאי בצהרי יום שישי, ועוד הפתעות.

לסיכום, אני רוצה להדגיש כי הפסטיבל הזה לא יכול להתקיים ללא קהל נאמן, קהל מעורב, שאכפת לו. כל עבודתנו שווה כקליפת השום ללא התמסרותם של הצופים והקוראים. אני חושבת שדווקא בימים אלו הספרות היא אקטואלית מתמיד – צריך לדבר עליה, צריך לדבר אתה, והכרחי להכיר את הקולות האחרים בעולם: לספר להם את הסיפור שלנו ולשמוע וללמוד מן הסיפור שלהם.

וכמו שאבא שלי אומר: שמים – יש. מים – יש. ועכשיו נשוט.

אירופה, אוגוסט 2015 משה סקאל

אני משוטט בארצות שמעבר לים. ואני פוגש גולים שזה מכבר הגיעו, וגם אחרים, ותיקים, שחזיקו את אחיזתם בארץ. הארץ אינה ארץ במובן זה שאפשר לחזק בה את הישיבה. היא מקום להניח בו עצמות. בינתיים בארץ.

בקִיץ הקודם הרבה אנשים דיברו על שָׁבֵר גדול. מאז החיים נמשכו. אבל משהו השתתק. מה שנדמה עכשיו בטעות כאילו הוא מבעבע מכסה בעצם על לא־כלום. רק מה שנשבר ונאלם – יש בו איזה ממש. ועכשיו נשאלת השאלה, מה יצמח מתוך השבר הזה. כשיהודים עזבו את הארצות שלהם – לפני מאה שנה, שמונים שנה, שישים שנה – היה בהם שָׁבֵר. אם השבר הזה התאחה, לא יצא כלום. אבל לפעמים השבר הוליד דברים יפים מאוד. אבות ישורון, למשל, עשה מהשבר של עצמו, מהאי־רצון לאחות את השבר, יופי גדול. הוא בנה דבר חדש, שעשוי כולו כמו כד מרהיב, המודבק מחתיכות של כד. אולי משברים של כד אחר. הוא עשה אֵין מֵאֵין, יש מיש.

האחרים – אלה שבנו והתפארו במעשה ידיהם, לא לעולם חוסן. אפילו להפך. הם בנו בקתות של קש. הם בנו בטון מבחוק, שאפשר לנשוף עליו כמו על קש, לנשוף ולנשוף, עד שהדבר הזה עף. רק עכשיו אפשר להבין את העניין הזה. כי רק השבר נשאר.

כל הבטון המזוין – קש.

האנשים שעזבו בינתיים מחפשים לעצמם מקום חדש. אבל זה לא מקום גאוגרפי, לא מקום בשביל להניח בו את העצמות – מקום כזה הם מוצאים כמעט בלי בעיה. מה שהם מחפשים הוא מקום לא־מוחשי – הכי־מוחשי – להניח בו את השפה שלהם ואת הזיכרונות שלהם. הם מחפשים צורה של הכד. הם מביאים את השברים, והם רוצים להרכיב מהם משהו אחר, חדש. אולי הם בכלל מחפשים דָּבֵק. והם מתחילים למצוא. זאת אומרת, השאלה הגדולה והיחידה היא שאלת העברית.

חברה שלי גמרה לכתוב בפריז דיסרטציה בידיש על שמות עט. פסבדונים. לכבוד ההגנה על התזה שלה נסעתי אליה מתל אביב. בבוקר קניתי שקית ובה מאפי בורקס אצל הטורקי ברובע העשירי, התלבשתי יפה. אפס מעלות עמדו בחוץ. בכניסה לאוניברסיטה חיכה שוטר בריון ולא נתן לי ולחברי להיכנס בגלל השקית של הבורקס. היא עוררה את חשדו. רק אחר כך הוא הסכים ללוות אותנו פנימה, והתפרץ לתוך האולם כמו משחרר החטופים בסִבְנָה (זה היה זמן קצר אחרי הרצח של העיתונאים במערכת "שארלי הבדו"). אבל לא זה העניין. העניין הוא בזה שבתום ארבע שעות של פלפולים וחקירות הוענק לחברתי תואר דוקטור, עם כל הכיבודים האפשריים. ובערב היא ערכה בביתה מסיבה.

כל מיני גולים התקבצו לסלון דירתה של חברתי. מקצתם מקרוב באו, מקצתם גולים ותיקים. חברתי עצמה כבר חמש־עשרה שנים ויותר עושה בצרפת. היא התחילה בלימודי גרמנית בסורבון, המשיכה ליידיש, ואז הגרמנית שלה הלכה קפוט, פייפן. ישראלי אחד שהתגורר בפריז אמר פעם שהוא לא אוהב את חברתי כי היא "גלותית". הוא למד שם ארכיטקטורה, אחר כך פתח משרד בתל אביב.

חברתי עובדת במרכז לתרבות יידיש בפריז. היידיש אינה שפה רשמית בצרפת, אבל יש לה מעמד מיוחד, של שפה "מוכרת". במרכז לתרבות יידיש מדברים כל העובדים – הצעירים והמבוגרים – ביידיש בלבד. המקום חילוני להכעיס, פתוח בשבת. סגור בראשון. גלותי.

ואילו בשוודיה, כך מתברר, יידיש היא שפה רשמית לכל דבר ועניין. וכך תרגמה חברתי הפריזאית למחייטה עלונים רשמיים של ממשלת שוודיה, לרבות טקסט המסביר – בפירוט רב וביידיש – כיצד להשתמש בקונדום. אבל כמו שקראתי באחד הסיפורים של שבסי־זינגר, "לא נתפוס את הדגים לפני הרשת".

ועכשיו – מצעד העוזבים.

* * *

במקום הראשון: אמריקה. אצלנו בבית כשמישהו נסע לאמריקה אמרו תמיד ש"הוא כבר לא יחזור". משפחה שלמה נסעה לאמריקה – "הם כבר לא יחזרו". ובאמת, הייתה משפחה שלמה: אמא – עובדת בכירה בבנק; אבא – מרצה לערבית, יוצא מודיעין, עיראקי, דוקטור; בן מתבגר. לא חזרו. רק הבת חזרה. רופאה בצבא. יש גיסו של אחי. בלשן. עובד בהי־טק. ואשתו, אחותה של גיסתי. שתי בנות. לא חזרו.

יש אנשי אקדמיה, מדעי הרוח. קיבלו הצעות באמריקה שאי אפשר לסרב להן. אחד גם מתעסק ביידיש. יש לו תאום שהשאיר מאחוריו בארץ, ויש לו גם בן זוג שעובד במוזאון בניו יורק. מלבדם יש לי חבר אחד מוזיקאי, בבוסטון. כל אלה לא יחזרו. סופרת ופרופסור להיסטוריה של המתמטיקה. שתי בנות נולדו להם שם. יישארו באמריקה. איש לימודים קלאסיים והי־טק, מייסד פרויקט להעלאת יצירות שהן בגדר "נחלת הכלל" לרשת בחינם, שהססמה שלה היא: "העם מממש את קניינו". עובד בוויקיפדיה העולמית, יישאר שם, בסן פרנסיסקו. ועכשיו לאירופאים.

יש חברתי בפריז. ויש משפחתה שבפרנקפורט. עוד בגרמניה: אנשי מדעי הרוח בשנות השלושים לחייהם. עזבו בשקט, כאילו הוגנבו לאוניות מעפילים. הם מכים שורש במדינת אשכנז. הם עוד חיים בין לבין אבל מתחילים להתנתק, כמו שן מתנדנדת שתלויה על בלימה: צריך רק לחבר אותה בחוט דק לידית הדלת ולטרוק. יש אחד בצ'כיה, מתרגם. ויש לו עולל צ'כי. ואחת בהולנד, מעצבת גרפית, עושה חיל.

עוד בפריז: בחור מזוקן, חריף, שופע קסם. אביו עזב עוד קודם לכן, לאמריקה. הוא כבר לא יחזור. הוא עצמו עקר לברלין, פגש שווייצרית, חי עכשיו בפריז, מנהל שם את המרכז לתרבות יידיש. יש גם, בעיר האורות, פסיכולוג שהכיר אישה צרפתייה, נשאר. שני ילדים יש להם. הפסיכולוג רוצה לדבר עם ילדיו בשפת אמו, אבל הוא טוען שהעברית בוקעת משפתו "כמו גווייה". ויש חבר טוב שלי שעוסק בתאולוגיה, ואשתו, ויש להם שתי בנות שנולדו שם, עוללה ותינוקת רכה. העוללה מתחילה לדבר, לחבר מילה פה למילה שם. בוקעות ממנה מילים בצרפתית, מילים בעברית. היא יודעת לעשות את ההפרדה, אבל כששואלים אותה שאלה כלשהי, היא נושאת את ראשה לשמים ואומרת: "la lune". הייח.

חבר אחד שלי "שרף את הגשרים" עם ישראל. ככה הוא אמר לי כשטיילנו פעם בגולה. שני הוריו עובדים בשירותי הביטחון. בארץ הוא ניסה לחיות. נסע לשטחים הכבושים ולימד את הפלסטינים עברית. נסע למזרח ירושלים ולימד את הכמרים עברית מקראית. עזב הכול, נסע. לא יחזור. ועוד עורך דין אחד, שזה מקרוב בא, היה מייצג תמיד את עמותות השמאל, את הערבים, את הפליטים. היו נושאים אותו על כפיים. תמיד ראיתי את השם שלו בעיתון כשעצרו אותם, והוא הגן עליהם. ואז נסע לארצות הברית, עשה דוקטורט. חזר לארץ בלב חצוי. אמר שיש לו סימן שאלה גדול. אחר כך הייתה מלחמה לפני שנה, ואז, כדבריו, "סימן השאלה התחלף בסימן קריאה". הציעו לו עבודה בפריז, חטף בשתי ידיים. נסע.

יש עוד אחרים, אלה מעט שבמעט. מצעד העוזבים שלי, פרק ראשון. כמו מברק ששלח פעם הרוזן מגרמנט אצל פרוסט: "לא אגיע הערב. שֶׁקֶר יישלח בהמשך".

* * *

השאלה היחידה היא שאלת העברית, כי צריך מקום להניח אותה. לא כמו שמניחים גווייה בקבר, אלא כמו שמניחים פרח באגרטל.

* * *

ואלה שעזבו אומרים שאי אפשר היה שם. ואלה שנשארו, חלקם אומרים שכבר לא יעזבו. שהם עברו את הגיל בשביל לעזוב. כאילו יש איזו שנה, גיל, עיגול בעץ, שמהם והלאה קשה להיתלש, להכות שורש. אי אפשר. אבל גם להישאר "אי אפשר", ככה הם אומרים. בגלל פוליטיקה. בגלל בעבוע שמכסה על לא-כלום. בגלל גזים.

אז נשארים.

עד קץ הימים?

נשארים.

* * *

השפה שלי עברית. מה שאני יודע הוא עברית. יש גם שפות אחרות שאני חי בתוכן כמו שחיים בתוך חור בעץ. צרפתית. אנגלית. ויש שפות שביקרתי אצלן, כמו שמבקרים אצל סבא וסבתא. שפה אחת של סבתא שלי, ערבית. ביקרתי, הצצתי, לא נשארת. שפה אחת של אביו של חברי, שפת אשכנז. אהבתי אותה, נשביתי בקסמה, עשיתי

חיל. אחר כך למדתי קצת יידיש. הלכה שפת אשכנז קפוט, פייפן. בסוף הלכו שתייהן קפוט. נאנחתי בידיש, נשארתי בעברית. לא נעקרת, לא הכיתי שורש. אבל החתיכות של הכד נתקעו לי בגרון כמו עצם של קרפיון. כתבתי פעם לעצמי: "אם ללמוד שפה, צריך ללמוד אותה מִתָּה. הגרמנית – מתה. העברית – מתה. הישראלית כעת חיה". אז כתבתי.

* * *

אנשים סוחבים אתם את ההורים שלהם ממקום למקום. סוחבים קמצנות שלהם. סוחבים שתיקה שלהם. סוחבים שכחה שלהם. סוחבים הזדקנות שלהם, בקצה השפתיים, העיניים. הם מלאים בהורים שלהם, מצד אחד ומצד שני. כל הגיל של ההורים, מצד ומצד. האדמות שדרכו עליהן. הבתים שגרו בהם. הלשונות שחיו בתוכן כמו שחיים בתוך חור של עץ.

הם הופכים להיות ההורים שלהם, פעמיים, ארבע, אין-ספור פעמים. אין-סוף של הופכים להיות. זאת החזרה אל הרחם. ההורים הלא-נולדים.

* * *

עכשיו אני בטוסקנה. יש כאן בית גדול, בנוי מעל גשר. מתחת לגשר – נהר שוצף. כשעומדים על הטרסה רואים למטה את הנהר ואת חלוקי הנהר. רואים למעלה את ההרים ואת העצים הסבוכים. במשך כמה ימים חיינו כאן במעין קומונה, שכללה את שלושתנו מיפו, וכן ארבעה אנשים נוספים: בחורה מג'נובה, בתו של קומוניסט, ובחורה פריזאית, שחקנית שחזרה בדיוק מפסטיבל אביניון, ושני בני הזוג שלהן. הראשון, בחור בן עשרים וחמש. הוא דובר איטלקית וגם עברית שוטפת במבטא איטלקי חזק, מתנגן. אביו איטלקי ואמו ציירת ישראלית שגלתה מישראל לצרפת ואז לאיטליה. לפני כמה שנים מתה בחטף מסרטן. מותה חיזק דווקא את הקשר של בנה לארץ. השני הוא בחור פריזאי, בן לאם צרפתייה ולאב ישראלי קיבוצניק וסרבן, אולי ראשון הסרבנים. בנו של הקיבוצניק הסרבן יודע עברית אבל אתנו הוא מדבר בצרפתית. ועל ישראל הוא אומר שלא מצא בה איזה דבר מיוחד. פעם עוד היה נוסע לשם, כשסבו היה בחיים, בקיבוץ. אחר כך חדל. אביו מת אף הוא לפני כמה שנים מסרטן, בפריז.

כל הטוב שיכולה לאפשר קומונה, היה לנו כאן, מעל לנהר. ארוחות משותפות, ישיבה על הטרסה והאזנה לישראלית-איטלקי מנגן בכינור ולחברתו הג'נובוזית מנגנת באקורדיון. הם ניגנו ואלסים ונעימות עצובות מספרד, מצרפת, מרוסיה ומישראל. שתינו יין. טבלנו בנהר. אבל גם כל אחד היה קצת לעצמו. בסוף התפורנו לרוח.

אני צופה בטלוויזיה במסעדה בכפר הטוסקני. על המסך מארח המנחה האיטלקי את שיאני גינס. מביאים לשם ננסית ומביאים לשם ננס. הננסית והננס זעירים כל כך, שהם בקושי מצליחים לשבת על הכיסא. הם נראים כמו ילדים שקפאו בגיל ינקות, אבל גילם כמעט מופלג למעשה. אחר כך מארחים בתוכנית שיאן אחר, גדל גוף: הוא קושר

משקולת כבדה לשתי פטמותיו ומניף. ואישה שגופה מנוקב בכל הפירסינג שאפשר. וגבר אחד, די קשיש, בפאה נוכרית, שמשליך סכינים לעבר בחורה בלונדינית בבגד ים. משליך – ומחטיא. מאות סכינים, ככה.

* * *

יש קריאות שאני עושה כאן. כל מיני. מצרפת סחבתי ספר על הפרנקופוניות. בספר כתוב שזה מושג פוליטי גרידא, המתקשר תכף ומיד לקולוניאליזם. זה דוח מדוקדק. אבל לא מצאתי בו תשוקה לשפה ולתרבות. רק נימוקים בדבר כיבוש ואילוף, השלכת סכינים ואחיזת עיניים. הספר מתאר אנשים אפריקנים, בלגים, שווייצרים, קנדים – הקרועים בין שפה אחת לאחרת: בין שפת המקום לבין השפה הצרפתית. הם במלכוד: אם יכתבו בשפתם ה"קטנה" איש כמעט לא יקרא אותם. אם יכתבו בצרפתית איש כמעט לא יקרא אותם.

הם מוחים על זה הרבה, בצרפתית.

אבל האם אפשר להגר משפה לשפה, הגירה של ממש? אני חושב על אטל אדנאן. היא נולדה בביירות. אמה נוצריה יוונייה מאיזמיר, אביה מוסלמי מדמשק. בבית הספר בביירות למדה בצרפתית. אחרי התיכון למדה בסורבון בפריז. אחר כך עקרה לארצות הברית. למדה פילוסופיה. במלחמת צרפת ואלג'יר כבר לא היה לה נוח בתוך השפה הצרפתית, והיא היגרה ביצירתה מצרפתית לאנגלית. היגרה, נשארה, אחר כך חזרה, אבל לא עד הסוף.

היום אטל אדנאן בת תשעים, ומחלקת את זמנה בין קליפורניה לפריז. הרבה מאמרים נכתבו עליה, הרבה ספרים. אני בוהה בתמונה שלה, היא אפורת שער, עיניה שחורות וחכמות. בסוף הערך שכתבו עליה בוויקיפדיה מצוין כי בשנים האחרונות היא מתייחסת אל עצמה בפירוש כאל לסבית.

* * *

באחד הסיפורים של בשביס-זינגר קראתי על שתי אהובות, צייטל וריקל, הכרוכות זו בזו במשאלות של חיים ובמשאלות של מוות, ואחוזות תשוקה לתענית ולעינוי של ממש, לגיהנום, לטבילה בנהר של אפרסמון, לנעיצת השיניים בבשר לווייתן. חתונה של אהבה וגורל הן עושות זו עם זו, צייטל וריקל. ובדבריו של המספר: "סבתא שלי היתה אומרת: המזל הרע יכול לזווג קיר עם קיר".

* * *

ב"הדוח של ברודי", העוסק בשבט הנקרא יאהו, כתב בורחס על המשורר הנשכב על האדמה ואומר דברי שירה. אם הוא משורר שקר מתעלמים ממנו. אם הוא משורר אמת נמלטים האנשים מפניו כאחוזי פלצות, בדממה. איש לא יביט בו, אפילו לא אמו, וכל אחד שיחפוץ בכך יוכל להורגו. כך זוכה המשורר למעמדו הגבוה; הנמוך. המבוזה; האלוהי.

בשביל להיות מבוזה צריך רצון אמיתי וצריך טמפרמנט. אין בָּרָה, אם רוצים לחיות עם העניין הזה בכבוד. רוב האנשים רוצים שיניחו להם לנפשם. ובשביל שיניחו

להם לנפשם הם מוכנים למסור את נפשם, את פרטיותם, את הפנאי שעומד לרשותם, את כל מה שיש להם פרט, אולי, לרכוש שלהם. כך או כך, הם רוצים לחסות תחת כנפה של חברה. החברה שלהם מנשקת אותם ביד אחת, נושכת ביד שנייה. צובטת בקורקבן. מישוהו צריך להיות חזק כדי לשכוח את אביו ואת אמו, או לחיות אתם מתוך מלחמה. לנצח במלחמה הזאת אבל להפסיד בקרב. יום-יום של הפסד. אם מצליחים להפסיד כל הזמן, חיים. יש כאלה ששוכרים את הכלים: אפשר להיות אנרכיסט-אקטיביסט. לכפור בזכות לקניין, להפגין בג' 8, לא לקחת תרופה נגד סרטן. לא ללכת לרופאים בכלל. לא להחזיק בכרטיס אשראי. לגור בקומונה בפורטוגל. לעשות סקס עם נשים. להוליד צאצאים לגברים אחרים. ללדת לידה טבעית עם האישה בתוך הבית, בתוך ברכת מים עשויה גומי, מוקפים בשאר בני הקומונה. לגדל את הילד ללא פחד וללא גבולות. לעשות עוד ילד או ילדה. לא לאכול בעלי חיים אבל לאהוב את הריח שלהם נצלים. להצטרף לעובדי סניף של מקדונלדס המתבצרים שבועות וחודשים נגד התאגיד. מה הסוף של כל זה? אפשר לגמור באיזה בית אבות. עם עצמות עייפות אבל עם לב שלם. עם נפש חפצה.

* * *

אני משוטט בארצות שמעבר לים. ואני פוגש גולים שזה מכבר הגיעו, וגם אחרים, ותיקים, שחזקו את אחיזתם בארץ. הארץ אינה ארץ במובן זה שאפשר לחזק בה את הישיבה. היא מקום להניח בו עצמות. השאלה הגדולה והיחידה היא שאלת העברית. ובינתיים בארץ -

* הציטוטים מתוך הקובץ "תשמעו סיפור!", הוצאת עם עובד, 2014, בתרגומה של בלהה רובינשטיין.

הצייד והמשורר

שחר־מריו מרדכי

"ואיך ימית... בידיים בעלי חיים בלי שום צורך רק לגמור חמדת זמנו להתעסק בצידה ואי משום שדובים וזאבים ושאר חיות הטורפים מועדים להזיק... אבל לרדוף אחריהם ביערות מקום מעונתן כשאין רגילין לבוא לישוב אין כאן מצוה ואין כאן (אלא) רק לרדוף אחר תאוות לבו..." (שו"ת הנודע ביהודה)
"כאיל תערג על אפיקי מים" (תהלים מב, ב)

אָנִי אוֹהֵב אֶת טַעֲמֵן שֶׁל יְקוּטִיָּה וְקִמְצ'טָקָה

בְּפִי

וּמִתְעַנֵּג עַל מַצֵּעַ גְּבִישׁ שֶׁל שְׁלֵג

שְׁעָנָף שֶׁל אֶרֶן מְנַעַר מְעֵלְיוֹ

לְנִפְיָן

אֶל

רְצֵפֶת

יַעַר קִמְצ'טָקִי אוֹ יְקוּטִי

אֶת קוֹל הַתְּפֹקְקוֹת הַפְּתוּתִים הַמְצְלִיב אֶת מִבְטֵי

עִם מִבְטוֹ שֶׁל אֵיל מוֹשֵׁק בְּשִׂדְהָהּ הַהֵד

מְנִיבֵי הַיַּעַר אֶל מַעֲבָהּ וְהוּא

בָּא בְּאִפִּי לְהַטְרִיף בְּבִשָּׁם אֵילוֹתָו וְקוֹרָא

שְׁפָנִי לְשִׁלּוֹם וְאֲנִי עוֹרֵג

לְשׁוֹב הַבֵּיתָהּ מִפְּשִׁיטָה בְּיְקוּטִיָּה וְקִמְצ'טָקָה

כְּשִׂיֵדֵי רִיקוֹת וְרֵק

טָרֵף שְׁפֶת הַגּוֹף

בְּפִי

מתוך "הבור או שיעורים בכרדה" איריס אליה כהן

יח.

את ישנה ומתעוררת
לידך שוכב הגבר שפגשת אתמול
בלב המועקה,
את מתבוננת בו, כמו בתמונה
על קיר מוזאון
ממרחק זהיר ובפליאה,
כשהוא לובש את תחתוניו את
מתכופפת
מתקרבת לפנה הימנית
כדי ללמד מה שמו וגם
מתי כל זה קרה

יט.

עוד שנה קרבה על קצות הבהונות, נקישתה בדלת – נקישות
מחשבותיך: הבור – אם תשאירי אותו בחוץ, לאן לך
ואם יחליט להכנס, ודאי יותיר כתמים על הרצפה,
יאכל את כל התפוחים, יסגר את החלון אשר פונה
אל המרפסת בלי רשות. כמה זמן עוד יחכה? אולי לפתע יעמיק?
העיפות פוכרת בין האצבעות, לבד הולם כמו אגרוף.

כ.

ימי דחפור קורים
מעט לעת (תתכונני), כשגלגל התחנות
נופל על קול המוזיקה ושוברט
מעתיק פסה מנשמתך, באדם המכתש
כשאין מי שימצא אותך
ואת יודעת: כל אשר אבד
אבד

כְּשֶׁמְלֹאכִים שְׂרוּעִים עַל מַחְצָלוֹת הַיָּם
כַּמְבַקְשִׁים לְהִשְׁתַּוֵּךְ
וְאִישׁ לֹא מִתְפַּעֵם
כְּשֶׁגָּבַר (אִישׁ בְּלִי שֵׁם) סוּגַר
אֲחֵרָיו אֶת הַדָּלָת

כ.א.

יָמִים דְּלוּקִים כְּמוֹ מְדוּרוֹת קְטָנוֹת עַל לִוְחַ הַשָּׁנָה וְגַם הַבּוֹר מִתְחִיל לְהִתְמַר עֲכָשׁוּ
כְּשֶׁהִשְׁמִים מוּטְלִים עֲלֵיךְ בְּתַנּוּפָה, כְּמוֹ יְרִיעַת כְּבוֹי, אֵין שׁוּם מְנוּס אֶלָּא לְהֶאֱחֹזוּ
בְּיַד הַגָּבֵר שֶׁעוֹמֵד עַל הַגָּדָה
וְהֵנָּה, הוּא רוֹחֵץ אוֹתָךְ וּמְסַרְק, נוֹעֵץ חֲבַצְלוֹת בְּטַבּוֹרְךָ, טַפִּין טַפִּין
שְׂדִיךְ נוֹצְצִים כְּמוֹ תַפּוּחִים אֲחֵרֵי הַגֶּשֶׁם,
שְׂמָחוֹת צְצוֹת סְבִיבְךָ כְּמוֹ פִּטְרִיּוֹת

כ.ב.

כִּכְל שֶׁהַשָּׁנִים נוֹקְפוֹת הַבּוֹר
הוֹלֵךְ וּמִתְכּוּץ, לְחֹר זְעִיר, לְנִקְדָּה שְׁחֹרָה
עַל לְחֵי עֲבָרְךָ
וַיּוֹם אֶחָד בְּאֲמָצַע כְּלוּם
אֶת קָמָה מַעְצָמְךָ
מֵאֲשֶׁרֶת כְּמוֹ מִישׁוֹר

ספר משלה*

מאיה ערד

2015

בגיל חמישים התייאשה.

לפני כן תמיד הייתה תקווה כזו או אחרת. התקווה של הנערה בת הארבע-עשרה לזכות בפרס נובל לספרות. אחר כך התקווה של האישה הצעירה להיות סופרת ידועה, מוערכת. לבסוף נותרה רק התקווה לפרסם משהו. לראות את שמה על הנייר. שיהיה לה ספר משלה.

היא הייתה בולשת בסתר, מחפשת סופרות כמוה. כמה שמחה בכל פעם ששמעה על סופרת ידועה שפרסמה את ספרה הראשון בגיל מבוגר: הכול פתוח. יש לה עוד תקווה. טוני מוריסון הוציאה לאור ספר ראשון בגיל שלושים ותשע. כמה שלוה נסכה עליה הידיעה הזו. כל כך הרבה זמן יש לה עוד. שבע, שש, חמש שנים... "בשביל שיהיה לך ספר את צריכה לכתוב", הזכיר לה בעלה.

היא כתבה. בבקרים, כשהילדים בבית הספר. בשבתות, כשאבי לקח אותם לכדורגל ולים. בלילות. שלחה מדי שנה סיפור לתחרות הסיפור הקצר. צעד ראשון: לראות את שמה בדפוס בעיתון. משם יהיה קל יותר להגיע לספר. הייתה מציעה לעצמה עסקות: לא מקום ראשון. לא שני. רק שלישי. לא, מספיק ציון לשבח...

בגיל שלושים ושמונה כבר ידעה: עד גיל שלושים ותשע לא תפרסם ספר ראשון. השכנה מהבניין ממול, שהייתה כותבת מקאמות בענייני השעה, בשורות ארוכות והברה אחרונה נחרות, שילמה לאיזה בעל בית דפוס שכרך לה חוברת דקה משיריה. היא הייתה מסתובבת בכל השכונה, ברחוב, בסופר, בקופת חולים: "ראיתם כבר את הספר שלי?"

"תלכי אליו", נתנה לה השכנה כרטיס ביקור של בית הדפוס. "תגידי שאני שלחתי אותך. הוא יעשה לך מחיר".

אבל היא לא הייתה מסוגלת. לא ככה רצתה להגיע לספר משלה. היא רצתה ספר אמיתי. ספר שנראה כמו ספר, לא חוברת חובבנית. עם מספר קטלוגי. עם עותק בבית הספרים הלאומי. ספר שמונח על מדפים, בחנויות.

כשמלאו לה ארבעים התמלאה תחושת דחיפות. בפעם הראשונה העזה להירשם לסדנת כתיבה. כדי לכתוב, הסבירה. כדי להכיר עוד כותבים. לקבל משוב ממישהו שמבין. אבל היא ידעה שאלו רק תירוצים. שהסיבה היחידה היא החלום על ספר משלה. אחרי השיעור האחרון העזה לשאול את המנחה, בעצמו סופר מתחיל, אם אולי יש סיכוי, פעם, בעתיד. הוא לא שלל את הרעיון, אבל הסביר שיש לה עוד דרך ארוכה

* הסיפור "ספר משלה" נכתב לכבוד פגישת סופרים ישראלים וגרמנים שארגן מכון גתה באוקטובר 2015. לקראת הפגישה התבקש כל סופר לכתוב טקסט כלשהו שידמייך את המציאות בעוד חמישים שנה.

לעשות. היא נרשמה לסדנת פרוזה למתקדמים. ואחר כך לסדנה לכותבי רומנים. ולסדנה מיוחדת שנועדה לטפל בחסמי כתיבה. כבר הייתה בת ארבעים וחמש כמעט, ולא התייאשה.

"זאת שזכתה בפרס ספיר הוציאה ספר ראשון בגיל ארבעים ושבע!" אמרה פעם כשישבו עם המנחה לשיחה, אחרי הסדנה.

"אלבר קאמי מת בגיל ארבעים ושבע", החזירה המנחה. "אחרי שזכה בנובל". אחרי הסדנה ההיא לא נשאר לאן להירשם. המנחה הפנתה אותה, לפי בקשתה, לעורך לשוני שעבד עם הוצאות ספרים מוכרות. הוא תיקן לה "משך" ל"במשך" ו"דוגמא" ל"דוגמה" וגבה ממנה אלף שמונה מאות שקל. בכל זאת התעקשה. עמדה מולו עם ערמת הדפים:

"אבל מה אתה חושב", תבעה לדעת. "זה ממש רע? יש סיכוי? לא עכשיו, אבל פעם..."

במקום לענות לה בחן אותה. "בת כמה את? חמישים?"
"ארבעים ושש".

היא חיכתה שידבר, אבל הוא שתק, כאילו הכול נאמר. "יש היום אנשים שמוציאים לך ספר בתשלום. זה נראה מכובד מאוד. שום הבדל מספר רגיל".
"תוציאי בעצמך", עודדו אותה החברות. "מה אכפת לך? תשקיעי בעצמך. במקום בוטוקס".

כמה פעמים ניסתה לשלוח להוצאות ספרים. על פי רוב לא חזרו אליה. פעם או פעמיים אמרו שיש מה לדבר, בתשלום. היא היססה. ובכל זאת, ידעה: אילו הספר שלה היה טוב באמת, כבר היו מוציאים אותו. בלי תשלום. אחד המו"לים החמיא לה, אמר שיש לה עין מבחינה, אוזן רגישה. כבר עמדה להוציא את הכסף, מתנה לעצמה ליום הולדת חמישים, אבל אז התאומים חזרו מהטיול והתחילו ללמוד, וכבר לא היה על מה לדבר. זיו היה צריך מצלמה וציוד עריכה. גל הייתה צריכה מקבוק פרו חדש. ליום הולדת חמישים ארגנו לה מסיבת הפתעה. זיו הכין סרט קצר. גל עיצבה הזמנות. באו חברים. ההורים שלה, שניהם עוד חיו אז. האחים. הבני דודים. אחותה ארגנה לה "חיים שכאלה". היה צריך להסביר לילדים מה זה. דודה חיה אמרה בלחש, שנשמע היטב בכל החצר, שאין לזה צורה. חיים שכאלה עושים למי שקרוב לסוף, לא בגיל חמישים. אבל היא ידעה שזה הסוף. שלא יהיה לה ספר משלה. שלמרות שנותרו לה עוד עשרות שנים לחיות, החיים עצמם חלפו כבר.

כמה זקנה הרגישה אז. איך יכלה לדעת שהיא עדיין צעירה כל כך? מי היה מעלה בדעתו אז שחמישים יהיה אמצע החיים, ולא כמליצה?

כמה חודשים אחר כך נתקלה במקרה באתר, השכנה ממול. למרות שהתאמצה לעצור בעצמה לא הצליחה. "נו?" שאלה אותה. "יש עוד ספר בדרך?"

"ספר?" שאלה השכנה. "תגידי לי, איפה את חיה!"

אין דבר כזה היום, ספר, הסבירה לה אתי כשישבו לקפה במרכז. הספרים פשטו

את הרגל. זוכרת איך היה כשבאו הדיסקים? חשבו שייקח כמה שנים, אבל כמו הדינזאורים התקליטים נעלמו. ככה, במכה. אותו דבר יהיה עם ספרים. באחריות.

אז מה? שאלה את השכנה. את לא כותבת יותר?

השכנה צחקה. מה פתאום? בטח כותבת. מפרסמת המון. באינטרנט. מה, לא ראית? היא התנדבה להסביר לה, להכניס אותה אל הפורומים לכתיבה, קבוצות הפייסבוק, האתרים לכותבים מתחילים. התקווה, שחשבה שמתה, התעוררה מחדש.

אבי התלונן. "מה את מבלה כל כך הרבה שעות על המחשב? אני מתחיל לחשוב שאת בוגדת בי".

איך יכלה להסביר לו את הסחרור שבחיפוש תגובות לסיפור שהעלתה אתמול? מדהים! מרגש!!! אהבתי!!! כשניסתה, בכל זאת, לא הצליח להבין. "אבל מה זה הדבר הזה? אוסף של אנשים שאת אפילו לא יודעת מי הם? נו, אם זה עושה לך טוב... לפחות זה יותר זול מספר".

"זה לא עניין של כסף", הסבירה לו. "זה יותר טוב מספר. אין יותר ספרים. אף אחד לא קונה אותם ואף אחד לא קורא אותם. ספרים זה פאסה, אבי. תתרגל. עכשיו זה עולם חדש".

"חדש! מי אמר 'אין חדש תחת השמש' - את יודעת?"

היא התעלמה מההקנטה. "תחשוב במונחים של הנצח. של עוד מאה־מאתיים שנה. איפה יהיו הספרים אז? יתפוררו לחתיכות קטנות. מה שנמצא על הרשת נשאר שם לנצח. לעולם. זה יהיה שם גם עוד חמש מאות שנה".

אבי משך כתפיים. "ואם זה שם? מישהו יחפש את זה?"

2065

הוא צדק, כמובן. כבר עשרים ואחת שנים מאז שמת, אבל הספיק לראות שצדק. היא זכרה עדיין כמה גדולה הייתה ההתרגשות: הסיפורים שלה יגיעו למאות קוראים. אלפים. מיליונים! אנשים שהיא לא מכירה בכלל יקראו את המילים שלה. עולם חדש עכשיו. הכול חופשי. כל מי שרוצה יוכל להגיע אל הסיפורים שלה, גם בעוד מאה שנה. הכול בחוץ עכשיו. אין יותר מגרה.

איך יכלה לדעת? הסיפורים יצאו לחופשי, אבל אלפי מגרות אחרות התרוקנו גם הן, ערמות של מילים קברו את אלה שלה. אף אחד לא סילק אותה, אבל מי ימצא אותה בתוהו ובוהו הזה? היא נדבקה בהתרגשות, באמונה שעכשיו הכול אחרת, העולם השתנה. בסופו של דבר היו שם אותם עשרים־שלושים איש שאמרו "אהבתי" ו"מרגש" ועברו הלאה. כמה זמן לא כתבה? יותר מארבעים שנה. לא מזמן רצתה לחפש משהו שכתבה, אבל האתר לא קיים יותר. כבר שנים. מי יודע אם בכלל שומרים את הדברים האלה. כמה משוכנעת הייתה אז שהכתיבה שלה תזכה לחיי נצח. במקום זה היא זו שחיה עוד חמישים שנה, לראות את המילים שלה מתפוררות, נפוצות בחלל ריק.

הילדים התעקשו על מסיבה. לא עזר כמה שהתעקשה. מה כבר יש לחגוג, אפשר

לחשוב. בכלל, בני מאה יש היום עשרה בגרוש. לא כמו פעם, ששמונים היה משהו. היא זוכרת, כשהייתה קטנה, את מסיבת יום הולדת שמונים לאח הגדול של סבתא שלה. איזה אירוע זה היה. מי היה מאמין שתזכה להגיע למאה. ובבריאות יחסית. לפחות הצליחה להוריד אותם ממתנה. יש עכשיו אופנה כזאת. הילדים של אורנה קנו לה פטפון. הזמינו במיוחד מסין. וזה עוד טוב. למיכל קנו פתילייה, ממקום שמתמחה בענתיקות. לא האמינו לה כשאמרה שבחיים לא ראתה דבר כזה. ככה זה. לא יודעים מה להביא לנשים בגילן. הכוונה טובה. רוצים לשמח. לכי תסבירי להם שאת ממילא מרגישה כמו חתיכת רהיט עתיק. שנוסטלגיה לחפצים זה הדבר האחרון שאת צריכה. לא אליהם היא מתגעגעת. לשנים שעברו. לתחושה שנשאר עוד זמן, הרבה זמן, גם אם לא אינסופי.

* * *

"סבתא? סבתא?"

"יותר בקול, שחם. היא לא שומעת טוב, אבל היא מבינה הכול".
הנינה הצעירה, בת ארבע – או אולי כבר מלאו לה חמש? – מגישה לה חבילה עטופה. גל, סבתא שלה, מאחוריה. "תפתחי, אמא. זה בשבילך".
היא מתאמצת להתיר את האריזה. נייר עבה, צבעוני, כמו פעם. בטח קנו במיוחד. מי יודע כמה בזבוז על זה. כמה שלא אמרה להם, לא עזר. בסוף קנו לה משהו. בטח עוד ענתיקה. שוב ושוב היא מנסה לקלף את נייר הדבק בציפורניה, ולבסוף מגישה את החבילה לבתה. "תפתחי את".

גל מנסה גם היא, קורעת את הנייר ושמה בידה את המתנה.
"את מזהה את זה, אמא? ששש... היא משתיקה את האורחים. "תנו לה לדבר. מה, אמא?"

"ספר", היא פולטת. כמה זמן לא ראתה כזה. לפחות זה משהו לא גדול. אורנה לא ידעה איפה לשים את הפטפון. בסוף סגרה אותו במרפסת אמבטיה.
ילדיה נראים מאוכזבים. "אבל איזה ספר", מטעים בנה. "תסתכלי, אמא. הפתעה".
"איפה המשקפיים שלי?"

מישהו מוצא עבורה את משקפי הקריאה.
"תסתכלי", דוחקים בה כולם, "תקראי".
היא מרכיבה את המשקפיים, מחזיקה באצבעות לא יציבות את החפץ הכבד, המבהיק. כמה זמן לא ראתה דבר כזה. "איפה מצאתם את זה?"
"לא מצאנו. הזמנו במיוחד מחוץ לארץ. בטוסקנה, באיזה חור, יש בית דפוס וכריכייה שעוד עושים דברים כאלה, עבודת יד".
"תפתחי, אמא, תראי מה כתוב בפנים".

מישהו צריך לעזור לה לדפדף בעדינות. בזמן האחרון היא לא מרגישה כמעט את קצות האצבעות. האותיות מטושטשות מולה. אי אפשר להגדיל אותן במגע יד קל, או לדאוג שהמסך יהיה בהיר יותר. במאמץ היא מחברת את האותיות. הקול שיוצא

מגרונה צרוד, לא שלה. "מה זה פה? מה זה?"
"הפתעה!" בתה מתיילדת קצת כשהיא מדברת אליה. אחת הנינות, בכיתה א',
מתנדבת לקרוא בקול רם את שם המחברת: "רוית גורן".
בתה מעלעלת עבודה, מראה לה את הסיפורים. רובם כבר נשכחו ממנה מזמן. לא
זכרה בכלל שכתבה אותם.
"אבל... איך מצאתם את זה?"
"אל תשאלי איזה עבודה זה היה. הלכנו למישהי שמתמחה בזה. עבודת נמלים היא
עשתה, לאסוף הכול, אחד אחד".
"חשבתי שלא ידעתם בכלל שכתבתי".
בנה מגחך. "איך לא ידענו, אמא? כל הזמן את כתבת. איך אבא היה יורד עלייך
- 'משרבטים, אה?' היית מחביאה פתקים במטבח. במקרר! משאירה את המחשב
פתוח, כאילו במקרה, שנקרא. רק בזכות זה זכרתי מה היה הכינוי שהיית חותמת בו,
אחרת בכלל לא היה סיכוי למצוא משהו. 'ספר משלך' - איזה שם! למה לא פרסמת
בשם שלך, אמא? מה, התביישת?"

המשתתפים בגיליון

איריס אליה כהן – סופרת ומשוררת, כלת פרס ראש הממשלה לשנת 2015. ספרה האחרון "גִּלְבֵי" ראה לאחרונה אור בהוצאת ידיעות ספרים.

שרון אס – משוררת, ספרה החמישי "מוזיקת הנתיב הרחב" ראה אור לאחרונה. מלמדת שירה, חיה בתל אביב.

אילה בן לולו – משוררת, כלת פרס טבע לשירה. ספרה "ילדות מקוצרת" יצא בהוצאת פרדס וזכה בפרס שרת התרבות לספר ביכורים. בעלת תואר ראשון בפסיכולוגיה ותואר שני בהיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות.

סיון בסקין – ילידת וילנה, ליטא, 1976. מתגוררת בתל אביב ועובדת כמנתחת מערכות. חברת מערכת ומפרסמת קבועה בכתב העת "הו!" בעריכת דורי מנור. פרסמה שני ספרי שירה: "יציירה ווקאלית ליהודי, דג ומקהלה" (אחוזת בית, 2006) ו"מסעו של יונה" (אחוזת בית, 2011). כעת עובדת על ספרה השלישי.

לירן גולוד – המנהלת האמנותית של פסטיבל הסופרים הבינלאומי במשכנות שאננים. ספרה "עבודת אדמה" ראה אור ב־2014 בהוצאת כנרת-זמורה-ביתן.

אנה הרמן – ילידת ירושלים, 1973. משוררת, מתרגמת ועורכת שירה. ספר שיריה הרביעי "המקום הרדום" יראה אור בקיץ הקרוב בהוצאת "הקיבוץ המאוחד". זכתה בפרס אקו"ם לשירה לשנת 2014, פרס ראש הממשלה לשנת 2007 ופרס ורטהיים לשירה לשנת 2006.

צחי וייס – פרופסור חבר במחלקה לספרות, לשון ואמנויות באוניברסיטה הפתוחה. ספרו "קיצוץ בנטיעות – עבודת השכינה בעולמה של ספרות הקבלה המוקדמת" ראה אור בהוצאת מאגנס ב־2015.

זאב מאור – מתגורר באי הספרדי איביזה. ספרו *Mythopoetica*, המבוסס על עבודת דוקטור לפילוסופיה ב־European Graduate School, Switzerland התפרסם בשנת 2013 בהוצאת Atropos Press. "פרוקי רגליים" הוא הסיפור הראשון מפרי עטו הרואה אור.

עודד מנדהילוי – דוקטור לספרות, מלמד בסמינר הקיבוצים ובבצלאל. ספריו: "לקרוא את העיר" (הקיבוץ המאוחד, 2010), "על קצה המקום" (רסלינג, 2011), והפואמה "מיליון פחות אחת" (אבן חושן, 2015).

שחרמירי מרדכי – משוררת. ספרו "מי בעניין שלנו" ראה אור בהוצאת עם עובד, תשע"ד. קדם לו ספר שיריו "תולדות העתיד" בהוצאת אבן חושן, תש"ע. שירו "יעקב" זכה במקום הראשון בתחרות הכלל-ארצית "שירה על הדרך" 2010.

נדב נוימן – יליד 1988, מתגורר בתל אביב. משורר, כותב, עורך, עיתונאי. ספר הביכורים שלו "נעמן" יצא בהוצאת רעב ב־2015. שיריו פורסמו בכתבי עת ובעיתונים שונים, בהם "הארץ", "מעין", "הבה להבא" ו"עירובין".

משה סקאל – פרסם חמישה ספרים, ביניהם הרומנים "יולנדה" ו"הצורף". בימים אלה רואה אור הרומן החדש שלו "אחותי", ובקרוב יראה אור קובץ יומני מסע פרי עטו. שירה סתיו – ספר השירים של שירה סתיו "לשון אטית" ראה אור ב־2012 בהוצאת דביר.

מאיה ערד – סופרת אורחת במרכז טאובה ללימודים יהודיים בסטנפורד. ספרה השמיני "העלמה מקזאן" ראה אור ב־2015 בהוצאת חרגול־מודן.

ריטה קוגן – ילידת סנט פטרבורג שנת 1976. עלתה ארצה בשנת 1990. מהנדסת, משוררת ומתרגמת שירה. גרה בתל אביב. ספר שירה הראשון "רישיון לשגיאות כתיב" ראה אור בספטמבר 2015. תרגומיה לשירה של אנה אחמטובה ומרינה צבטייבה התפרסמו בכתב העת "עיתון 77".

עדנה שמש – סופרת, מתרגמת ומבקרת ספרים במוסף "ספרים" בעיתון "הארץ". ספריה "אמסטל", "דיונות החול של פריז" ו"הוטל מלטה" ראו אור בהוצאת הקיבוץ המאוחד, שם אף יראה אור בשנה הקרובה ספרה הרביעי "הים" (שם זמני).